АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА, ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
имени Г. ИБРАГИМОВА

В.М. Усманов

БАШКОРТСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТАТАР ЭПИГРАФИК ҺӘЙКӘЛЛӘРЕ

Стәрлебаш авылы

Казан
2020

УДК 930.271
ББК 63.2
У 74

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясенең
Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты
Гыйльми советы карары нигезендә нәшер ителә

Фәнни редактор
филология фәннәре кандидаты *И.Г. Гомәров*

Рецензентлар:
филология фәннәре кандидаты *А.М. Ахунов,*
филология фәннәре кандидаты *А.А. Хасавнех,*
филология фәннәре кандидаты *Н.Ш. Насыйбуллина*

Усманов В.М.
У 74 Башкортстан Республикасы татар эпиграфик һәйкәлләре: Стәрлебаш авылы. – Казан: ТӘһСИ, 2020. – 208 б.; ил. 16 б.
ISBN 978-5-93091-319-4

Башкортстан Республикасы Стәрлебаш авылында XIX–XX гасырларга нисбәтле өч йөздән артык гарәп язулы ташъязма истәлек сакланып калган. Әлеге эпиграфик һәйкәлләрнең күбесе бу төбәкнең хаттатлары һәм таш язучы осталары тарафыннан эшләнгән. Китапта Стәрлебаш авылы тарихына бәйле 148 ташъязма истәлекнең текстлары, фото һәм график сурәтләре туплап бирелде.

Хезмәт Идел-Урал төбәге тарихын һәм мәдәниятен өйрәнүче галимнәр, гомумән татар халкының тарихи үткәне белән кызыксынучы укучылар өчен тәкъдим ителә.

УДК 930.271
ББК 63.2

ISBN 978-5-93091-319-4

© Усманов В.М., 2020;
© Г. Ибраһимов исем. Тел, әдәбият
һәм сәнгать институты, 2020

КЕРЕШ

Бүгенге икътисади һәм иҗтимагый шартларда татар халкының үзтәңгәллеген саклау һәм яклау юлында халкыбыз төпләнеп яши торган төбәкләрнең тарихи үткәнен өйрәнү аеруча мөһим мәсьәлә. Башкортстан Республикасының Стәрлебаш авылы – шундый төбәкләрнең берсе. Октябрь инкыйлабына кадәр гыйлеммәгърифәт үзәкләреннән саналган Оренбург, Уфа, Троицк, Иж Бубый, Ташкичү, Курса кебек кала һәм салалар рәтендә Стәрлебаш авылының да лаеклы үз урыны бар.

Тарихчы галимнәрнең фикеренчә, Урал буе төбәге элек-электән татар ханлыклары яшәеше белән тыгыз бәйләнештә булган. Тарихның төрле чорларында бу җирләр Болгар, Алтын Урда, Казан ханлыгы, Ногай Урдасы кебек татар дәүләтләре составында саналган, биредә фин-угор, төрки халыкларының ата-бабалары үзара тыгыз мөнәсәбәттә гомер кичергән[1]. Идел-Урал буйларында бүгенге татар, венгр, башкорт, ногай һәм башкалар аерым бер халык буларак тәгаенләнү юлына аяк басканнар. Ногай Урдасы җимерелү белән, аның халкының бер өлеше башкорт исәбенә күчеп, әлеге җирләрдә бүген дә яшәвен дәвам итә. Шуңа күрә бу төбәкне татарның тарихи ватаны итеп карау хакыйкатькә хилафлык китерми. Моны без XIX–XX йөз башы татар, башкорт, казакъ халыклары мәдәниятендә мөһим роль уйнаган Стәрлебаш авылы тарихына мөнәсәбәттә дә ачык күрәбез.

Стәрлебаш авылы тарихына караган һәм бүген фәнгә билгеле беренче рәсми документлар 1757 ел белән билгеләнә. Бу – юрматы башкортларының Сәгыйд Бистәсе татар сәүдәгәрләренә Стәрле

---

[1] История татар Западного Приуралья. Том I. Кочевники Великой степи в Приуралье. Татарские средневековые государства. Коллективная монография. – Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2016. – С. 9–10.

елгасының башланган урынындагы җирләрне иҗарәгә бирүе турындагы килешү кәгазе[1]. Әмма Стәрлебашның тарихын язган Мөхәммәдшакир Тукаев авылның барлыкка килү вакытын күпкә иртәрәк – 1680 еллар тирәсендә дип күрсәтә. Аның фикеренчә, Стәрлебашка Казан ягыннан күчеп килүчеләр нигез салган, соңрак аларга Сәгыйд Бистәсеннән күченгән татар гаиләләре дә өстәлгән. Бу хакта ул: «Кайбер кешеләрнең сөйләүләренә күрә, Эстәрлебашында әүвәл утлырган кемсәнәләр бераз заман торгач җирне башкортлардан арендага алганнар. Арендалары илле елга булган имеш. 1809 нчы елны 25 нче апрельдә язышкан кәгазьләре Әбүнәгыйм Мөхәммәдлатыйф углы дигән кемсәнәнең кулында бар. Аның бабасының бабасы Йосыф купес дигән кемсәнә Каргалыдан килеп сәүдә итеп, поташ забуты тоткан. Мәгълүм кәгазьне 1809 нчы елда башкортлар белән ул язышкан; ошбу кәгазь өченче мәртәбә алу имеш; һәр мәртәбәдә иллешәр елга язышканлар имеш диеп сөйлиләр. Шуңа нигезләнеп әйтсәк, башкорттан кәгазь белән 1809 нчы елдан йөз ел элек ала башлаганлар вә һәм кәгазьсез утыз еллар торган булсалар, Эстәрлебашы 1680 нче еллар чамасында нигезләнгән булса кирәк», дип яза.[2]

Иң әүвәл Стәрлебаш авылы үзенең мәктәп-мәдрәсәләре белән дан тоткан. Рәсми мәгълүматларга караганда, XIX йөзнең 80 нче елларында аларда төрле төбәкләрдән җыелган 600 тирәсе шәкерт белем алган[3]. Мәдрәсәләрне тәмамлаган шәкертләр алга таба да руханилар сыйфатында татар, башкорт, казакъ арасында дин һәм мәгърифәт таратуларын дәвам иткәннәр. Шундыйлардан казакъ ханнары Ширгази хан (1767–1845) һәм Җиһангир хан (1801–1845), мөфтиләр Габдессәләм бине Габдеррәхим (1765–1840) һәм Габделвахид бине Сөләйман (1786–1862), шагыйрьләр Шәмседдин Гобәйдуллин (Шәмседдин Зәки, 1825–1865), Гали Чокрый (1826–1889), Мифтахетдин Акмулла (1831–1895), руханилар Сәедбаттал бине Нурмөхәммәд, Зәйнулла ишан Рәсүлев (1833–1917) һ. б.ны атарга мөмкин.

---

[1] Архивные источники: Материалы по истории Башкирской АССР. – Т. 4. – Ч. 1.

[2] *Тукаев М.-Ш.* Тарихе Эстәрлебаш. – Казан: Б. Домбровский типографиясе, 1899. – Б. 2–3. *Текст бүгенге телгә яраклаштырып бирелде.*

[3] *Фархшатов М.Н.* Народное образование в Башкирии в пореформенный период 60–90-е годы XIX в. – М., 1994. – С. 59.

Стәрлебаш төбәгенең үз чорында күренекле мәгърифәт учагы булуын биредәге гарәп язулы ташъязмалар да дәлилләп тора. Авыл зиратындагы иске каберташ язулары чагыштырмача яхшы сакланган. Ташка матур итеп калкытып язылган һәм бизәп эшләнгән бу ядкярләр эстетик һәм тәрбия бирү ягыннан да гаять зур кыйммәткә ия. Биредә андый ташларның саны ике йөздән күбрәк дип исәпләнелә.

Бу ташъязма мирас, кызганыч ки, фәнни яктан тулысынча барланган һәм өйрәнелгән дип әйтеп булмый. Дөрес, узган гасырның башларында күренекле шәрекъшенаслардан В. Бартольдның[1], рухани һәм галим Р. Фәхреддиннең әлеге ядкярләр белән кызыксынуы, Стәрлебашка килеп, аларны караулары мәгълүм. Риза казыйның Стәрлебашта булуы турында тарихчы галим Р. Әмирханов түбәндәгечә искәртә: «икенче мәртәбә Диния нәзарәтенең казые итеп сайлангач, 1918 елның кышында Оренбургтан Уфага барышлый, ул Эстәрлебашның мәдрәсә һәм мәчетләрен барып күргән, күреп яки ишетеп белгән кешеләрнең каберләрен зыярәт кылган, тирән көрт булуга карамастан, иске кабер ташларын эзләп, тикшереп йөргән»[2].

Стәрлебаш авылында ике зират булуы мәгълүм. Аның берсе – иске каберлек – авылның уртасында торып калган. XVIII йөзләрдә бу урыннарда зират булганлыгын инде бүген мулла Хөсәен бине Габдрахман кабеpенә куелган язулы таш кына хәтерләтә. XX гасыр башында авыл халкы әлеге ташны яңартып куйдырткан.

Хөсәен бине Габдрахман Стәрлебашта мәчет һәм мәдрәсә салдырып, шунда шәкертләргә сабак бирә башлый, ягъни ул – бу төбәкнең гыйлем учагына әверелүенә сәбәп булган кешеләрнең беренчесе[3]. Аның исеме алдарак искәртелгән 1757 елгы иҗарә язуында да телгә алынган. Әлеге шәхес турында Мәҗит карый

---

[1] «Вакыт» газетасының 1913 ел, 9 июнь санында профессор В. Бартольдның Стәрлебашта булуы, зираттагы ташлар белән кызыксынуы турында хәбәр бирелгән: «...Андан мәрхүм Эстәрлебаш хәзрәтләрнең зиярәтләренә барыб, ташлардагы язуларны укыган. Бәгъзы бер ташларда хәзергә кадәр ачык укылыб йитми торган фарсыча язуларны профессор җәнабләре дөресләб укыган».

[2] *Әмирхан Р.* Риза Фәхреддинов – тарихчы // Мирас. – 1991. – № 12. – Б. 65.

[3] *Тукаев М.-Ш.* Тарихе Эстәрлебаш. – Казан: Б. Домбровский типографиясе, 1899. – Б. 4.

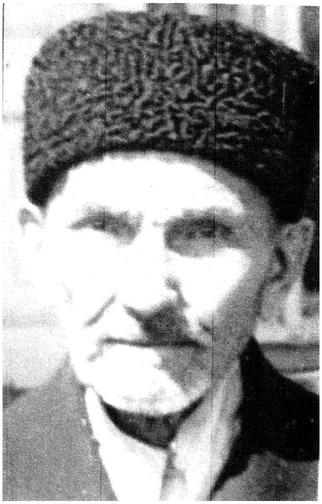

Габделмәҗид хәлфә Шәйхелислам улы Кадыйров (1881–1962)

Кадыйров үз кулъязмасында түбәндәгечә яза: «Мәрхүм Хөсәен мулланың зираты Эстәрлебаш авылының уртасында борынгы иске зират урынында. Язулы ташы һәм Эстәрлебашында Мөхәммәдшаһ ага яздырыб куймыш иде. Аның зираты икәнен кайдан белгәндер, безгә билгеле түгел. Хөсәен мулла – әүвәл мәртәбә мөфти булып килгән Мөхәммәдҗан мөфти Хөсәеновның атасыдыр»[1].

Икенче зират авыл читендә урнашкан. Стәрлебаш халкы сөйләвенә караганда, 1913 еллар тирәсендә бу каберлек Мөхәммәдхарис Тукаевның улы Габделкадыйрның матди ярдәме белән, биеклеге бер метрдан да артмаган таш дивар белән уратып алына. Зиратның борынгы урыны – аның урта тирәсендә. Моның шулай икәнлеген биредә бүгенгә кадәр сакланып калган берничә төрбә дә хәтерләтеп тора. Аларның берсе бу төбәкнең күренекле руханилары Тукаевларның гаилә каберлегенә корылган. Икенчесе атаклы ишан, нәкышбәндия тарафдары, озак еллар Стәрлебаш мәдрәсәсендә шәкертләр тәрбияләгән Әмир хәлфәгә (шәех Зәйнулла бине Хосраушир Галикәев, 1810 – 1905) мөнәсәбәтле. Өченчесе хәлфә Гали бине Ысанали әл-Казакый (?-1920)[2] һәм аның нәселе белән бәйле. Аны совет чорында Гали хәлфәнең улы мулла Габдеррахман кордырган дип сөйлиләр.

Стәрлебаш зиратының уртасында урнашкан «Хәзрәтләр каберлеге» дип аталган урын үзе бер тарихи-архитектур комплексны тәшкил итә. Биредә Стәрлебаш руханилары Габдулла бине

[1] Мәҗит карый Кадыйров кулъязмасы. 150 б. *Бу кулъязма бүген Уфада, Мәҗит карыйның нәсел дәвамчысы Зөһрә ханым Вәлиуллованың шәхси архивында саклана.*

[2] Метрикә дәфтәрләрендәге мәгълүматларга караганда, бу шәхес чыгышы белән Әстерхан төбәгеннән, чиркәс ыругының кыргыз-казакъ кавеменнән.

Гаделшаһ, Нигъмәтулла, Мөхәммәдхарис, Мөхәммәдхаррас, Хәбибулла, Габдулла, Гобәйдулла Тукаевлар, Зәйнулла Галикәев, Гали Ысанали улы, Хафизмөхәммәд бине Нариман, Фәхреддин бине Хөснемөтәвәллид, Гаид бине Фазлулла, Әбүнәгыйм бине Мөхәмммәдьяр, Габдрахман Айдабулов һәм башка мөхтәрәм затларның кабер ташлары бүген дә кадерләп саклана.

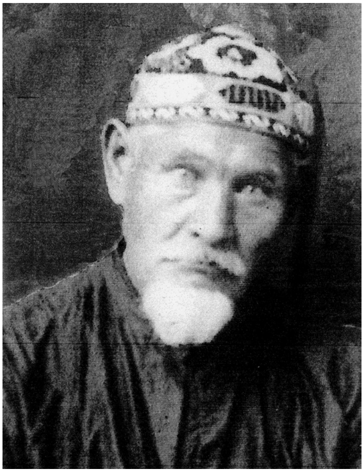

Габдеррәхим Галиев (1867–1966)

Стәрлебашта бик борынгы эпиграфик һәйкәлләр булмаса да (иң әүвәлгесе 1844 елга карый), биредә таш язу һөнәренең барлыкка килүе, аның сәнгать кимәленә күтәрелә алуы төрле сәбәпләр белән бәйләнгән. Шундыйлардан, югарыда әйтеп үткәнебезчә, Стәрлебашның гыйлем-мәгърифәт үзәге саналуын, анда сәләтле хаттат-каллиграф һәм таш язучы осталарның эшләвен, бу төбәктә эпитафия өчен уңайлы табигый материалның булуын билгеләргә мөмкин.

Стәрлебаш тирәсендә өч урында таш карьерлары билгеле. Беренчесе – төзелеш эшләре өчен комташ күп чыгарылган Кардон тавында. Икенчесе – Гөмбазы ягындагы Бакырчагылтау дип аталган урында. Өченчесе – халык телендә «Калячный чокыр» дип йөртелгән җир. Анда чыга торган кызгылт төстәге йомшак эшкәртелүчән таш төзү эшендә дә, кабер ташларын ясауда да еш кулланылган. Ләкин җирле хаттатлар өчен Яшерган ташыннан да яхшы таш булмаган. Олы яшьтәге кешеләрнең сөйләүләре буенча, Яшерган ташчылары известь ташны Таштаудан һәм Айтуган авылына якын урнашкан тау сыртларындагы карьерлардан чыгарганнар. Яшерган ташлары җир астыннан чыгарылгач та, дымлы көенчә бик йомшак булу сәбәпле, кипкәнче «шалкан кебек» җиңел киселгән. Аны күп очракта ике метр озынлыктагы зур пычкы (30 нчы елларда аны «стахан пычкысы» дип атаганнар) белән дүрткел формада кискәннәр, балта белән эшкәрткәннәр, каләм белән

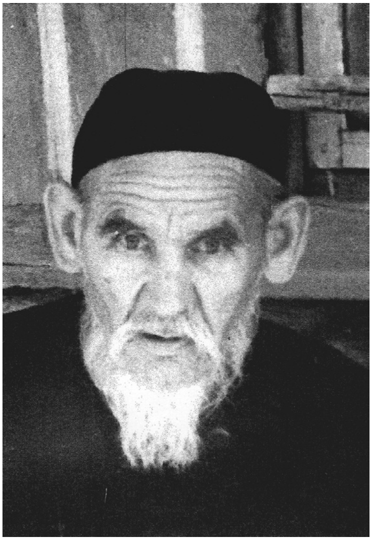

Габдрахман Айдабулов
(1881–1972)

язганнар һәм махсус өтергеләр ярдәмендә чокып нәкышьләгәннәр. Эш барышында таш кибеп катыланып китсә, язарга уңайсыз була башласа, аны берникадәр вакыт су эченә салып тотканнар яисә өстенә су сибеп торганнар һәм шундый рәвештә ташны йомшартып, әүвәлге хәленә кайтарганнар.

Стәрлебаш авылының үзендә генә төрле һөнәр ияләре белән бергә дистәгә якын таш язучы оста яшәгән. Алар арасыннан исеме алдарак искәртелгән Гали хәлфә бине Ысанали әл-Казакый, мулла Габдулла бине Мөхәммәдхарис Тукаев, хаҗи Габдеррәхим Галиев, мулла Габдрахман Айдабулов, мулла Ләтыйфулла бине Зәйнулла Галикәев, Габделвахид бине Әбүнәгыйм, Габделмәҗид бине Әбүнәгыйм, Хәлим Габделмәҗид улы Монасыйпов һ.б. исемнәрне атый алабыз. Әмма кайбер осталарның исем-шәрифләре бүген дә фәнгә билгесез булып кала килә, чөнки һәр хаттат та үзе язган ядкяргә кул-тамгасын салуны мәҗбүри санамаган.

Стәрлебаш осталары язган эпиграфик һәйкәлләр тирә-яктагы авылларда, күрше төбәкләрдә (Стәрлетамак һәм Уфа зиратларында), хәтта җирле осталар ясаган кайбер ядкярләр Урта Азия якларында да булуы мәгълүм.

Гали хәлфә улларыннан Габдеррәхим Галиев бу сәнгать төренең иң күренекле вәкилләреннән санала. Ул ясап калдырган ташларның исәбе берничә йөз. 1898 елгы ташъязмаларның берсендә «әл-мөнәкъкаш әл-хаҗи Габдеррәхим бине Гали хәлфә әл-Казакый…», ягъни «хаҗи Габдеррәхим Гали әл-Казакый хәлфә угылы нәкышьләде…» дигән сүзләр язылган. Габдеррәхим 1887 – 1897 еллар арасында хаҗга барган һәм шул вакытта берничә ел Төркиядә укыган. Истанбул шәһәрендә төрек солтанына каршы

оештырылган фетнәләр вакытында кулга алынган һәм чит ил кешесе булу сәбәпле генә үлем җәзасыннан котылып калган. Совет хакимияте дәверендә 1960 елга кадәр таш язу эше белән шөгыльләнүче төп хаттат Стәрлебаш авылында фәкать ул гына булган.

Габделвахид Әбүнәгыйм улы Монасыйпов

Гали хәлфәнең икенче улы – Габдрахман да Стәрлебаш мәдрәсәсендә төпле белем алган, шул ук мәдрәсәдә хәлфәлек иткән, Түбән мәчеттә мулла вазифаларын үтәгән. Совет чорында мәдрәсәләр ябылгач, берничә ел үз өендә балалар укытып йөргән. Аннары сөргенгә сөрелгән, Беломор каналын төзүдә катнашкан. Стәрлебашлыларның сөйләүләренә караганда, ул таш кисү эше белән махсус рәвештә шөгыльләнмәгән, ясаган эшләре дә мәрхүм булган якын туганнарына гына куелган.

Җирле осталар үз эшләрен татар эпиграфикасының Болгар чорларыннан ук килгән сәнгати традицияләренә нигезләнеп башкарганнар. Палеографик үзенчәлекләре буенча караганда, Стәрлебаш ядкярләре, нигездә, гарәп язуының нәсех төре белән язылган. Сөлес, нәстәгъликъ, рөкъга һәм чәчкәле куфи кебек язу стильләре мондагы ташъязмаларда күренми диярлек. Дөрес, Габделвахид һәм Габделмәҗид Монасыйповлар кулы белән эшләнгән берничә үрнәктә кирпечтән төзелгән корылмаларны бизәкләүдә еш кулланыла торган «гади куфи» (строительный куфи) язуы файдаланылган. Әмма бу ядкярләр берникадәр соңрак чорга – XX гасыр башына карыйлар. Классик нәсех язуыннан аермалы буларак, үзенчәлекле язу тарызында башкарылган хәлфә Гаид бине Фазлулланың кабер ташын да аерым билгеләп үтәргә мөмкин.

Аңлашыла ки, эпиграфик һәйкәлләрне ясату матди чыгымнар белән бәйләнгән. Еш очракта кабертешлар яздырту эшенең бәясе ишек, тәрәзә кебек нәрсәләр ясатуга бәрабәр булган.

Эпитафияләрнең күп өлеше калкытып ясау ысулы белән башкарылган, таштагы хәреф-бизәкләр күпертеп ясалган. Аларның декоратив бизәлешендә ниндидер катлаулы геометрик яисә үсемлек орнаментлары кулланылмаган диярлек, бары тик берничә үрнәктә генә чәчәк, үсемлек-яфрак кебек элементларны күрергә мөмкин. Әмма бу үзенчәлек әлеге истәлекләрнең сәнгати бизәлеш дәрәҗәсен киметми, чөнки Стәрлебаш ташъязма сәнгать әсәрләрендә төп нәкышьләү алымы булып, гарәп язуының үз бизәлеше, ягъни эпиграфик орнамент хезмәт итә.

Ташъязма ядкярләр арасында, берничә истәлекне исәпләмәгәндә, ыру тамгалары кебек рәсем элементлары очрамый. Кайбер үрнәкләрдә, төп эпитафик тексттан тыш, гарәпчә, фарсыча яки татарча язылган шигъри юллар да күренә. Мисалга хәлфә Әбүнәгыйм бине Мөхәммәдьяр кызы каберенә куелган таштагы шигъри юлларны китерергә мөмкин:

Әй балам, рух мөкаддәсең җәннәт әгълия очдымы,
Бер тотарга кыймас тәннәреңне рәхимсез ләхет кочтымы?
Һич тынмаслык хәсрәт ялкыннары үстердең син минем бәгъремә,
Мәңге, мәңге онытылмаслык итеп таш утыртам синең кабреңә...

Кайбер матур язулы эпитафия авторларының исемнәрен ачыклау авыр мәсьәлә булып кала. Аңлашыла ки, култамгасы күрсәтелмәгән үрнәкләрне чит хаттатлар түгел, Стәрлебаш руханиларыннан саналган шәех-муллалар, мәзин-хәлфәләр язган дип фараз итә алабыз.

Әлеге җыентыкта Стәрлебаш ташъязмаларыннан хронологик тәртиптә 146 берәмлек эпитафик үрнәк укучылар игътибарына тәкъдим ителә. Безнең тарафтан бу ядкярләрнең график прорисовкалары башкарылды, эпитафияләре укылды. Ташъязма сурәтләренең алгы ягы *А*, уң ягы *Б*, арткы ягы *В*, сул ягы *Г* хәрефләре белән тамгаланды. Шулай ук китапның кушымта өлешендә Стәрлебаштан читтә мәрхүм булган бу төбәк тарихы белән бәйле берничә күренекле шәхеснең ташъязмалары да урын алды. Китаптагы төсле кушымтада ташъязмаларның фотосурәтләре дә бирелә.

В.М. Усманов,
ТР ФА Г. Ибраһимов исем. Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының
Язма һәм музыкаль мирас үзәге фәнни хезмәткәре

СТӘРЛЕБАШ ТАШЪЯЗМАЛАРЫ

1. Хөсәен Габдрахман улына куелган кабер ташы (борынгы иске зират)

Игътибар итсәгез, әлеге вакытта, Эстәрлебаш авылының Чапаев урамындагы (беренче номерлы өй урнашкан) йортның бакчасында кыргый ташлар белән уратып алынган каберлек бар. Аның өстендә сирень агачлары үсеп утыра һәм каберлекнең бер ягында гади рәвештә язылган ташъязма да бар. – Бу нинди каберлек? – дигән сорауга, йорт хуҗасы бер апа (үзенең ата-бабалары сөйләгәннәрдән): «монда бик дәрәҗәле һәм укымышлы кеше күмелгән һәм бу урында элек борынгы зират булган» – дип аңлатма бирде. Димәк, югарыдан аңлашылганча, 1680–1800 еллар дәверендә Эстәрлебаш авылының каберстаны (зираты) элекке «Урта мәсҗед» һәм мәдрәсәләр биләмәләре кырында урнашкан булган.

«1720 нче еллардан соң Эстәрлебашында мәсҗид салыныб әүвәл мәдрәсә бина кылыб дәрес башлаган кемсәнә Хөсәен мелла Габдрахман углыдыр. Мәрхүм әүвәл мәртәбә Эстәрлебашында мәсҗид бина кылыб җомга укый башлаб, бу көндә Эстәрлебашындагы минбәр таягы ошбу Хөсәен хәзрәтдән калган таякдыр. Шул минбәр таякына язган язуы бар: Хөсәен бине Габдрахман дип язган; 1870 нче елларда бу таякга йөз илле ел бар дип нәкыль идәләр иде. Бик белеб сүзләгән кешедән мәзкүр Хөсәен мелла әүвәл мәртәбә мөфти булып килгән, Мөхәммәджан мөфти Хөсәеновның атасыдыр. Мөхәммәджан мөфти олугъ Екатерина саниянең әмер һөмаюны илә 1789 нчы елда мөфти булып килгән. Ошбу юкарыда мәзкүрләргә бинаән Хөсәен мелла тәхминән 1720 нче елларда Эстәрлебашында дәрес башлаган, шул вакытларда мәсҗид һәм мәдрәсәләр бина кылынган. Имди Эстәрлебаш мәдрәсәсенең

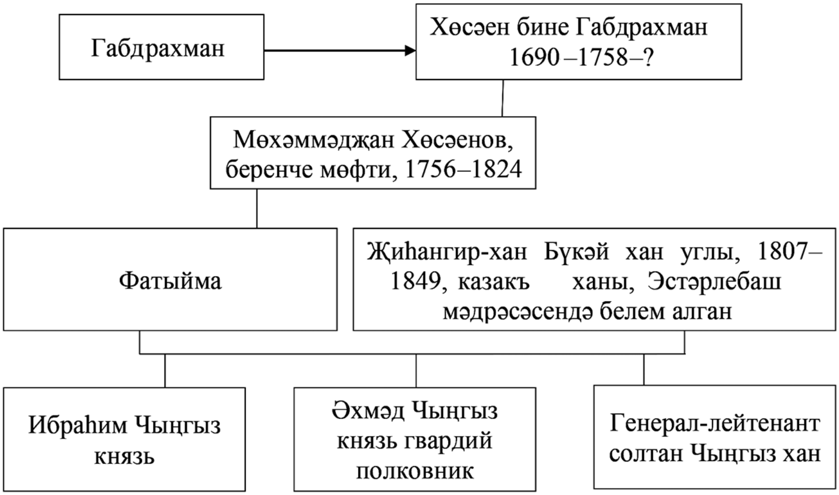

тарихыны 1720 нче еллардан хисаб кылырга ярый. Ошбу Хөсәен мелла хәзрәтләре каию елларда вафат улдыгыны белгән кешеләр булмады, вә ничә ел дәрес әйткәне беленмәде; әммакә салих вә галим әмере билмәгъруф кеше улган дию нәкыль идәләр…»[1]

Ташъязма чокып (уеп) язылган.

(١) كفا بالموة واعظا (٢) هذه التربت الشريف (٣) للمتوفى داملا مرحوم (٤) حسين
بن عبد (٥) الرحمن الستر لى (٦) باشنده ... (٧) قوپث يكى يوز (٨) يل چماسنده
(٩) ١١٢٥ نچى سنه ١٩١٥ نچى (١٠) ٢١ آپريل

Югарыдагы эпитафияне без түбәндәгечә бәян итәбез: бу ташъязма, 1915 елның 21 нче апрель көнендә язылып[2], дамелла (һәм Эстәрлебаш купесы) мәрхүм Хөсәен бине Габдрахманның каберенә куелган; аңлашылганча, бу сәүдәгәр ике йөз ел чамасы элек (1120 нче һижри, ягъни милади исәп буенча 1708/1709 елларда) бирегә килеп төпләнгән.

---

[1] *Тукаев М.-Ш.* Тарихе Эстәрлебаш. – Казан, 1899. – Б. 5.

[2] Мәҗид карый Кадыйров кульъязма истәлекләрендә: «Мөхәммәдшаһ ага яздырыб куймыш иде» дигән мәгълүмат беркетеп калдырылган.

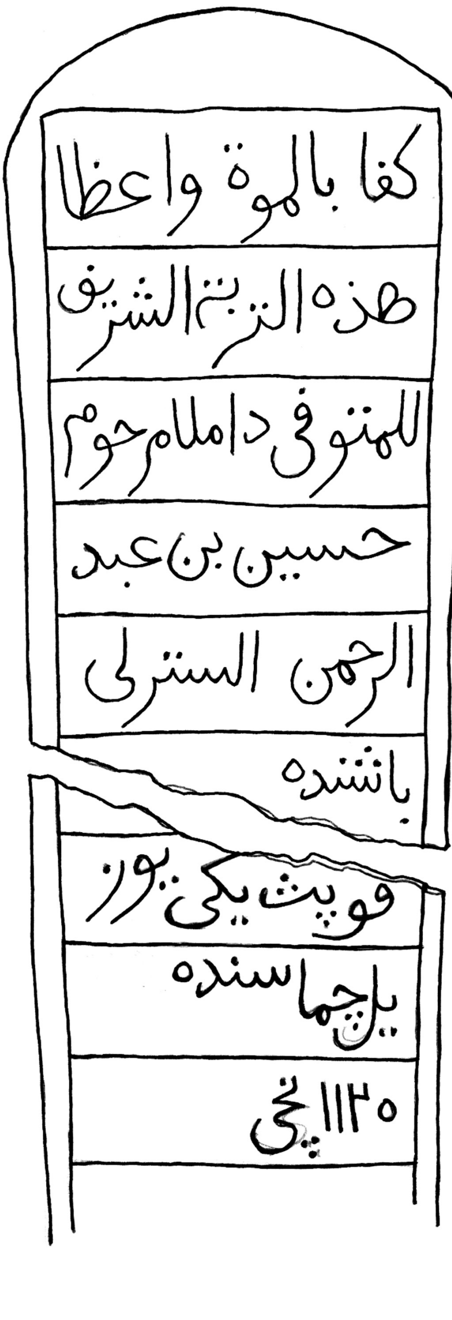
كفا بالموة واعظا
طهذه التربة الشريف
للمتوفي دا املامرحوم
حسين بن عبد
الرحمن الستنرلی
باشنده
فوت يكي يوز
يل چماسنده
١١٣٥ نجی

1=A

Өстәмә мәгълүмат:

1) Мулла Хөсәен бине Габдрахман, Сәгъид Хәйалин һәм Котлыгмөхәммәд Тәфкилев (1675−1766) кебек билгеле шәхесләр, бер-берсе белән бик яхшы таныш булганнар дип уйларга кирәк;

2) Кыргыз-казакъ (һәм «Шәһре Каргалы») якларына бара торган сәүдә юлларының бер тармагы Стәрлебаш аша үткәндер дип фараз итәргә кирәк.

2. Мулла Гаделшаһ Габдулла улына бәйле төрбә. 1812 ел

Тукаевларның мавзолееннан төньяк-көнчыгыштарак кыргый ташлардан салынган каберлек бар (ихатасының биеклеге чама белән 60 см). Төрбәнең кабер ташы юк, ләкин, бу корылма, фәкать, мулла Гаделшаһныкы булгандыр дигән фикердә калабыз.

Аның хакында Ризаэддин Фәхреддин «Асыллары Бөре өязендәге Богдан авылыннан. Гаделшаһ бине Габдулла Эстәрлебаш авылында имам вә мөдәррис булып, 80 яшенә ирешеп, 1227/1812 елда дөнья куйган. Кабере мәгълүм», «…хайваннардан саклау өчен каберем тирәли кирпеч йә таштан бер бина кордырыгыз» дип язган[1].

3. Гыйсмәтулла Биктимер улы Тукаевка куелган кабер ташы, 1844 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) اعوذ بالله	1) әгүзү билләһи
٢) من الشيطان الرجيم	2) минәш-шәйтанир-раҗим
٣) بسم الله الرحمن الرحيم	3) бисмиллаһир-рахманир-рахим
٤) لا اله الا الله	4) лә иләһә илләл-лаһ
٥) محمد رسول الله	5) Мөхәммәд рәсүлүл-лаһ

---

[1] *Фәхреддин Ризаэддин.* Асар. 1 том. – Казан: Рухият, 2006. – Б. 133–134.

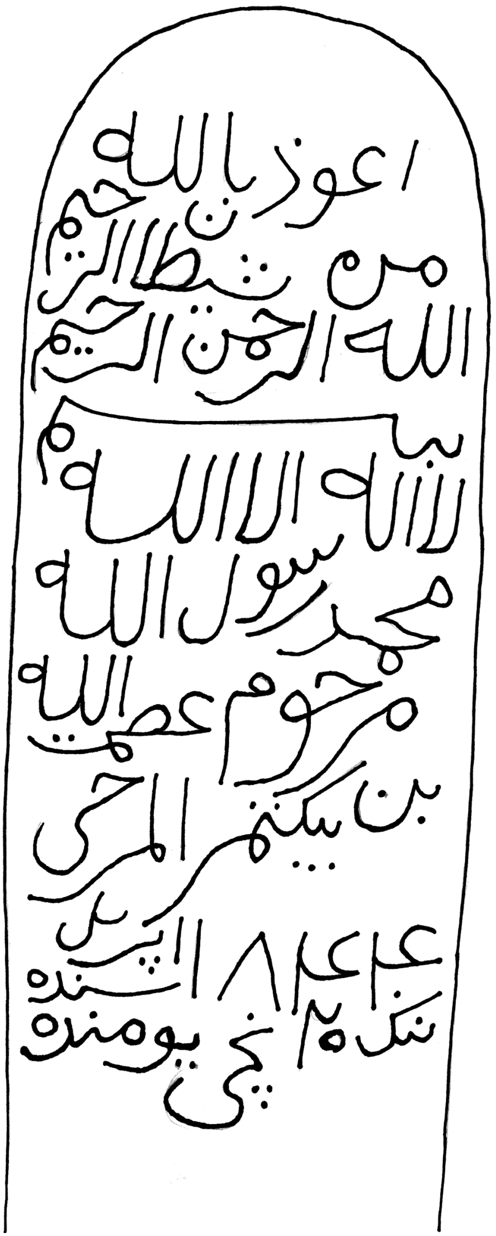
اعوذ بالله
من شيطان الرجيم
بسم الله الرحمن الرحيم
لا اله الا الله
محمد رسول الله
مرحوم عصمت الله

3=A

٦) مرحوم عصمت الله	6) мәрхүм Гыйсмәтулла
٧) بن بيكتمر المرحى	7) бине Биктимер әл-Мәрхи
٨) ١٨٤٤ سنده اپريل	8) 1844 сәнәдә апрель-
٩) ننك ٢٠ نچى يومنده	9) нең 20 нче йәүмендә

Эпиграфик һәйкәл кызгылт көрән төстәге комташтан ясалган. Үлчәмнәре: 18×30×90 см.

4. Тукаевлар төрбәсе диварына беркетелгән беренче ташъязма. 1871 ел

Бу таш корылма Каргалы төрбәләре рәвешендә салынган. Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة الشريفة للشيخ الامام لافاضل الكامل خليفة الشيخ قطب الاقطاب السالك فى طريق النقشبندية
٢) نياز محمّد مند نيازقلى التركمانى البخارى ابن محمد حارث محمد نعمت الله بن بكتمر السترلى باشى رحمه الله تعالى رحمةً واسعةً
٣) ...
٤) ...

1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт әш-шәйех әл-имам әл-фазыйль әл-кямил халифәт әш-шәйех көтбел-әкътаб әс-салик фи тарикъ эн-нәкышьбәндия
2) Нияз-Мөхәммәд мәнд Ниязколый әт-Төркмани әл-Бохари… Мөхәммәдхарис… Нигъмәтулла бине Биктимер әл-Эстәрлебаши (рәхимәһә Аллаһу Тәгалә рәхмәтән васыйгатән[1])
3) …[2]
4) …

Кабер ташы Яшерган авылындагы («Таштау» карьерыннан чыгарылган) известьняк таштан ясалган.

[1] Аңа Аллаһның киң рәхмәте булсын.
[2] Эпиграфик һәйкәлнең өченче һәм дүртенче сәтырында фарсы телендә фәлсәфи эчтәлекле шигъри юллар язылган.

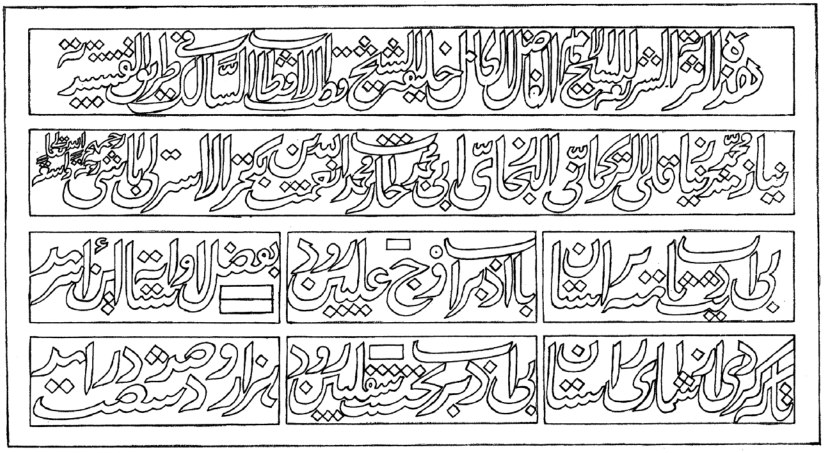

4=A

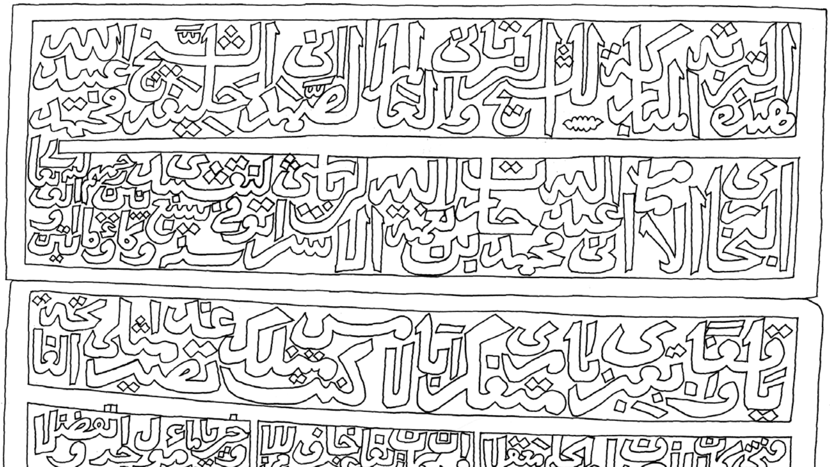

5=A

Эпитафиянең төгәл кайчан һәм кем тарафыннан язылуы билгесез (кятиб – хәлфә Гали әл-Казакый (? – 1920) булуы ихтимал), ләкин шунысы мәгълүм: һәйкәл 1870 – 1871 еллардан соң гына бина кылынган.

Үлчәмнәре: 20×81×118 см.

5. Шәех Нигъмәтулла һәм аның улы Мөхәммәдхарис хәзрәт. Тукаевлар төрбәсе диварына беркетелгән икенче ташъязма. 1870–1871 еллар

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة المباركة للشيح التربة والعانى ... الصَّمد خَليفة محمد الشيخ عبيد الله
٢) البخارى الامام ... عبد الله محمد خارث بن نعمة الله السترلى باشى النقشبندى توفى سنة سبع و ثمانين و ... والف رحمهم الله تعالى
٣) يَا وقفًا بقبرى متفكًا بامرى بالامسى كنت مثلك غدى تصير مثلى الفاتحة
٤) ...

1) һәзиһи әт-төрбәт әл-мөбарәкәт лил-шәйех әт-төрбәт вә әл-гани … әс-самад хәлифәт Мөхәммәд әш-шәйех Гобәйдулла
2) әл-Бохари әл-имам … Габдулла Мөхәммәдхарис бине Нигъмәтулла әл-Эстәрлебаши ән-нәкышьбәнди тәвәффи сәнәтү вә сәбгә вә сәманин вә миъәтин вә әлфин[1] рәхимәһемү Аллаһу Тәгалә
3) йа вакыйфән би-кабри мөтәфәккирән би-әмри бил-әмси күнтү мисликә гадән тәсайир мисли әл-фатихат
4) …[2]

---

[1] 1287 һиҗри сәнә 1870–1871 елларга тәңгәл килә. Ядкяр Яшерган ташыннан ясалган, үлчәмнәре: 75×115 см.

[2] Бу урында гарәп телендә алты юлдан гыйбрәт шигъри әсәр язылган.

6. Мөхәммәдхәррас Тукаевка куелган кабер ташы, 1871 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا هذه التربة الشريفة المبارك للشيخ
٢) الفاضل الكامل محمد حراث خليفة الشيخ عبيدالله بن محمد نيازقلى
٣) النقشبندى بن الشيخ نعمة الله الاسترلى باشى المتوفى فى السنة المسيحية
٤) ١٨٧١ نويابر ٠٣ رحمهم الله واسعة وطاب الله ثراهم و جعل الجنة مثواهم ٦٢ ياشنده

1) кәфә бил-мәүти вагыйзән һазиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт әл-мөбарәк әш-шәйх

2) әл-фазыйль әл-кямил Мөхәммәдхәррас хәлифәт әш-шәйх Гобәйдулла бине Мөхәммәднияз Колый

3) ән-нәкышьбәнди бине әш-шәйх Нигъмәтулла әл-Эстәрлебаши әл-мөтәвәффи фи әс-сәнәти мәсихиять

4) 1871 нуябер 30 рәхимәһе Аллаһү рәхмәтән васыйгатән таййәбә Аллаһу сәраһү вә җәгаләл – җәннәти мәсваһу
62 йәшендә

Тышның кабыргасындагы калкытып язылган текст укырлык хәлдә түгел.

Эпитафиянең авторы кятиб Гали хәлфә бине Ысанали әл-Казакый булуы ихтимал. Эпитафия Яшерган ташыннан ясалган.

Ядкяр, ике өлешкә сынып, табигый рәвештә җимерелә бара һәм кадер-хөрмәтсез җир өстендә аунап ята.

Үлчәмнәре: 16×48×160 см.

7. Баймөхәммәд Әхмәдҗан улы әл-Казакыйга куелган кабер ташы, 1871–1872 еллар

Алгы ягында (калку язулы):

١) اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد عبد و رسول
٢) هذه التربة للمرحوم المتوفى كردارى روغى جباعى طائفه سى
٣) بايمحمد ابن احمدجان القزقى الجايقى ابن تلانچى مريد الشيخ

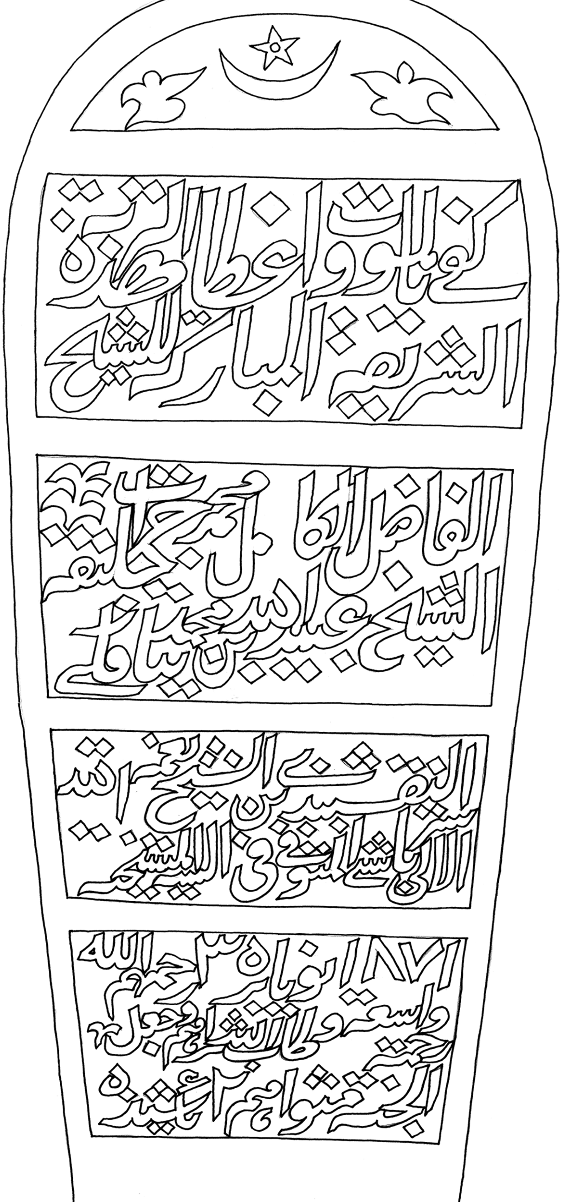

6=A

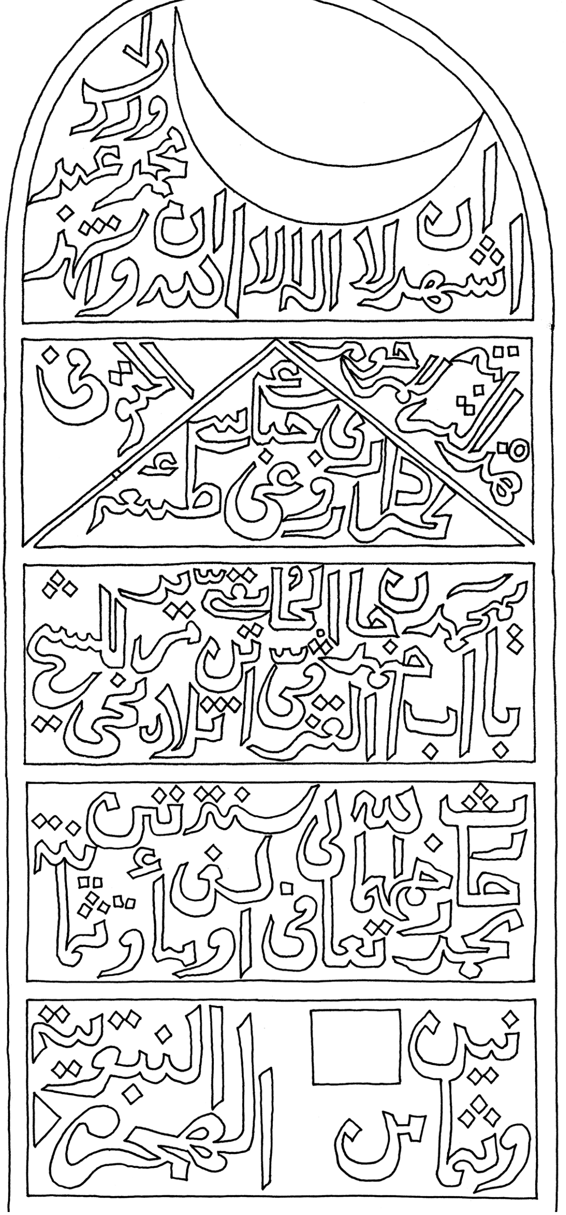

7=A

٤) محمدحارث رحمهما الله تعالى فى سنة و ماءتين و ثمانية
٥) و ثمانين من الهجرة النبوية

1) әшһәдү-ән лә иләһә иллә Аллаһы вә әшһәдү иннә Мөхәммәдән габдүһү вә рәсүлүһү
2) һәзиһи әт-төрбәт әл-мәрхүм әл-мөтәвәффи Кәрдари ругы Җәбагый тайфәсе
3) Баймөхәммәд ибне Әхмәджан әл-Казакый әл-Җаекый ибне теләнче мөрид әш-шәйх
4) Мөхәммәдхарис рәһим һома Аллаһы Тәгалә фи сәнәтә өлеф вә маитин вә сәманият
5) вә сәманин мин әл-һиҗрия[1] ән-нәбүять

Баймөхәммәд хәлфә Әхмәджан улы «Хан мәдрәсәсе»ндә казакъ шәкердләренә гыйлем тәхсил кылган.

Ядкяр Яшерган ташыннан ясалган.

Үлчәмнәре: 9×50×100 см.

8. Шаһмөхәммәдкә куелган кабер ташы, 1871 ел

Ядкяр кызгылт көрән төстәге комташтан ясалган, текст тулысынча сакланып калмаган.

Алгы ягында (гарәп язулы текст, уеп башкарылган):

Шаһмөхәммәд бине Шаһ…, Русияһ, вафат 1871 нче йылда…

9. Йосыф Хәсән улына куелган кабер ташы, 1871 ел

Ядкяр Яшерган ташыннан ясалган.

Алгы ягында (гарәп язулы текст):

мәрхүм Йосыф бине Хәсән, вафат 1871 йылда.

---

[1] Һиҗри 1288, миляди 1871–1872 елларга тәңгәл килә.

10. Мөхәммәдләтыйф Монасыйп улына куелган кабер ташы, 1872 ел

Алгы ягында (калку язулы):

۱) کفی بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
۲) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
۳) للمتوفى المرحوم محمد لطيف	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм Мөхәммәдләтыйф
۴) بن مناسيب الاسترلى باشى	4) бине Монасиб[1] әл-Эстәрлебаши
۵) فى ۱۸۷۲ سنة	5) фи 1872 сәнәти

Ташъязманың авторы кятиб Габдулла Тукаев дип фараз ителә.
Үлчәмнәре: 11×48×110 см.

11. Мөхәммәдкәрим Гаделшаһ улына куелган кабер ташы, 1872 ел

Алгы ягында (уеп язылган):

۱) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи ә әт-төрбәт әш-шәрифәт
۲) للمتوفى المرحوم الحاج	2) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм әл-хаҗ
۳) محمد كريم بن	3) Мөхәммәдкәрим[2] бине
٤) عد الشاه فى	4) Гаделшаһ фи
۵) فى ۱۷۸۲ سنة ۶۴ ياشنده	5) фи 1872 сәнәти 64 йәшендә

Үлчәмнәре: 12×45×120 см.

---

[1] Йосыф исемле сәүдәгәрнең нәселен дәвам итүчеләр.
[2] Шәҗәрә язуы: Мөхәммәдкәрим бине Гаделшаһ бине Габдулла бине Богдан.

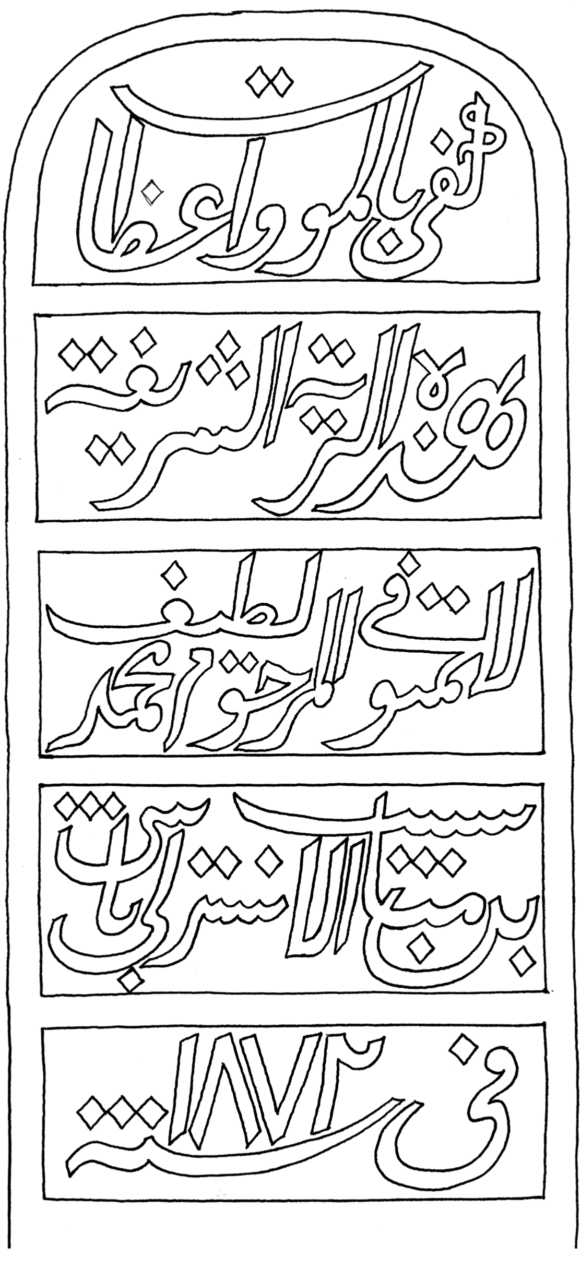

10=A

هذه التربة الشريفة
للمتوفى المرحوم الحاج
محمد كريم بن
عبد الشافي
في شعبان ١٨٧٢

11=A

12. Хафиз-Мөхәммәд Нуриман улына[1] куелган кабер ташы, 1872 ел

١) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) العالم العامل حافظ محمد بن	2) әл-галим әл-гамил Хафиз-Мөхәммәд бине
٣) نور ايمان اليخشى كان مدرسًا	3) Нуриман әл-Яхшый …
٤) فى عصر الشيخ الحرمين	4) фи гасыр әш-шәйх хаҗел-хәрәмәен
٥) محمد حارث و توفى سنة فى ١٢٨٩	5) Мөхәммммәдхарис вә тәүвәффи фи сәнәти 1289[2]
٦) رحمه الله تعالى	6) рәхмәтуллаһи Тәгалә

Ташъязманың авторы кятиб Габдулла Тукаев дип фараз ителә.
Үлчәмнәре: 10×49×160 см.

13. Габделкаһир Котлугзаман улына куелган кабер ташы, 1876 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) باسم تعالى المتوفى المرحوم المحتاج الى
٢) ر ... المسمى عبد القاهر ولد قتلوع زمان فى شهر ذوا
٣) لقعدة فى قرية استرلى باش و فى ١٨٧٦ سنة عفر
٤) الله ذنوبه و ستر عيوبه امين

1) би-исми Тәгалә әл-мөтәвәффи әл-мәрхүм мохтаҗ илә
2) р[аббиһи] әл-мөсәммә Габделкаһир вәләд Котлугъзаман фи шәһри зөл-
3) лькагдә карйәт Эстәрлебаш вә фи 1876 сәнәти гафәрә
4) Аллаһу зөнубиһи вә сәттәрә гуюбиһи әмин

Үлчәмнәре: 12×45×60 см.

---

[1] Стәрлебаш авылында гомер кичергән мәшһүр хәлфәләрнең берсе (Минзәлә өязендәге Байсар төбәгеннән).

[2] Милади 1872 ел.

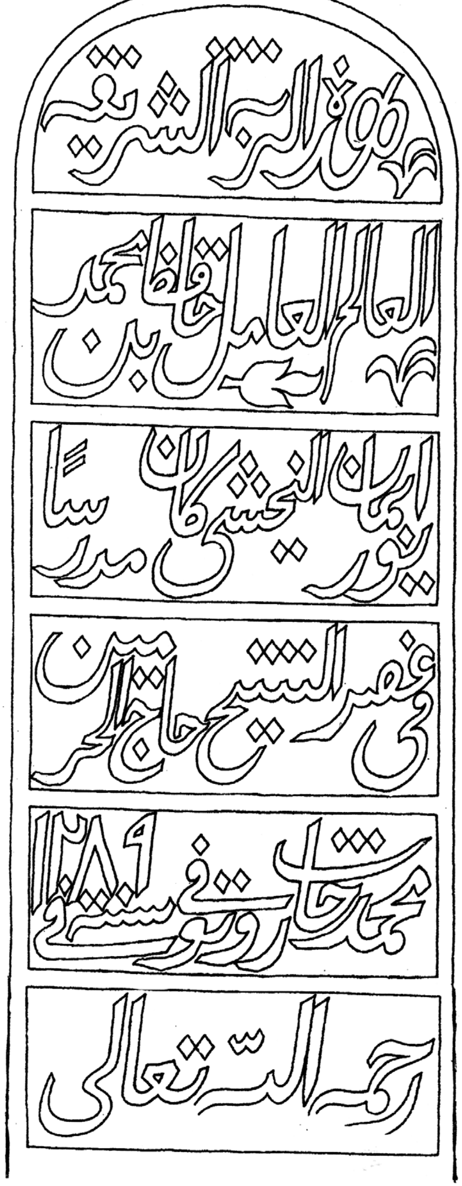

12=A

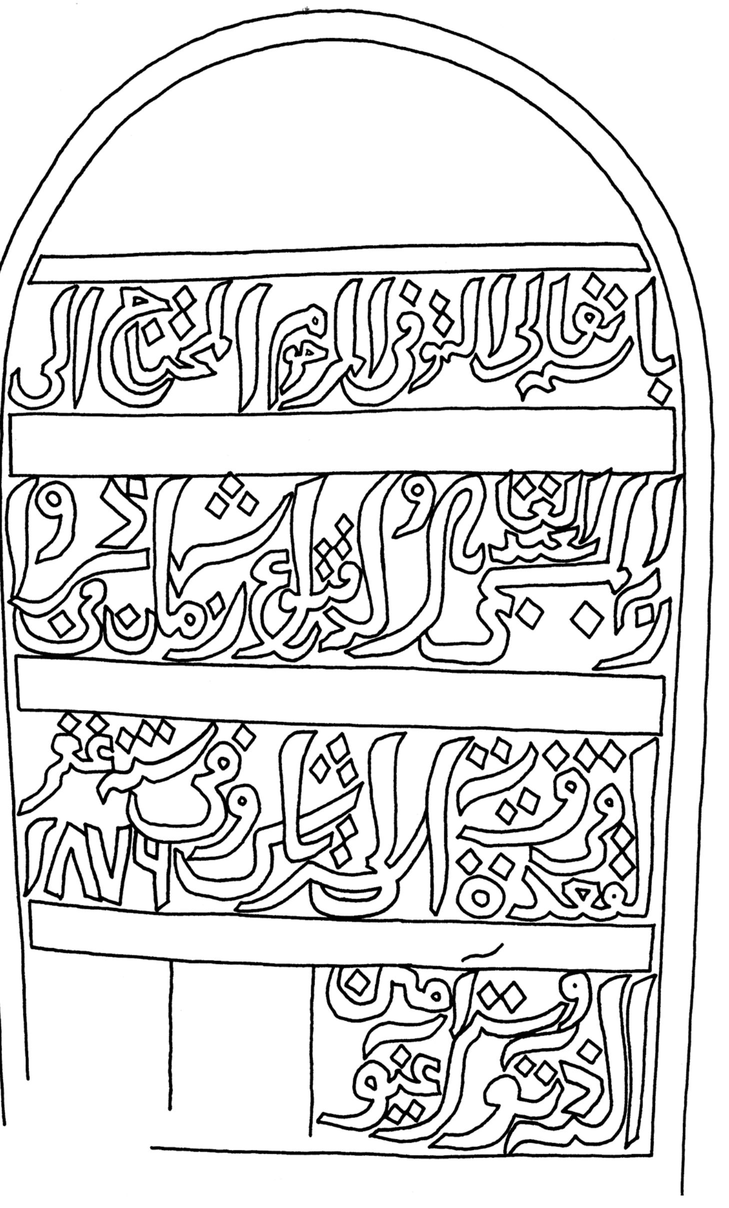

13=A

14. Хәдичә Белоусованың кабер ташы, 1877 ел

Бу тарихи истәлек Стәрлебаш төбәгендәге камил кимәлдә башкарылган хөсне хат үрнәкләренең берседер. Ядкяр имам-хатыйб менла Габдулла Тукаевның җәмәгате – Исәнбай кызы Хәдичәнең (?–1877) каберенә куелган. Ташъязма гарәп телендә башкарылган, авторы – хаттат Габдулла Тукаев.

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) للمتوفة المرحومة الموصية	2) лил-мөтәвәффәт әл-мәрхүмәт әл-мусыяти
٣) ... بی بی حديچه بنت	3) би-сәләс малиһа биби Хәдичә бинте
٤) ایسانبای زوجة امام خطیب	4) Исәнбай, зәүҗәте имам хатыйб
٥) منلا عبد الله الاسترلی باشی	5) менла Габдулла әл-Эстәрлебаши
٦) فی السنه الف و ... وسبع و سبعین	6) фи әс-сәнәти әлф вә сәманмиъәтин вә сәбгә вә сәбгыйн[1]

Үлчәмнәре: 14×58×160 см.

15. Лотфулла Тукаевка куелган кабер ташы, 1877 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) للمتوفی المرحوم الامام	2) лил-мөтәвәффи лил-мәрхүм әл-имам
٣) لطف الله بن الشیخ	3) Лотфулла бине әш-шәйх

[1] Мең сигез йөз җитмеш җиденче елда.

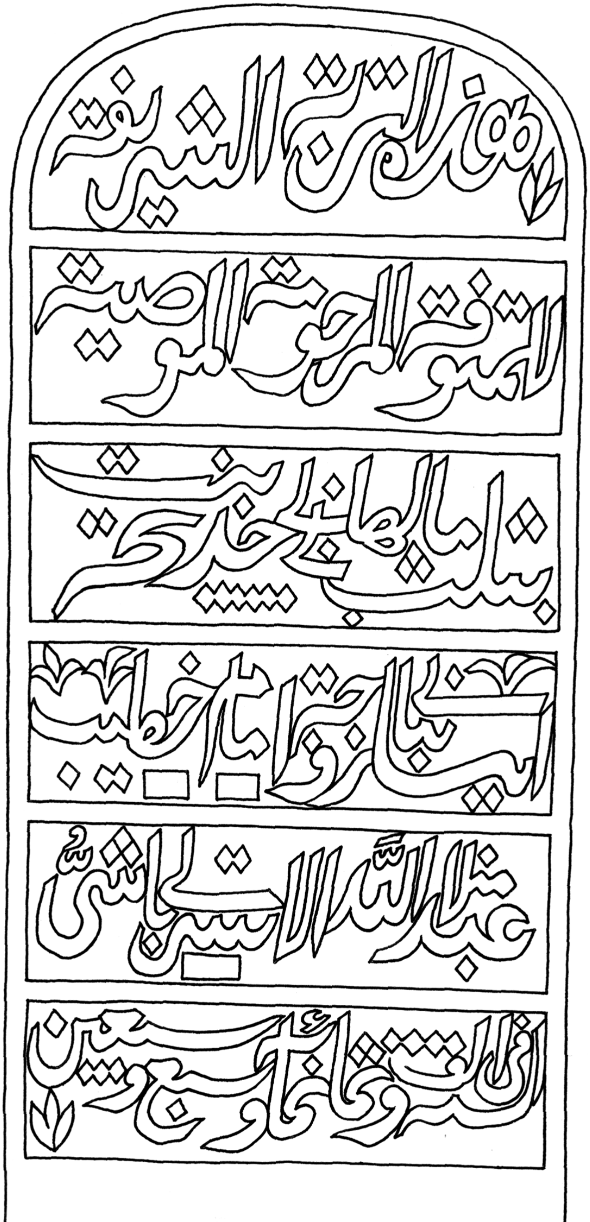

14=A

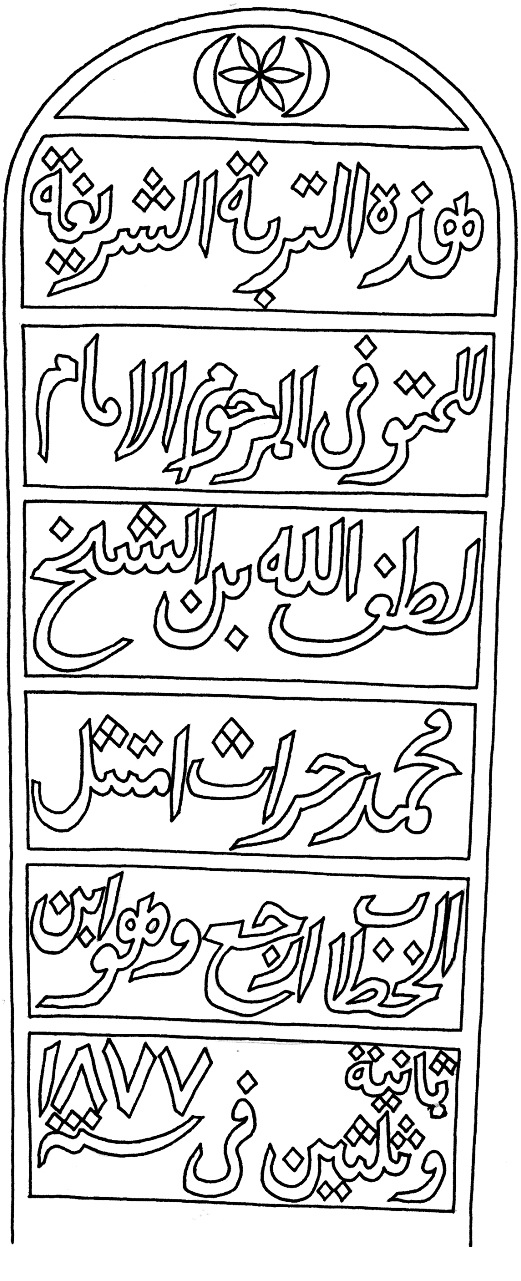
هذه التربة الشريفة
للمتوفى المرحوم الامام
لطف الله بن الشيخ
محمد حراث اشتل
الخطاب ارجح وهو ابن
ثمانية وثلثين فى سنة ١٨٧٧

15=A

٤) محمد حراث امتثل	4) Мөхәммәдхәррас имтәсәлә
٥) ارجع و هو ابن ثانية	5) иржәгъ вә һуа ибне саният
۶) و ثلثين فى سنة ١٨٧٧	6) вә сәлясийн фи сәнәти 1877[1]

Әлеге кабер иясе хакында «Тарихе Эстәрлебаш» китабында түбәндәге мәгълүматлар китерелә: «Мөхәммәдхәррас хәзрәтдән соң урынына угълы Лотфулла мәхдүм имам булды. Лотфулла мәхдүм 1878 нче елда август аенда вафат булды»[2].

Үлчәмнәре: 10×48×130 см.

16. Мулла Хафизеддин улына куелган кабер ташы, 1880 ел

Алгы ягында (уеп язылган):

١) تربة	1) төрбәт
٢) الطالب العلم النافيع	2) әт-талибел-галим ән-нафигъ
٣) مطيغ الله ابن ملا	3) Мотыйгулла ибне мулла
٤) حافظ الدين قوناققلى	4) Хафизеддин Кунакколый
٥) توفى ١٨٨٠ سنه	5) тәвәффи 1880 сәнә

Ядкяр кызгылт көрән төстәге ком ташыннан ясалган, әкренләп җимерелә бара.

Үлчәмнәре: 13×45×50 см.

---

[1] *Иржәгъ вә һуа ибне саният вә сәлясийн фи сәнәти 1877* – 1877 елда 32 яшендә вафат.

[2] *Тукаев М.-Ш.* Тарихе Эстәрлебаш. – Казан, 1899. – Б. 14.

تربة
الطالب العلم النافع
لطيف الله ابن ملا
حافظ الدين
توفي ١٨٨٥

16=A

17. Гаделшаһ Исмәгыйль улына куелган кабер ташы, 1883 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) لا اله الا الله محمد	1) лә иләһә иллә Аллаһу Мөхәммәд
٢) رسول الله المرحوم	2) рәсүлуллаһ әл-мәрхүм
٣) عدلشاه بن اسماعيل	3) Гаделшаһ бине Исмәгыйль
٤) مات ١٨٨٣ نچى يلده	4) матә 1883 нче йылда

Үлчәмнәре: 8×40×60 см.

18. Мөхүбҗәмал Монасыйп кызына куелган кабер ташы, 1884 ел

Алгы ягында:

Мәрхүмә Мөхүбҗәмал бинте Монасиб вафат 1884 нче йылда 14 нче апрельдә.

19. Маһитаб Гобәйдулла кызына куелган кабер ташы, 1884 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән[1]
٢) هذه تربة	2) һәзиһи төрбәт
٣) المرحومة	3) әл-мәрхүмәт
٤) ماه تاب	4) Маһитаб
٥) بنت	5) бинте
٦) عبيد الله	6) Гобәйдулла
٧) برسوانباشى	7) Бөрсуанбаши
٨) ١٨٨۴ نچى يل	8) 1884 нче йыл
٩) نويابرده	9) ноябрьдә
١٠) ٣٥ ياشنده وفات	10) 35 йәшендә вафат

Үлчәмнәре: 12×30×120 см.

---

[1] *Кәфә бил-мәүти вагыйзән* – Үлем – зирәк укытучы.

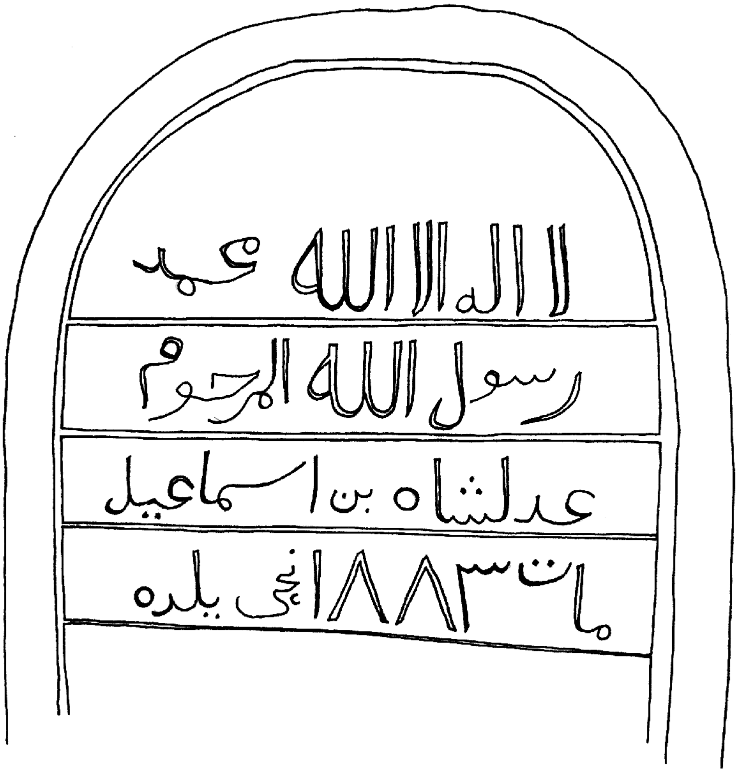
لا اله الا الله محمد
رسول الله المرحوم
عدلشاه بن اسماعيل
مات ١٨٨٣ انجى بلده

17=A

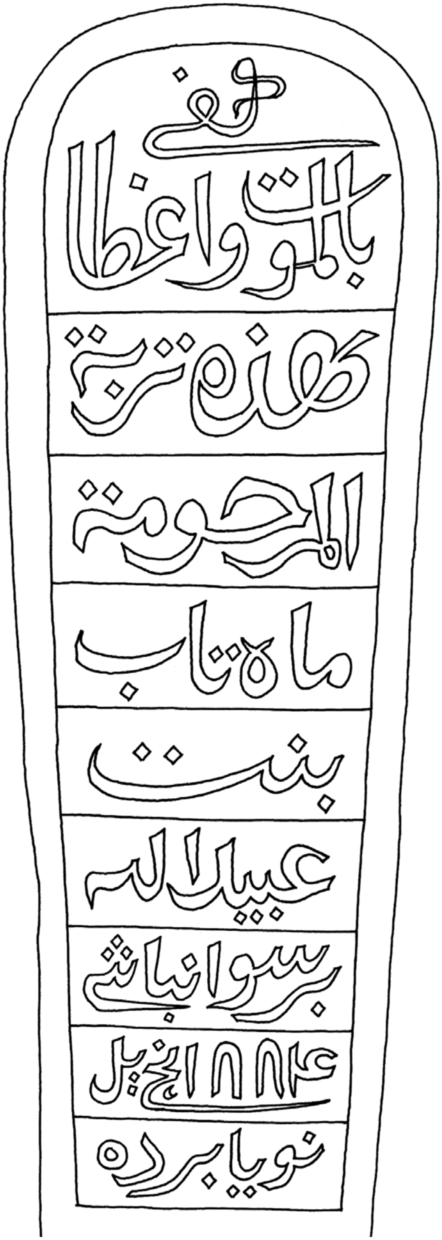

19=A

20. Газизә Искәндәр кызына куелган кабер ташы, 1880 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән[1]
٢) هذه تربة	2) һәзиһи төрбәт
٣) الشريفة المرحومة	3) әш-шәрифәт әл-мәрхүмәт
٤) ببى عزيزه ابنة	4) биби Газизә ибнәт
٥) اسكنْدر اكلايف	5) Искәндәр Әгъляев
٦) زوجة ايشان	6) зәүҗәте ишан
٧) ملا محمد حراث	7) мулла Мөхәммәдхәррас

Сул ягында (калку язулы):

١٨٨٠ نچى سنه ميلادى ل نچى ديكابرده رحلت قيلدى

1880 нче сәнә миляди 5 нче декабрьдә рихләт кылды

Үлчәмнәре: 11×38×140 см.

21. Мәзин Әхмәдшаһ кызына куелган кабер ташы, 1885 ел

Алгы ягында (гарәп язуында):

мәрхүмә Хафизә бинте Әхмәдшаһ мөәззин зәүҗәте Әбелгата 1885 нче йылда вафат…

[1] *Кәфә бил-мәүти вагыйзән* – Үлем – зирәк укытучы.

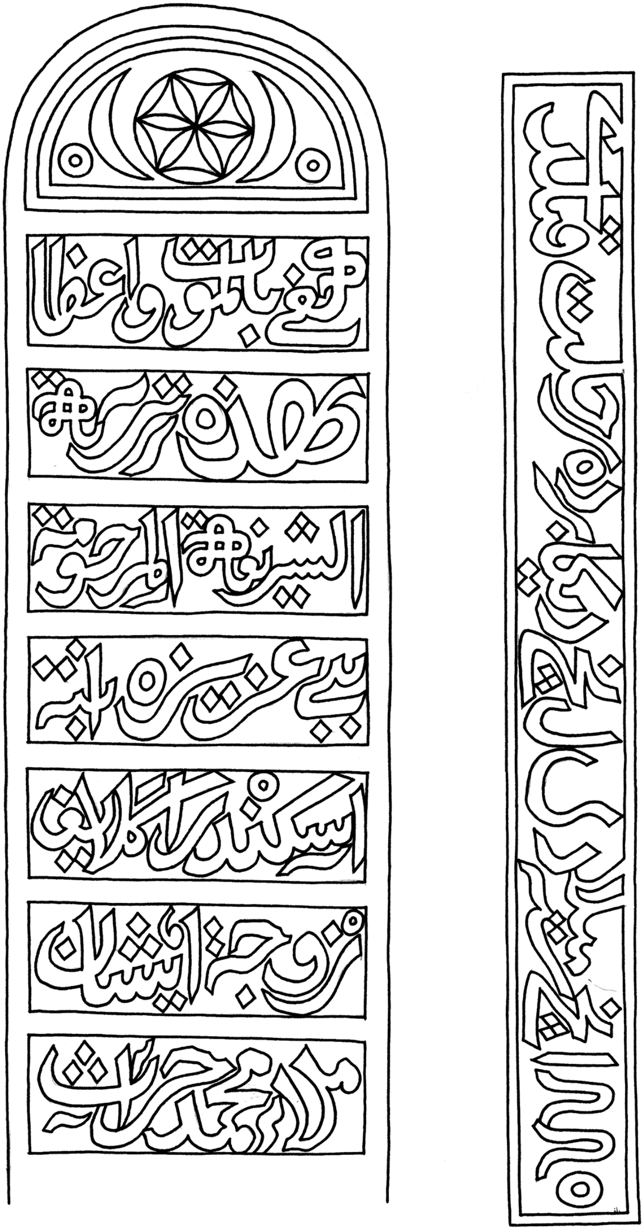

20=А, Г

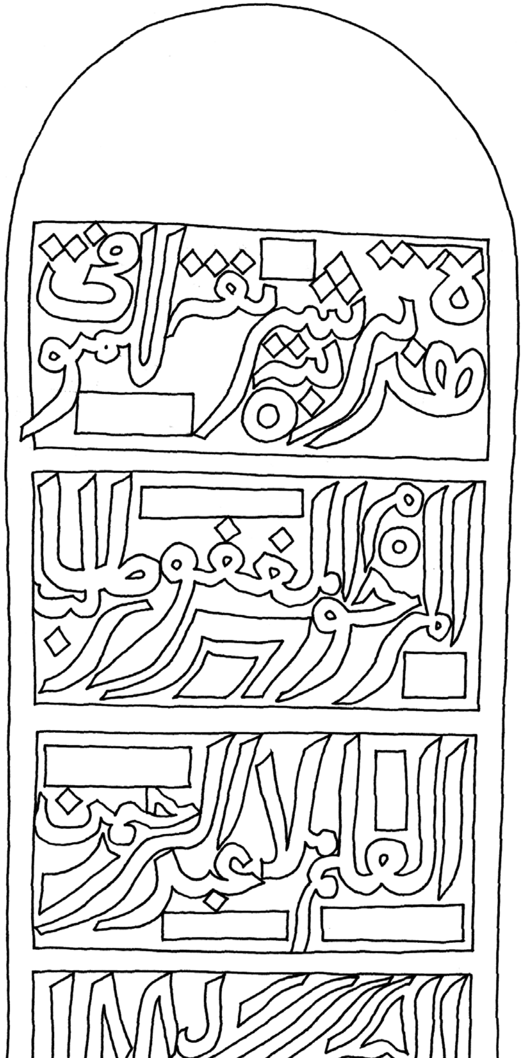

22=A

22. Мулла Габдрахман Еникеевның кабер ташы, 1885 ел

Сәүдәгәр Габдулла Еникеевнең улы Габдрахман каберенә куелган ядкяр. Аерым бер мәгълүматлар буенча Габдрахман (1861–5.02.1885) чахотка авыруыннан вафат булган.

Алгы ягында (калку язулы):

١)هذه تربة شريفة للمتوفى	1) һәзиһи төрбәт шәрифәт лил-мөтәвәффи
٢) المرحوم المغفور طالب	2) әл-мәрхүм әл-мәгъфүр талиб-
٣) العلم ملا عبد الرحمن	3) ел-гыйлем[1] мулла Габдеррахман
٤) بن عبد الله كنكفى ١٨٨٥	4) бине Габдулла Кенәкәфи 1885

Үлчәмнәре: 12×34×145 см.

23. Мулла Җәляледдин Сираҗеддин улына куелган кабер ташы, 1887 ел

Алгы ягында:

мәрхүм менла Җәляледдин бине Сираҗеддин
1887 нче йылда вафат.

24. Билаледдин Фәйзулла улына куелган кабер ташы, 1888 ел

Алгы ягында:

мәрхүм Билаледдин бине Фәйзулла вафат 1888 нче йылда
60 йәшендә.

---

[1] Талибел-гыйлем – гыйлем эстәүче, шәкерт, студент.

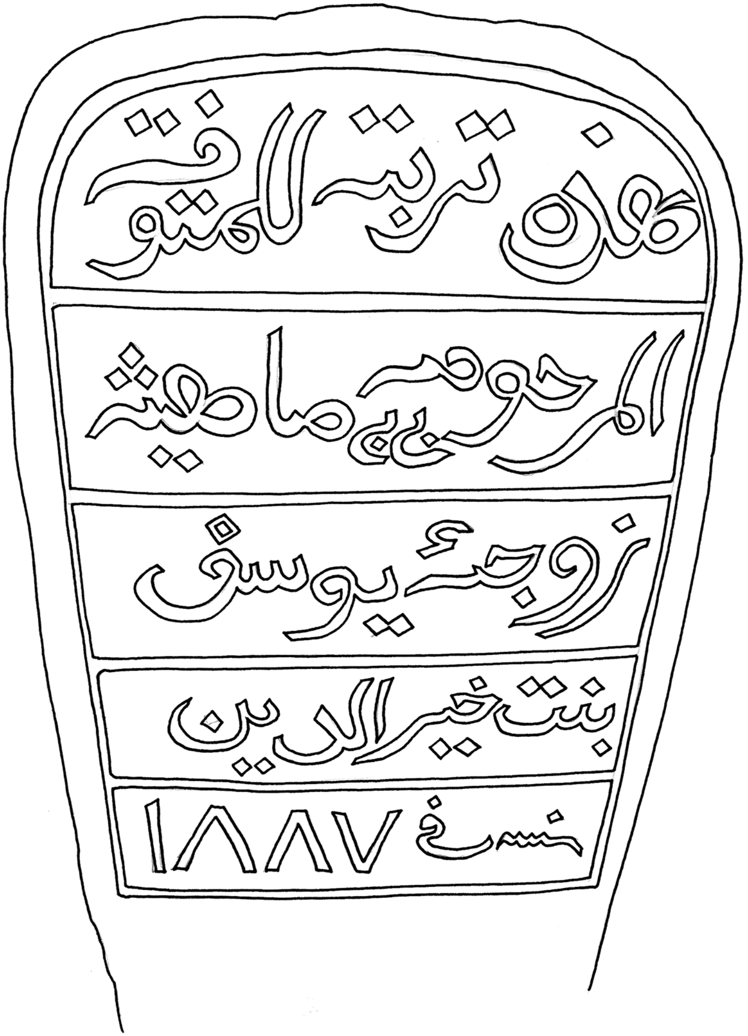
هذه تربة المتوفي
المرحومة صاحبة
زوجه يوسف
بنت خير الدين
سنه في ١٨٨٧

25=A

25. Маһишәһ Хәйреддин кызына куелган кабер ташы, 1887 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه تربة للمتوفة	1) һәзиһи төрбәт лил-мөтәвәффәт
٢) المرحومه بى بى ماهيشه	2) әл-мәрхүмә биби Маһишәһ
٣) زوجهء يوسف	3) зәүҗәи Йосыф
٤) بنت خير الدين	4) бинте Хәйреддин
٥) ١٨٨٧ نچى سنه	5) 1887 нче сәнә

Үлчәмнәре: 9×37×70 см.

26. Әхмәдгали Ибраһим улына куелган кабер ташы, 1888 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) لا اله الا الله محمد رسول الله	1) лә иләһә иллә Аллаһу Мөхәммәд рәсүлүллаһ
٢) هذه تربة المرحوم	2) һәзиһи төрбәтел-мәрхүм
٣) احمد على بن ابراهيم	3) Әхмәдгали бине Ибраһим
٤) ١٨٨٨ نچى يل ٣٠ نچى اوكتبر	4) 1888 нче йыл 30 нчы октябрь
٥) صالح آولندان الا	5) Салих авылындан әл-Э-
٦) سترلى باشى	6) -стәрлебаши

Үлчәмнәре: 11×40×75 см.

27. Габдрахман Тукаевка куелган кабер ташы, 1888 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) للمتوفى المرحوم عبد الرحمن	2) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм Габдеррахман

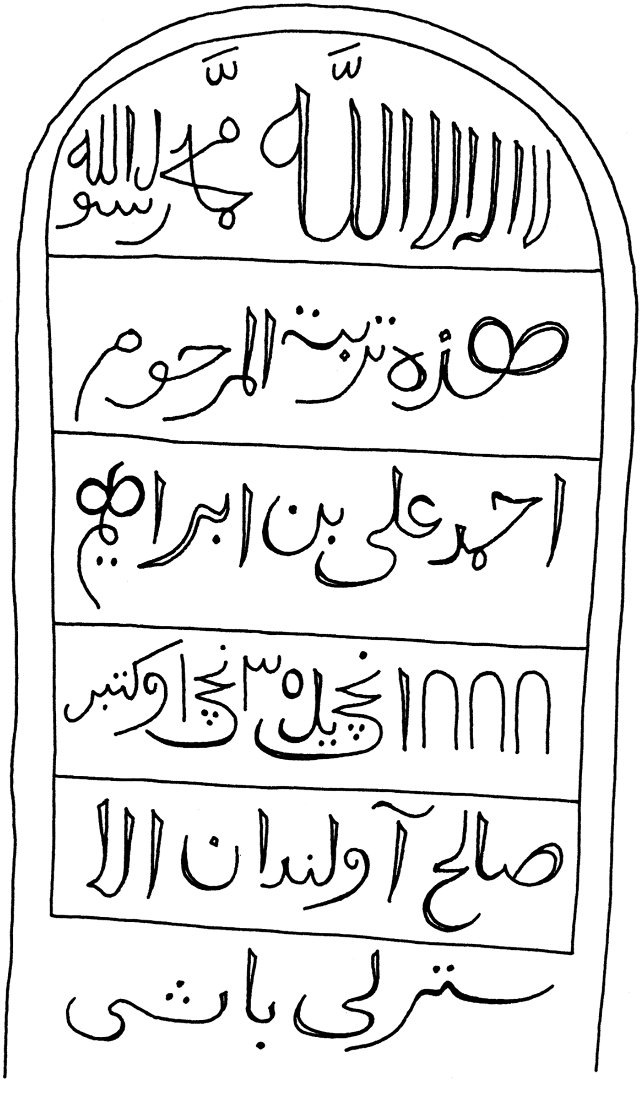
لا اله الا الله محمد رسول الله
هذه تربة المرحوم
احمد علی بن ابراهیم

26=A

27=A

٣) بن الشيخ محمدحراث	3) бине әш-шәйх Мөхәммәдхәррас
٤) امتثل الخطاب ارجع	4) имтәсәлә әл-хитаб арҗәга
٥) و هو ابن ثمانية و عشرين	5) вә һуа ибн сәмания вә гыйшрин[1]
٦) ...	6) …

Ташъязма ике өлешкә сынып ватылган, өске ягы кадер-хөрмәтсез җир өстендә ята.

Үлчәмнәре: 9×46×120 см.

28. Фәтхулла Мортаза улына куелган кабер ташы, 1890 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән[2]
٢) هذه التربة	2) һәзиһи әт-төрбәт
٣) الشريفة المتوفى	3) әш-шәрифәт әл-мөтәвәффи
٤) المرحوم فتح الله	4) әл-мәрхүм Фәтхулла
٥) بن مرتضى القزانى	5) бине Мортаза әл-Казани[3]
٦) وفات ٢ نچى اپريلده ١٨٩٠ نچى يلده	6) вафат 2 нче апрельдә 1890 нчы йылда

Сул ягында (калку язулы:)

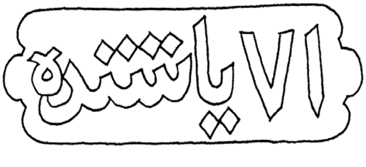

٧١ یاشنده 71 яшендә

Үлчәмнәре: 9×40×100 см.

---

[1] *Вә һуа ибн сәмания вә гыйшрин* – 28 яшендә иде.

[2] *Кәфә бил-мәүти вагыйзән* – Үлем – зирәк укытучы.

[3] Казан губернасы Чистай өязе Иске Әлмәт волосте Яңа Әлмәт авылының ясаклылар социаль катламыннан.

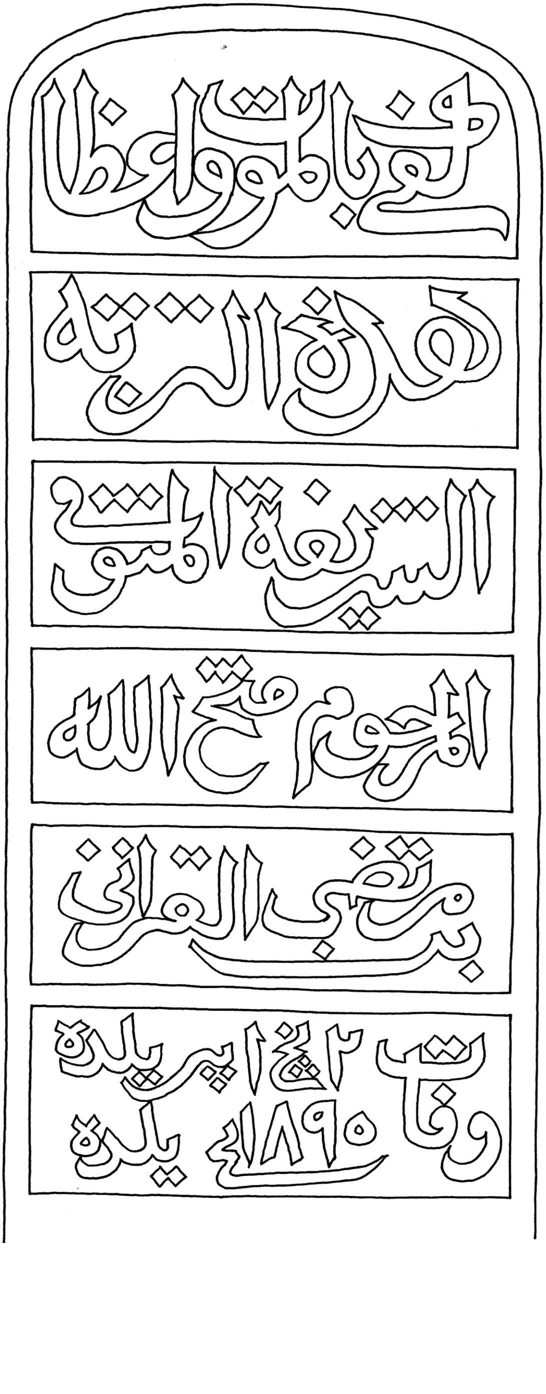

28=A

29. Габденнасыйр Хөсәен улына куелган кабер ташы, 1890 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) ١٨٩٠ سنه	1) 1890 сәнә
٢) عبد الناصير حسين [اوغلى]	2) Габденнасыйр Хөсәен [углы]

Арткы ягында (уйма язулы):

١) ١٨٦٠ نچى يلده	1) 1860 нчы йылда
٢) مارطننك ٣ سنده	2) мартның 3 сендә
٣) المرحوم المتوفى	3) әл-мәрхүм әл-мөтәвәффи
٤) داملا موءذين عبد	4) дамулла мөәззин Габд-
٥) النصير حسين او	5) -еннасыйр Хөсәен у-
٦) على ياوش ... قريهء	6) -глы Яуш [князь] карьяи
٧) نور	7) нәүвәрә
٨) الله مرقده	8) Аллаһу мәркадәһу
٩) ...	9) …

Сул ягында (уйма язулы):

١٨٠١ مارطننك ...	1801 мартның …

Дамулла мәзин Габденнасыйр (1801–1890) бине хаҗи Хөсәен (?–1892) бине князь Ибраһим Дашкин 1860 елда Яуш авылыннан Стәрлебашына белем эстәргә дип килгән булган.

Үлчәмнәре: 13×45×115 см.

30. Хөсәен Дашкинга куелган кабер ташы, 1892 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه تربة	1) һәзиһи төрбәт
٦) للمتوفى المرحوم	2) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм

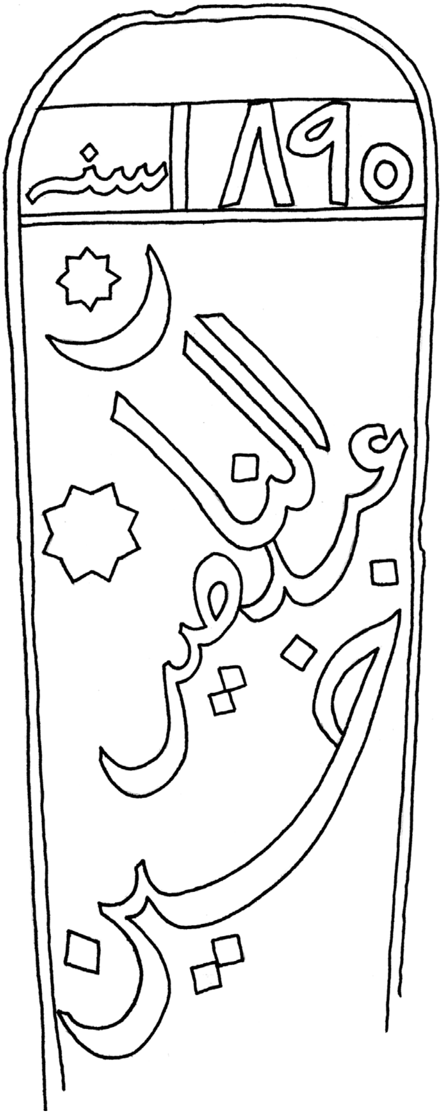

29=A

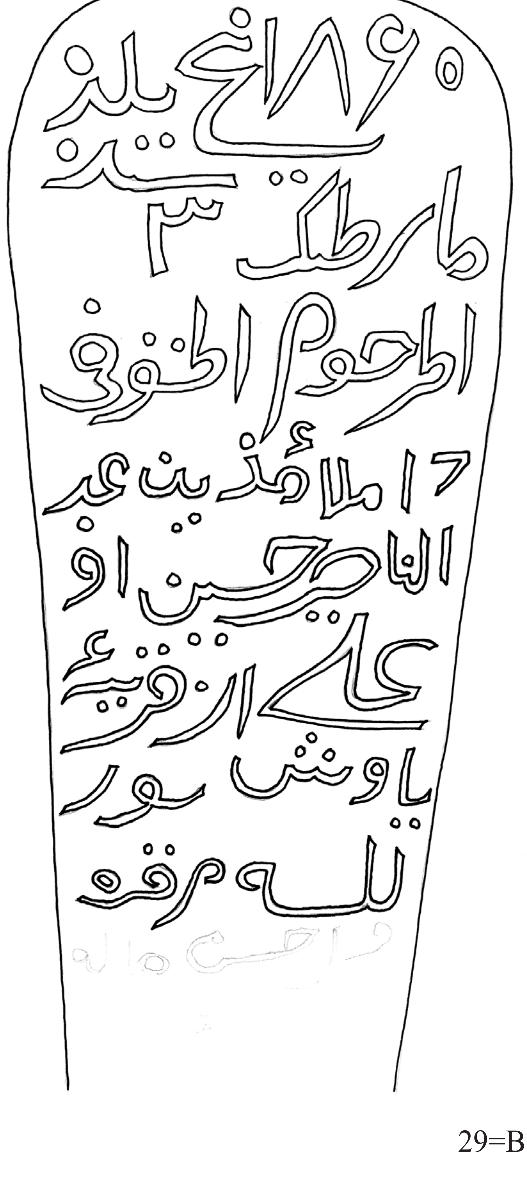

29=B

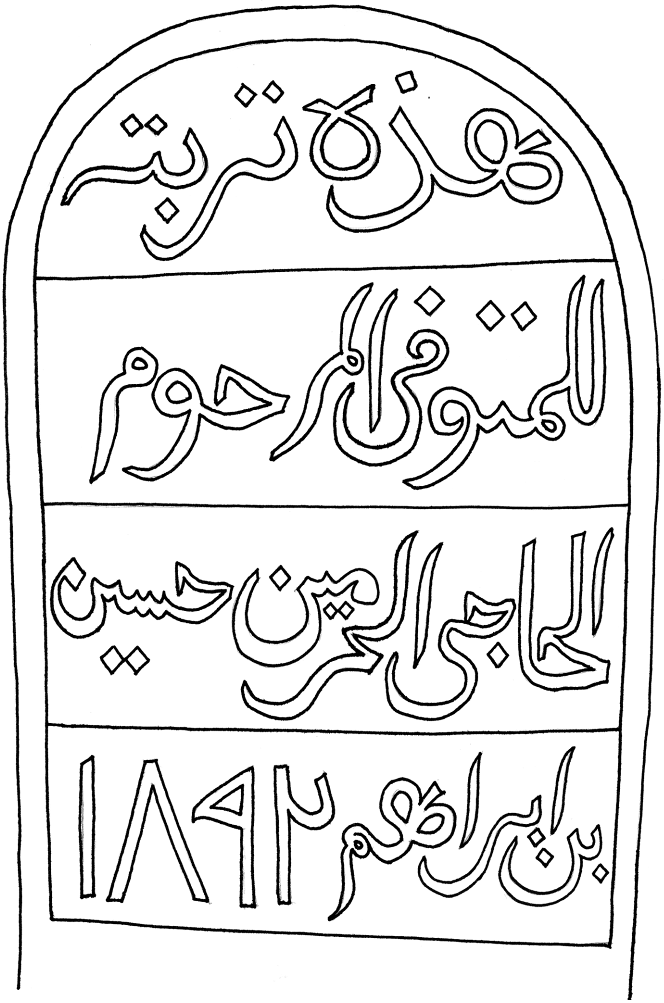

30=A

٣) الحاج الحرمين حسين	3) әл-хаҗел-хәрәмәен Хөсәен
٤) بن ابراهيم ١٨٩٢	4) бине Ибраһим 1892

Ташъязма ике өлешкә сынып ватылган, өске ягы җир өстендә ята.

Үлчәмнәре: 10×48×80 см.

31. Бәһаведдин Җәляледдин улына куелган кабер ташы, 1892 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه تربة للمتوفى	1) һәзиһи төрбәт лил-мөтәвәффи
٢) المرحوم بها الدين	2) әл-мәрхүм Бәһаведдин
٣) بن جلال الدين ١٨٩٢	3) бине Җәляледдин 1892
٤) نچی سنه ده وفات	4) нче сәнәдә вафат
٥) ٣ نچی دیکابرده	5) 3 нче декабрьдә
٦) ...	6) …

Үлчәмнәре: 11×30×120 см.

32. Сәяхеддин Шиһабеддин улына куелган кабер ташы, 1894 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүт вагыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للموت فى المرحوم طالب العلم	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм талибел-гыйлем
٤) سياح الدين بن شهاب الدين	4) Сәяхеддин бине Шиһабеддин
٥) المسكاوى ٢٠ ياشنده ١٨٩۴ ...	5) әл-Мәскәви 20 йәшендә 1894 сәнәдә

Үлчәмнәре: 10×45×55 см.

---

[1] *Кәфә бил-мәүти вагыйзән* – Үлем – зирәк укытучы.

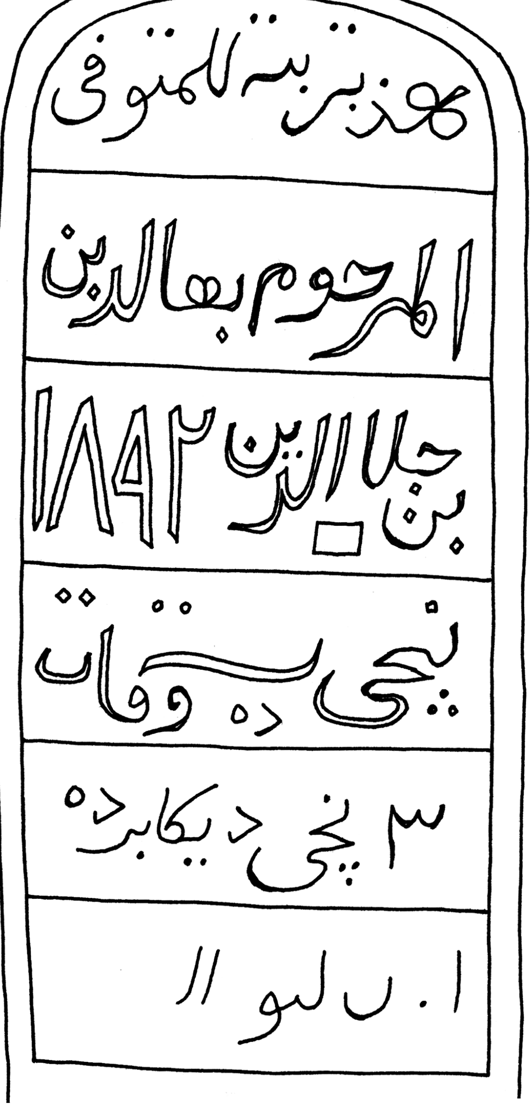

31=A

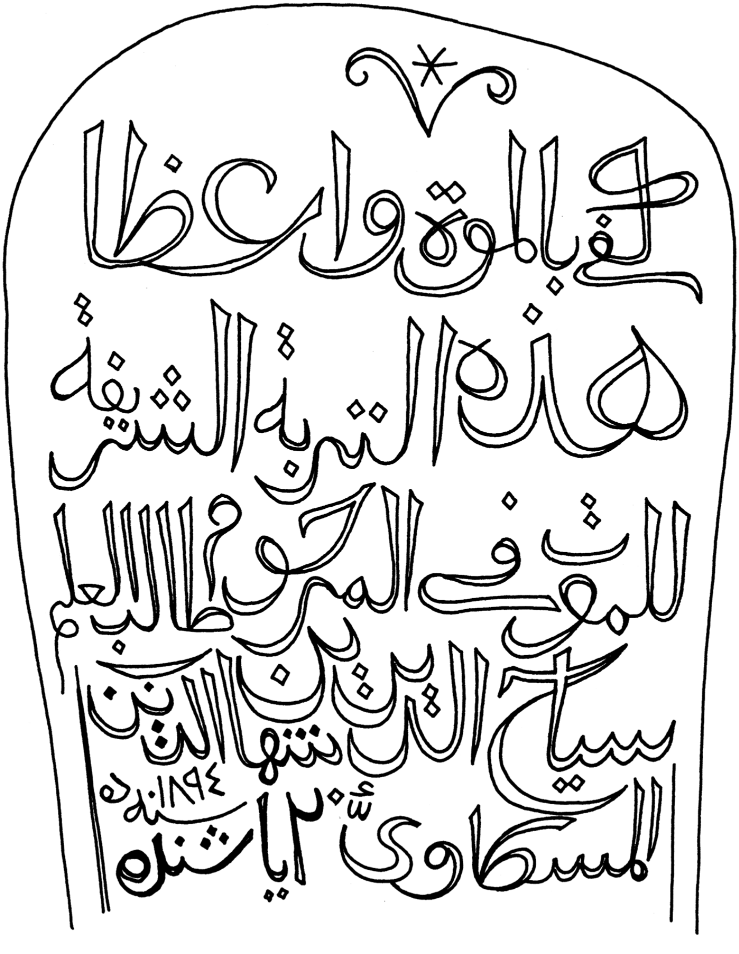

32=A

33. Әбүнәгыйм Хөсәен улына куелган кабер ташы, 1894 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت وعظا	1) кәфә бил-мәүти вәгыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) المتوفى المرحوم ابو نعيم	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм Әбүнәгыйм*
٤) بن حسين ۴۶ یاشنده	4) бине Хөсәен 46 йәшендә
۵) ۱۸۹۴ سنه سنتبر ۱۴	5) 1894 сәнә сентябрь 14

Шәҗәрә язуында кабер хуҗасының исеме Әбүнәгыйм бине Мәхмүд бине Мәкъсуд дип күрсәтелгән. 1848–14.09.1894.

Үлчәмнәре: 11×38×125 см.

34. Гобәйдулла Әфлятун улына куелган кабер ташы, 1896 ел

Алгы ягында:

мәрхүм Гобәйдулла Әфлятун углы, 1896 нче йылда 17 нче сентябрьдә 56 йәшендә вафат

35. Мулла Гаид Фазлулла улына куелган кабер ташы, 1897 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه تربة الشريفة	1) һәзиһи төрбәт әш-шәрифәт
٢) اَفضل الحلفاء	2) әфзаль әл-хүләфәи
٣) منلا عيد بن	3) менла Гаид бине
٤) فضل الله	4) Фазлулла
۵) المتوفى فى ۱۸۹۷ سنة	5) әл-мөтәвәффи фи сәнәти 1897
۶) ۷۸ یل عمر سوردی	6) 78 ел гомер сөрде

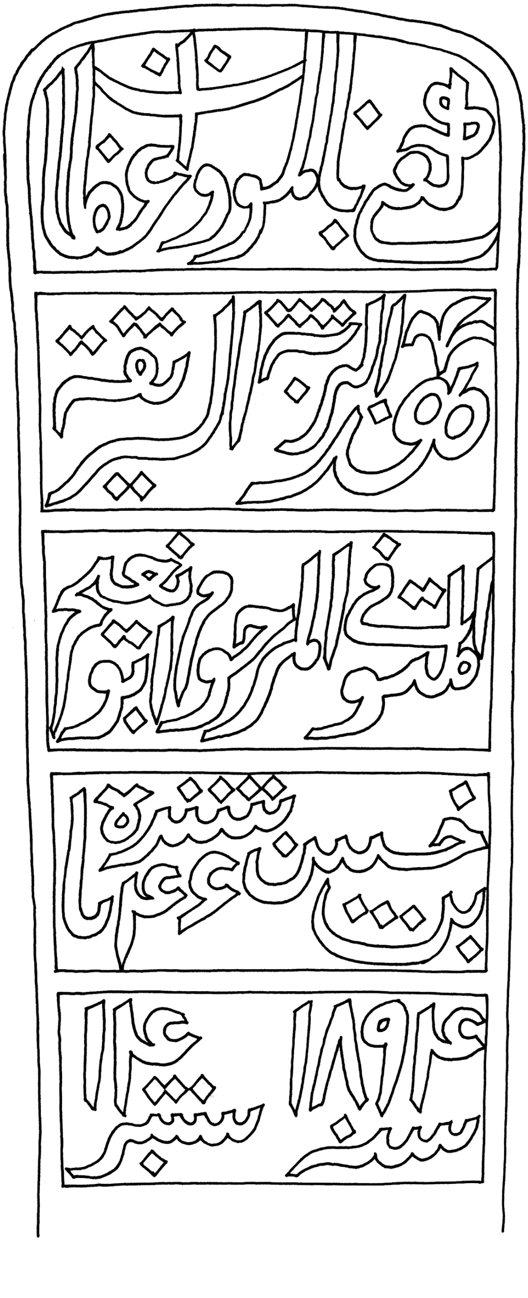

33=A

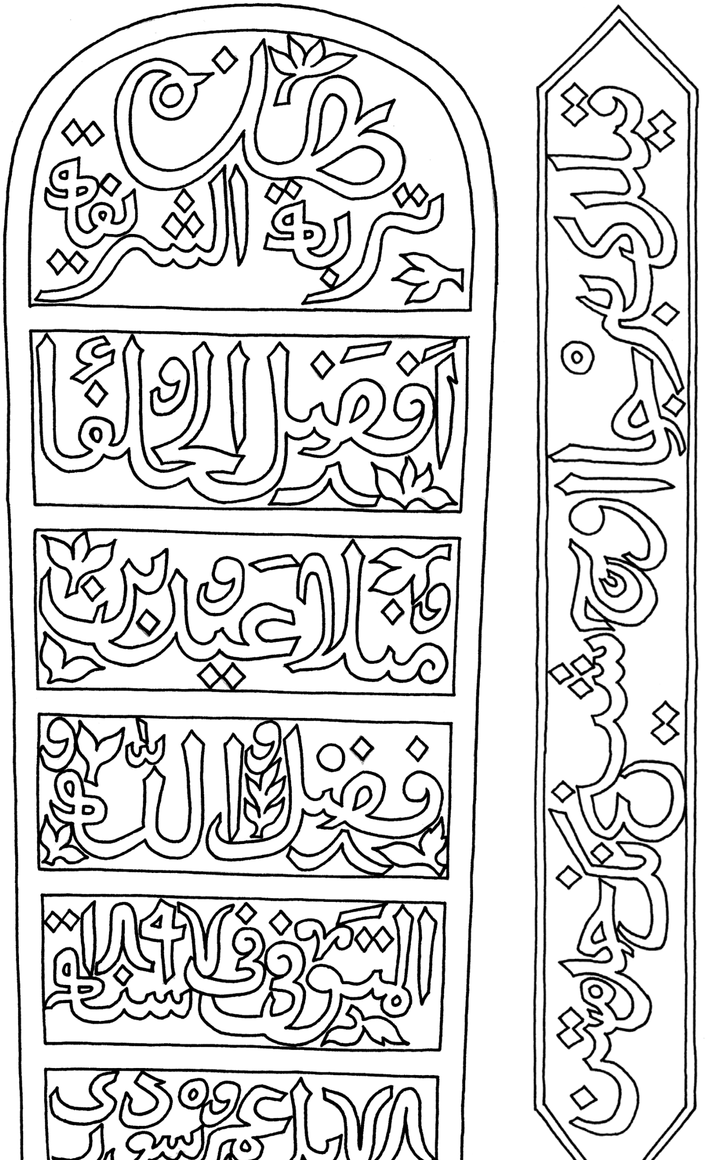

35=А, Г

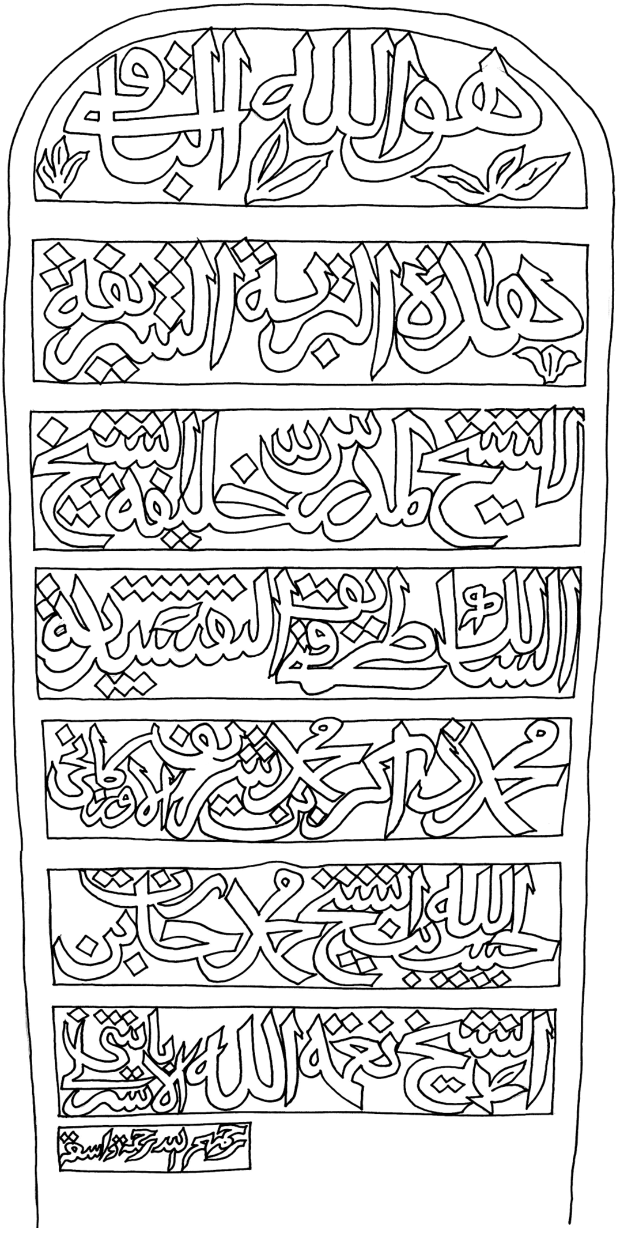

36=A

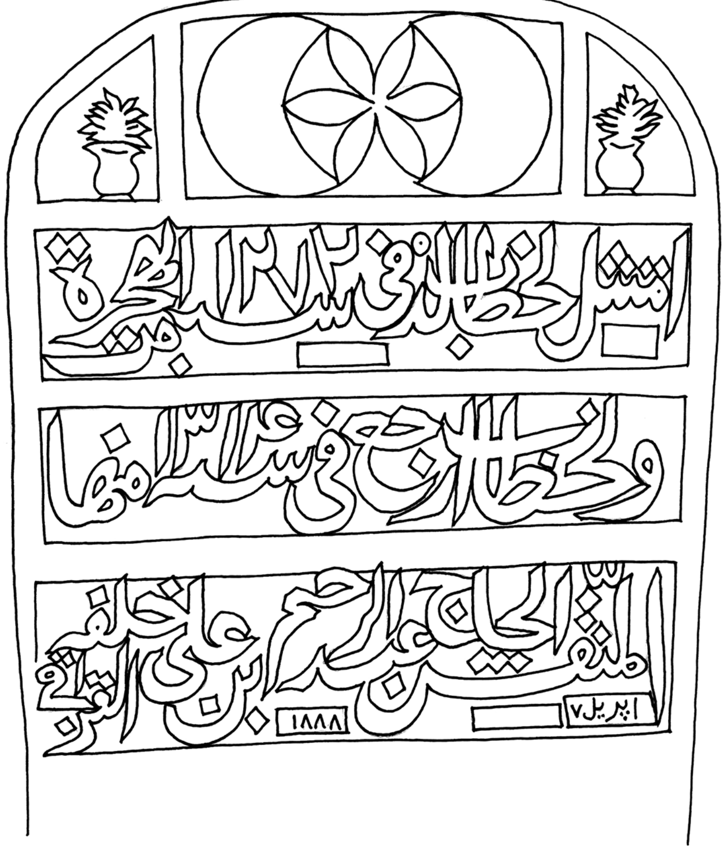

36=B

Сул ягында (калку язулы):

قليدى برْجا اوچ شيخ ننك حدمتن	кылды барча өч шәйехнең хидмәтен

Эпиграфик һәйкәл ике өлешкә сынган.
Үлчәмнәре: 16×40×115 см.

36. Хәбибулла Мөхәммәдхарис улы Тукаевка куелган кабер ташы, 1897 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله الباقى	1) һуа Аллаһ әл-Бакый
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للشيخ المدرس حليفة الشيخ	3) лил-шәйх әл-мөдәррис хәлифәт әш-шәйх
٤) السالك طريق فى النقشبندية...	4) әс-салик тарикъ фи нәкышбәндияти
٥) محمد ذاكر بن محمد شريف الاوركانجى	5) Мөхәммәдзакир бине Мөхәммәдшәриф әл-Үргәнҗи
٦) حبيب الله بن الشيخ محمد حارت بن	6) Хәбибулла бине әш-шәйх Мөхәммәдхарис бине
٧) الشيخ نعمة الله الاستر لى باشى	7) әш-шәйх Нигъмәтулла әл-Эстәрлебаши

Икенче ягында (калку язулы):

١) امتثل الحطاب تولد فى سته...١٢٨ الهجرة ...
٢) و الحطاب ارجع فى سنه ١٣١۴ ...
٣) المنقش الحاج عبد الرحيم بن على خلفه ...
٤) ...

1) имтәсәлә әл-хитаб [тәвә-]лләд фи сәнәти 128… әл-һиҗрәти[1]
2) вә хитаб ирҗәгъ фи сәнәти 1314 …[2]

---

[1] Хәбибулла Тукаев миляди исәп буенча 1856 елда дөньяга килгән.
[2] Миляди исәп буенча 1897 елда вафат булган.

3) әл-мөнәккашь әл-хаҗи Габдеррәхим бине Гали хәлфә
әл-Казакый
4) апрель 7, 1888

Эпиграфик һәйкәл ике өлешкә сынган, өске ягы җир өстендә ята. Үлчәмнәре: 12×56×160 см.

37. Габделкәбир Динмөхәммәд улына[1] куелган кабер ташы, 1899 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتو فى المرحوم العلم	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм әл-галим
٤) عبد الكبير بن دينمحمد الارسلانى	4) Габделкәбир бине Динмөхәммәд әл-Арслани
٥) فى سنة الف و ثلثماءة و سبع عشرة	5) фи сәнәти әлеф вә сәләсамиәт вә сәбгъ гашәрәт
٦) من هجرة من عليه افضل التحية	6) мин һиҗрәт мән галәйһе әфзаль әт-тәхият[2]

Үлчәмнәре: 12×50×150 см.

38. Мулла Ярулла Габдеррәшид улына куелган кабер ташы, 1899 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт

[1] Бу шәхес тумышы белән Тәтер-Арслан авылыннан. Ул Стәрлебаш мәдрәсәсендә хәлфәлек иткән, вафатыннан соң шунда җирләнгән.

[2] Һиҗри ел исәбе белән 1317 елда. Миляди ел исәбе белән 1899–1900 елларга туры килә.

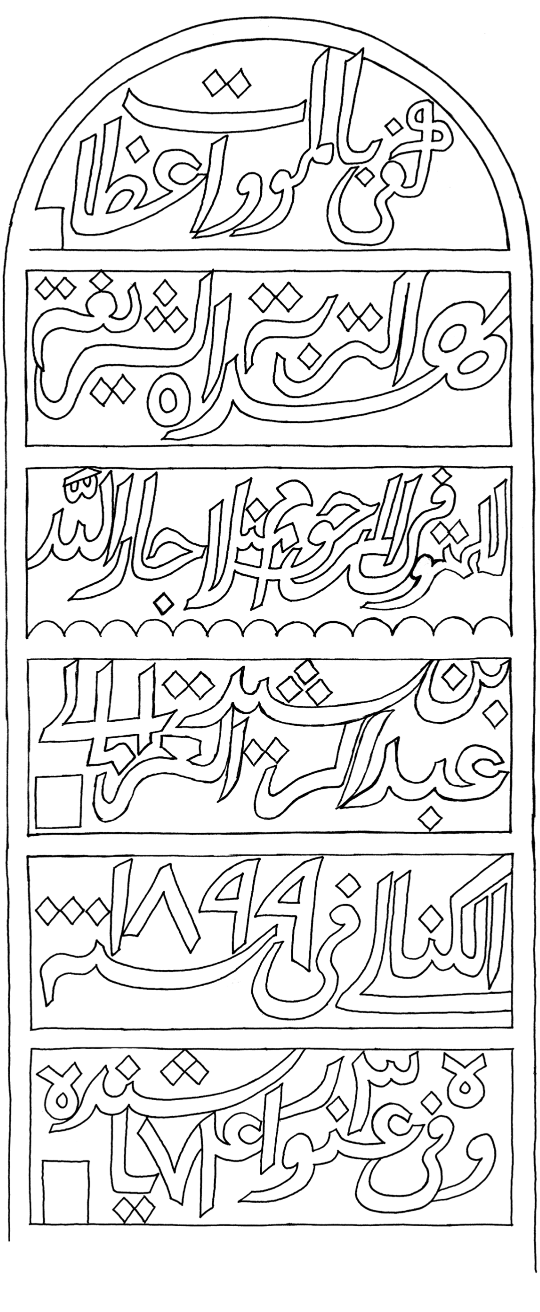

38=A

٣) للمتوفى المرحوم منلاجار الله	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм менла Җарулла
٤) بن عبد الرشيد القاراملى	4) бине Габдеррәшид әл-Карамалы
٥) الكنالى فى سنة ١٨٩٩	5) әл-Кенәли фи сәнәти 1899

Үлчәмнәре: 12×40×160 см.

39. Шангәрәй Галиевкә куелган кабер ташы, 1899 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفى المرحوم شانكراى	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм Шангәрәй
٤) بن محمد على علييف	4) бине Мөхәммәдгали Галиев
٥) ١٨٩٩ ...	5) 1899 …

Үлчәмнәре: 10×34×80 см.

40. Әбнәгыйм Мөхәммәдләтыйф улына куелган кабер ташы, 1900 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) لا اله الا الله محمد	1) лә иләһа иләллаһу Мөхәммәд
٢) رسول الله هذه التربة	2) рәсүлүллаһ һәзиһи әт-төрбәт
٣) ابنعيم بن محمد لطيف	3) Әбнәгыйм бине Мөхәммәдләтыйф
٤) مات ١٩٠٠ نچى يلده ٦٧ ياشده	4) матә[1] 1900 нче йылда 67 яшьтә

Үлчәмнәре: 8×50×50 см.

[1] *Матә* – вафат булды, үлде.

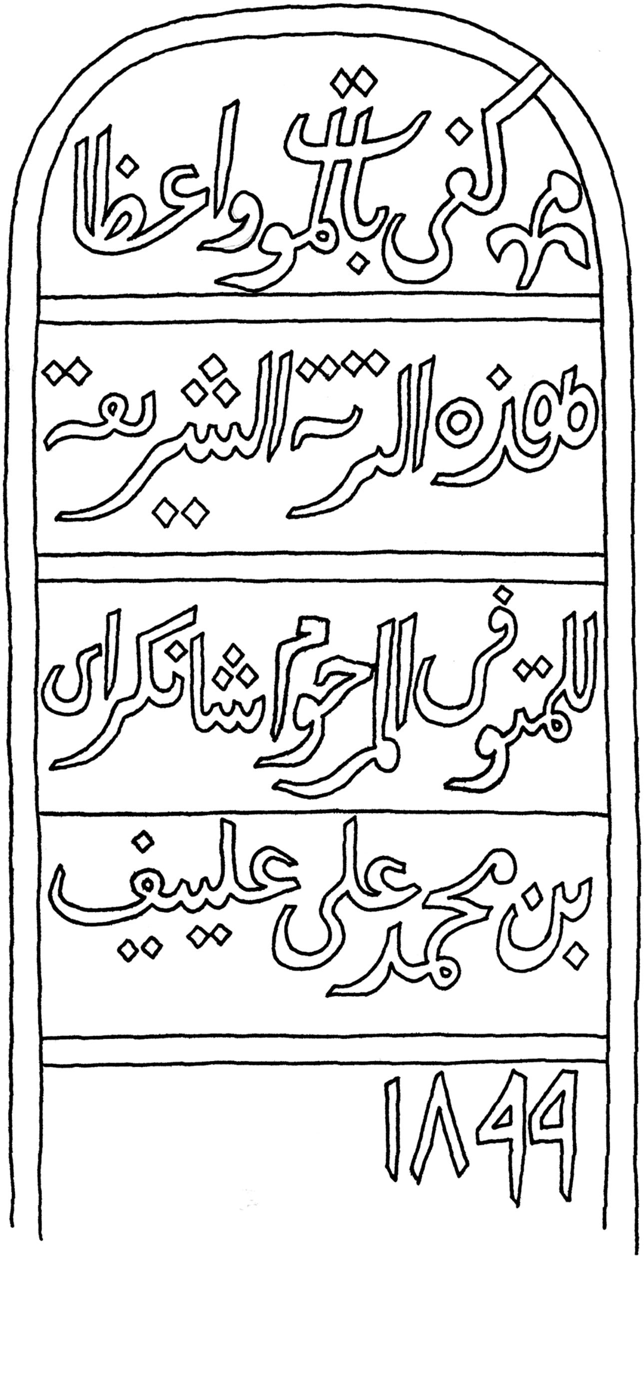
هذه التربة الشريفة
للمتوفي المرحوم شانكراى
بن محمد علي عليف

39=A

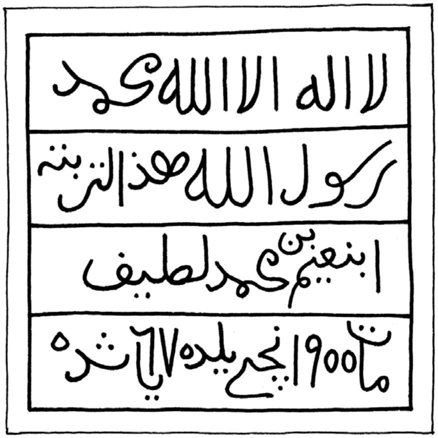

40=А

41. Чынгали улы мулла Солтангәрәйгә куелган кабер ташы, 1901 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة الشريفة المتوفى المرحوم الشاب
٢) الاديب طالب العلم منلا سلطانكراى ابن چنعلى
٣) القزاقى قد امتثل الخطاب ارجع و هو ابن لثنتين و عشرين
٤) فى سنة الف و ثلثماءة و ثمان عشرة من هجرة
٥) النبى صلّى الله تعالى عليه و سلم
٦) و اليوم الثانى من ذى الحجه و سنة ١٩٠١ من المسيحية

1) һазиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт әл-мөтәвәффи әл-мәрхүм әш-шаб
2) әл-әдиб талибел-гыйлем менла Солтангәрәй ибне Чынгали
3) әл-Казакый кад имтәсәлә әл-хитаб ирҗәгъ вә һуа ибнү иснәтәен вә гыйшрин
4) фи сәнәти әлеф вә сәләсммиәт вә сәман гашрәт мин һиҗрәт
5) ән-нәби саллалаһу Тәгалә галәйһи вәс-сәлләм
6) вә әлйаүм әс-сани мин зөлхиҗҗәт[1] вә сәнәт 1901 мин әл-мәсихият

---

[1] Пәйгамбәребез (Аллаһ Тәгаләнең аңа сәламе ирешсен) һиҗрәтеннән соң 1318 елда, зөлхиҗҗәнең икенче көнендә.

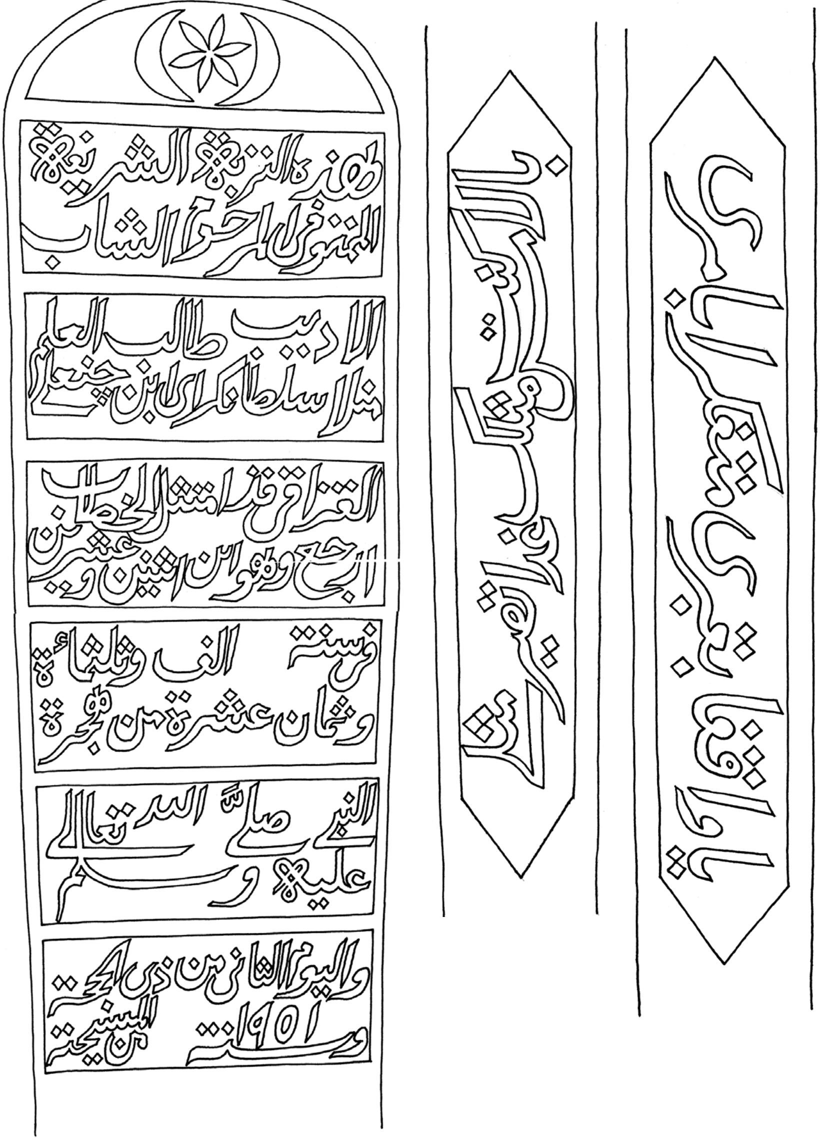

41=А, Б, Г

Сул ягында (калку язулы):

يا واقفاً بقبرى متفكرا بامرى	йа вакыйфән би-кабри мөтәфәккирән би-әмри

Уң ягында (калку язулы):

بالامس كنت مثلك غدا تصير مثلى	бил-әмси күнтү мисликә гадән тәсайир мисли

Үлчәмнәре: 12×52×165 см.

42. Сәгъдеддин кызы Фатиха каберенә куелган таш, 1901 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) للمتوفى المرحوم	2) лил-мөтәвәфф[ә]
٣) بى بى فاتحه بنت صعد الدين	3) биби Фатиха бинте [Сәгъд]еддин
٤) ١٩٠١ سنه ١٧	4) 1901 сәнәти 17
٥) ايون ٧٥ ياشنده	5) июнь 75 йәшендә

Үлчәмнәре: 8×40×80 см.

43. Габдеррәшид кызы Сахибҗәмалга куелган таш, 1901 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) للمتوفة المرحومة	2) лил-мөтәвәффәт әл-мәрхүмәт
٣) ساحب جمال بنت عبدالرشيد	3) Сахибҗәмал бинте Габдеррәшид
٤) زوجة محمد لطيف	4) зәүҗәте Мөхәммәдләтыйф
٥) ٩٠ ياشنده ١٩٠١ نچى سنه	5) 90 йәшендә 1901 нче сәнә

Үлчәмнәре: 12×45×90 см.

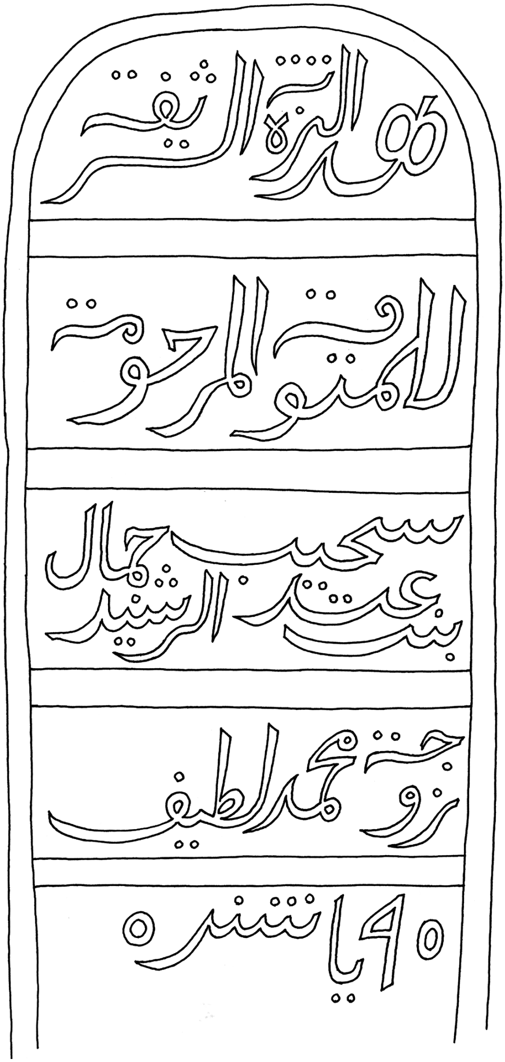

43=A

44. Зияд Гыйсмәтулла улына куелган кабер ташы, 1901 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه	1) һәзиһи
٢) التربة الشريفة	2) әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفى المرحوم	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм
٤) زياد بن عصمت الله	4) Зияд бине Гыйсмәтулла
٥) فى سنة ١٩٠١	5) фи сәнәти 1901

Үлчәмнәре: 13×45×95 см.

45. Биктимер хәлфә Галиәкбәр улы каберенә куелган таш, 1902 ел

Алгы ягында (калку язма):

١) هذه المرقد العابد الفاضل مريد

٢) الشيخ الكامل نعمة الله بن بكتمر و ولده الشيخ

٣) محمد حارث و حافده الشيخ حبيب الله بكتمر حليفه ابن

٤) على اكبر الطايماسّى تولدا انتقل الخطاب ارجع و هو

٥) ابن ماءة فى سنة الف و تسعماءة و اسنين

1) һәзиһи мәркадь әл-габид әл-мөрид

2) әш-шәех әл-кямил Нигъмәтулла бине Биктимер вә вәләдәһе әш-шәех

3) Мөхәммәдхарис вә хафедәһе әш-шәех Хәбибулла Биктимер хәлифәһү ибне

4) Галиәкбәр әт-Таймас тәвәлледаян интәкаләл хитаб ирҗәгъ вә һуа

5) ибнү маит фи сәнәти әлеф вә тисгимиъәтин вә иснәйни[1]

Үлчәмнәре: 12×55×120 см.

---

[1] 1902 елда вафат.

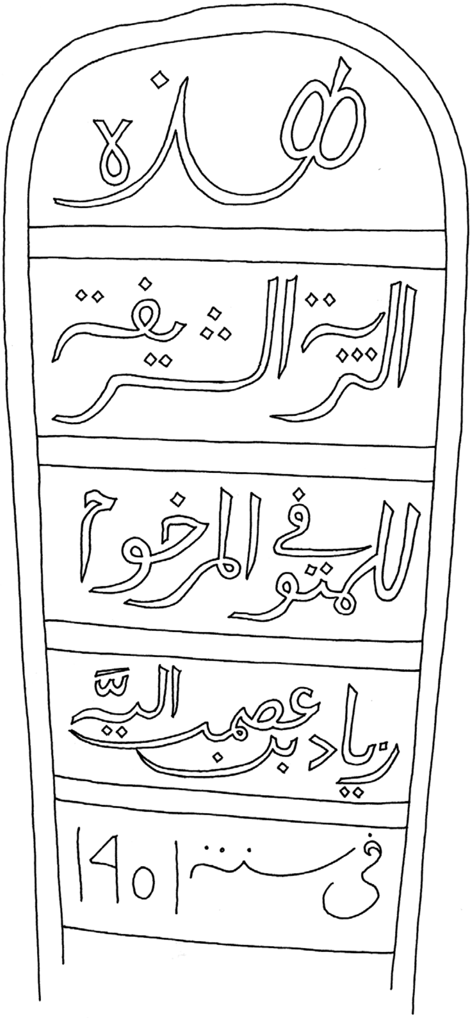
هذه
التربة الشريفة
للمتوفي المرحوم
زياد بن عصمت الله
في سنة ١٤٥١

44=A

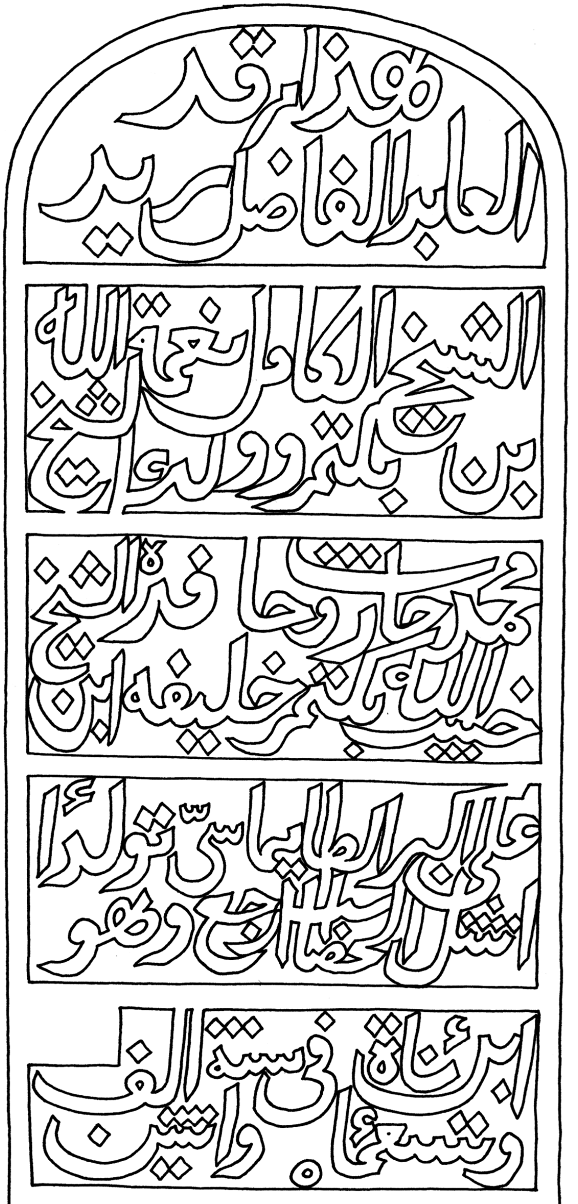

45=A

46. Шаһимәрдан кызы Мәрфугага куелган кабер ташы, 1902 ел

Алгы ягында (калку язма):

١) هذه التربة	1) һәзиһи әт-төрбәт
٢) الشريفة للمتوفية المرحومة	2) әш-шәрифәт лил-мөтәвәффият әл-мәрхүмәт
٣) بى بى مرفوعة بنت الحاج شاهمردان	3) биби Мәрфуга бинте әл-хаҗи Шаһимәрдан
٤) زوجة ابى نعيم حليفة	4) зәүҗәте Әбенәгыйм хәлифәт
٥) امتثلت الخطاب ارجعى	5) имтәсәлә әл-хитаб ирҗәгый
٦) و هى بنت اخدى خمسين	6) вә һиә бәнәти вә хәмсин[1]
٧) فى ١٩٠٢ سنة و فى ٢ ديكابر	7) фи 1902 сәнәти вә фи 2 декабрь

Үлчәмнәре: 8×40×120 см.

47. Габденнасыйр улы мөгаллим Мөхәммәдкә куелган кабер ташы, 1902 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفى المرحوم المعلّم	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм әл-мөгаллим
٤) محمد بن عبد النصير الدوكى	4) Мөхәммәд бине Габденнасыйр әд-Дәвеки[2]
٥) تولدًا الاسترلى باشى	5) тәвәлледән әл-Эстәрлебаши
...١٩٠٢	6) … 1902 [сәнәдә вафат]

Үлчәмнәре: 11×50×150 см.

---

[1] Биби Мәрфуга 51 яшендә вафат.

[1] Мөхәммәд бине Габденнасыйр әд-Дәвеки Минзәлә төбәгендә туып, Стәрлебаш мәдрәсәсендә белем алган һәм шунда хәлфә булып хезмәт иткән.

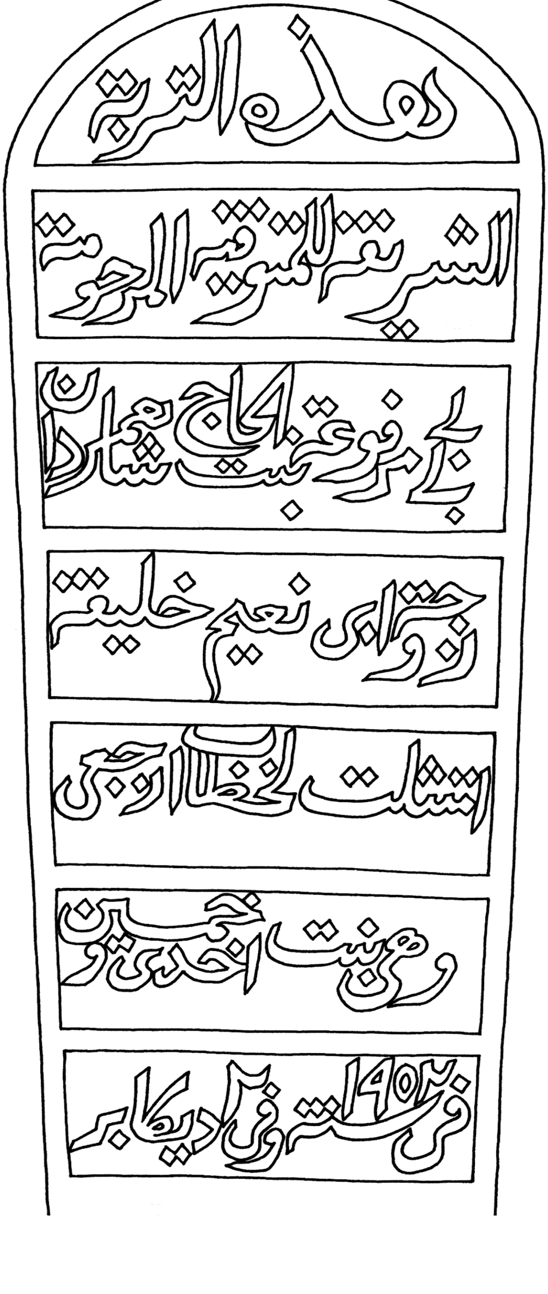
هذه التربة
الشريفة المتوفية المرحومة
زوجة ابي نعيم خليفة
وهي بنت احدى وخمسين

46=A

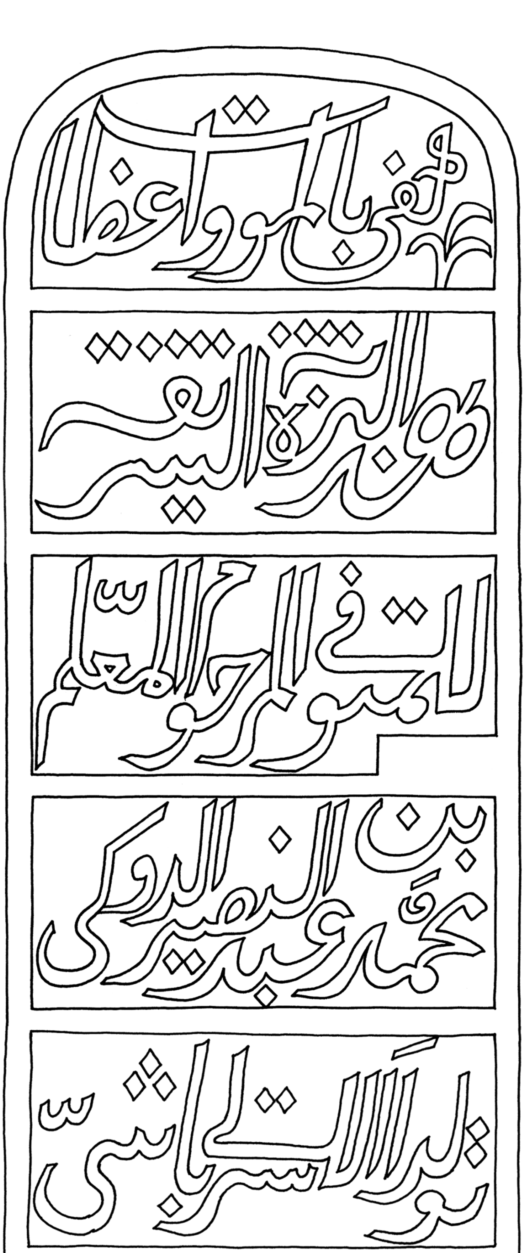

47=A

48 Фәизә Габдулла кызына куелган кабер ташы, 1903 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله الماحى للسياقى	1) һу Аллаһу әл-махи лил-сиякый
٢) الرافع للدرجت هذه	2) әр-рафигъ лил-дәрәҗать һәзиһи
٣) التربة الشريفة للمتوفاة	3) әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-мөтәвәффәт
٤) بى بى فائزة بنت	4) биби Фәизә бинте
٥) عبد الله ابن الشيخ دولتشاه	5) Габдулла ибне эш-шәйх Дәүләтшаһ,
٦) زوجة الشيخ محمد حارث	6) зәүҗәте әш-шәйх Мөхәммәдхарис
٧) ابن الشيخ نعمة الله فى السنة	7) ибне эш-шәйх Нигъмәтулла фи әс-сәнәти

Сул ягында (калку язулы):

و فى السنة الهجرية ١٣٢١ طاب الله ثراهو و جعل الجنة مثواهم

вә фи әс-сәнәти әл-һиҗрияҭ 1321 таййәбә Аллаһу сәраһу вә җәгаләл-җәннәти мәсваһүмә

Уң ягында (калку язулы):

المسيحية الف و تسعمائة واحدى عشرة

әл-мәсихияҭ әлеф вә тисгамияҭ вә әхәде гашәрәт

Үлчәмнәре: 25×38×170 см.

49. Габделфәиз кызы Мәрзиягә куелган кабер ташы, 1903 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә биби Мәрзия бинте Габделфәиз, Габделләтыйф хатыны, 1903 нче йылда вафат.

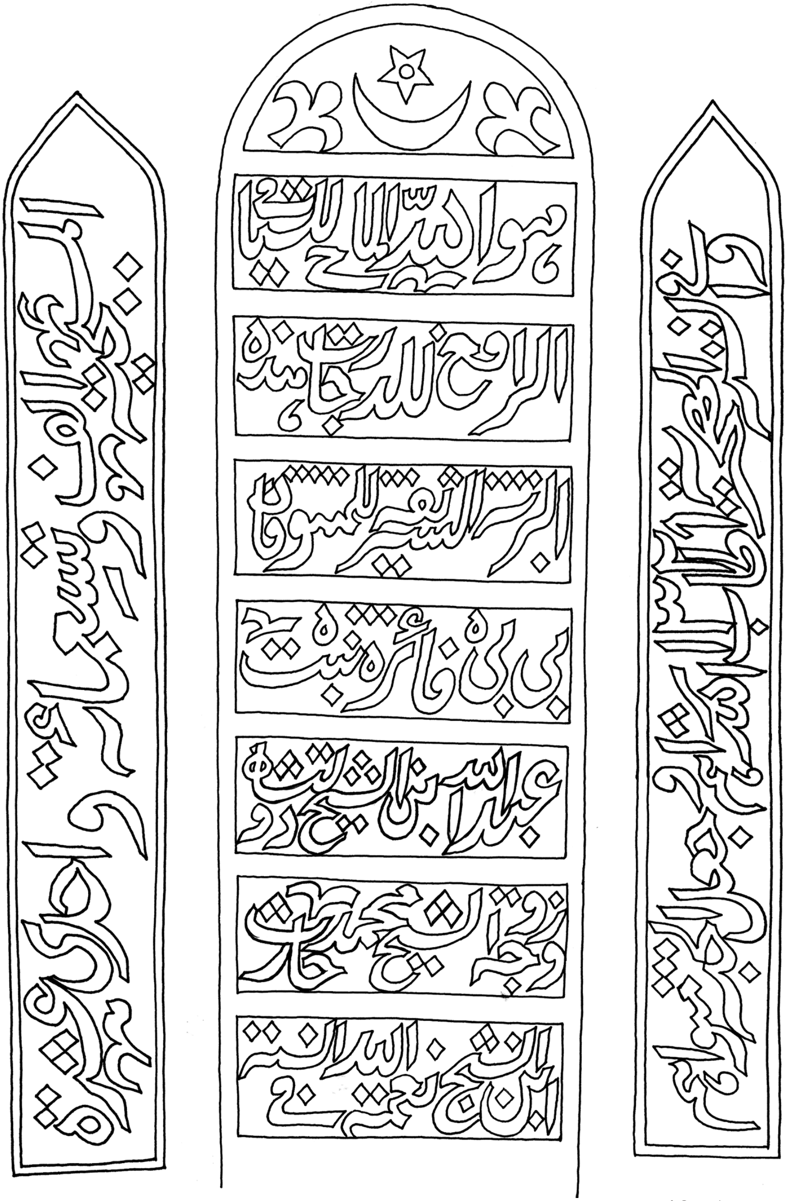

48=А, Б, Г

50. Монасыйпов Габдуллага куелган кабер ташы, 1903 ел

Алгы ягында:

мәрхүм Габдулла бине Мөхәммәдләтыйф, вафат 1903 йылда 70 йәшендә.

51. Әбүнәгыйм кызы Хәдичәгә куелган кабер ташы, 1904 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة	2) һәзиһи әт-төрбәт
٣) الشريفة المتوفى	3) әш-шәрифәт әл-мөтәвәффи
٤) المرحومة بى بى حديجة	4) әл-мәрхүмәт биби Хәдичә
٥) بنت [ابو نعيم]	5) бинте [Әбүнәгыйм] …

Сул ягында (калку язулы):

مات فى سنه ١٣٢٢ هجريه رجب ٢٥	маит фи сәнәти 1322[1] һиҗрия рәҗәб 25

Фараз итүләр буенча ташъязманың авторы – кятиб Габделвахид бине Әбүнәгыйм Монасыйпов.

Үлчәмнәре: 8×42×80 см.

[1] Һиҗри 1322 сәнә миладиі 1904 –1905 елларга тәңгәл килә.

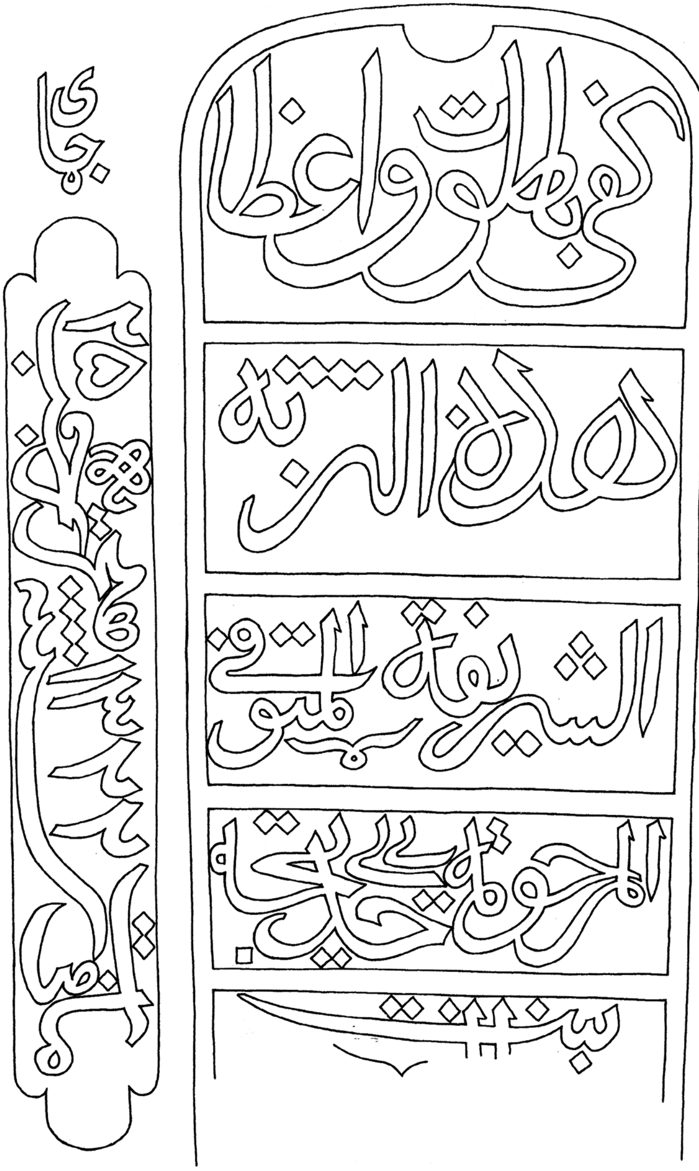

51=А, Г

52. Хәлилулла улы Хәбибуллага куелган кабер ташы, 1904 ел

Алгы ягында:

әл-мәрхүм Хәбибулла бине Хәлилулла вафат 1904 нче йылда 22 нче августда вә фи әл-һиҗрия 1322 нче … 46 йәшендә …

53. Мөхәммәдьяр улы Һади Монасыйповка куелган кабер ташы, 1904 ел

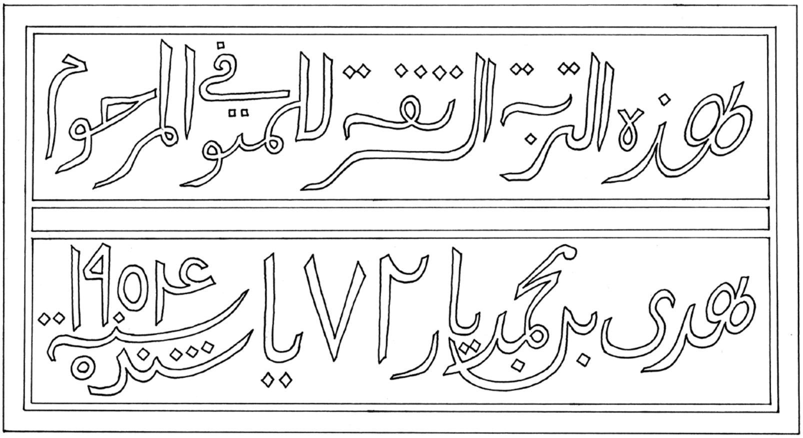

53=А

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه التربة الشريفة للمتوفى المرحوم
٢) هدى بن محمديار ٧٢ ياشنده سنة ١٩٠٤

1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм
2) Һади бине Мөхәммәдьяр 72 йәшендә сәнәти 1904

Ташъязма төрбәнең төньяк диварына беркетелгән.
Үлчәмнәре: 50×100 см.

54. Галикәев Хосраушир улы ишан Зәйнуллага куелган кабер ташы, 1905 ел

Алгы ягында (калку язма):

١) هو الله الباقی و الحلق الفانی
٢) هذه التربه الشریفة لِلشیخ العامِل خلیفة
٣) المشایخ الکرام ف... الشیخ نعمة الله بن
٤) بکتمر و الشیحان محمد حارث و محمد حراث ابنا الشیخ
٥) المذکور و اخرهم ... عبد بن قربنعلی حلیفه الشیخ
٦) شرف الدین و کلهِم علی الطریقة النقشبندیة ... الشیخ نیازقلی الترکمانی
زین الله بن حسروشیر المشهور با میر حلیفه نور الله مرقد هم و من ... امین

1) һу Аллаһу әл-Бакый вә әл-хәлык әл-фани
2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-шәйхел-гамил хәлифәт
3) әл-мәшаих әл-кирам … әш-шәйх Нигъмәтулла бине
4) Биктимер вә … Мөхәммәдхарис вә Мөхәммәдхәррас … әш-шәйх
5) әл-мәзкүр …
әт-тарикать ән-нәкышьбәндият … әш-шәйх Ниязколый
әт-Төркмани Зәйнулла бине Хосраушир әл-мәшһүр биәмир
хәлифәт нәүвәрә Аллаһ мәркадәһум вә мин … амин

Арткы ягында (калку язулы):

مرقد زین الله حضرت ولد فی سنة الف و ثمانمائة و عشره و مات فی سنة الف...

мәркадь Зәйнулла хәзрәт вәләдә фи сәнәти әлеф вә сәманемиәт вә гашәрә вә матә фи сәнәти әлеф…

Чишмә төбәгендәге Арыслан авылы кешесе ишан Зәйнулла Галикәевнең (1810–17.09.1905) кабер ташы төрбәнең көнбатыш диварына беркетелгән.

Үлчәмнәре: 16×53×170 см.

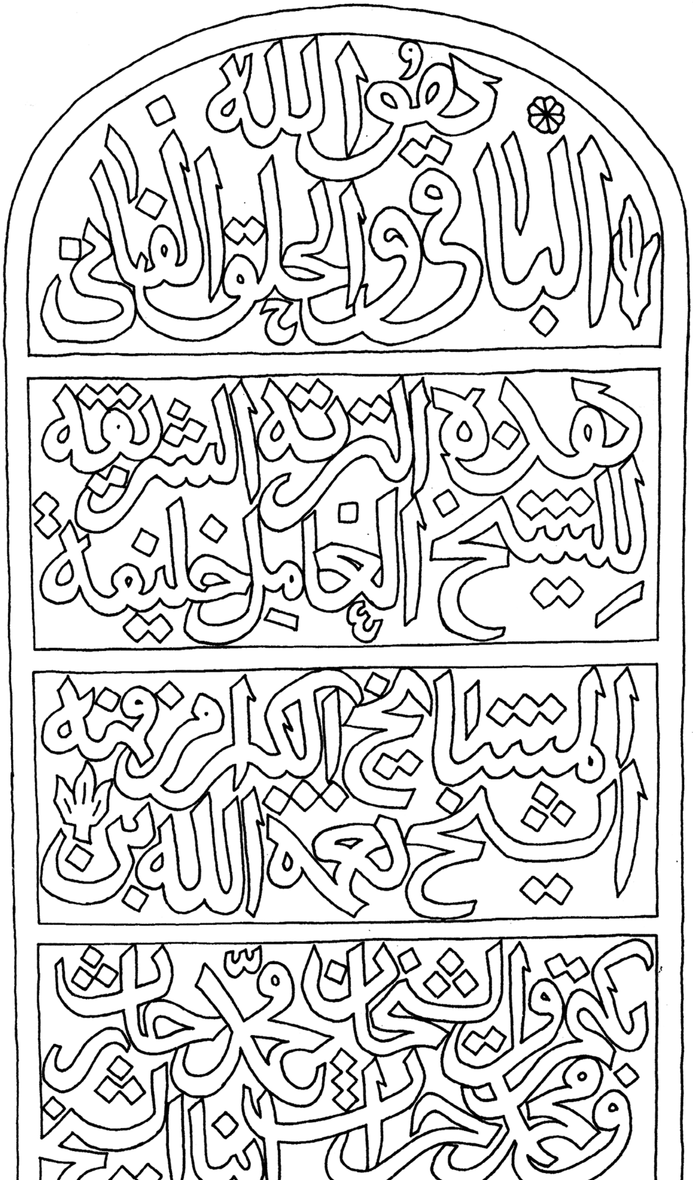
هو الله
الباقي والخلق الفاني
هذه التربة الشريفة
للشيخ الكامل خليفة
الشيخ نعمة الله بن

54=A=a

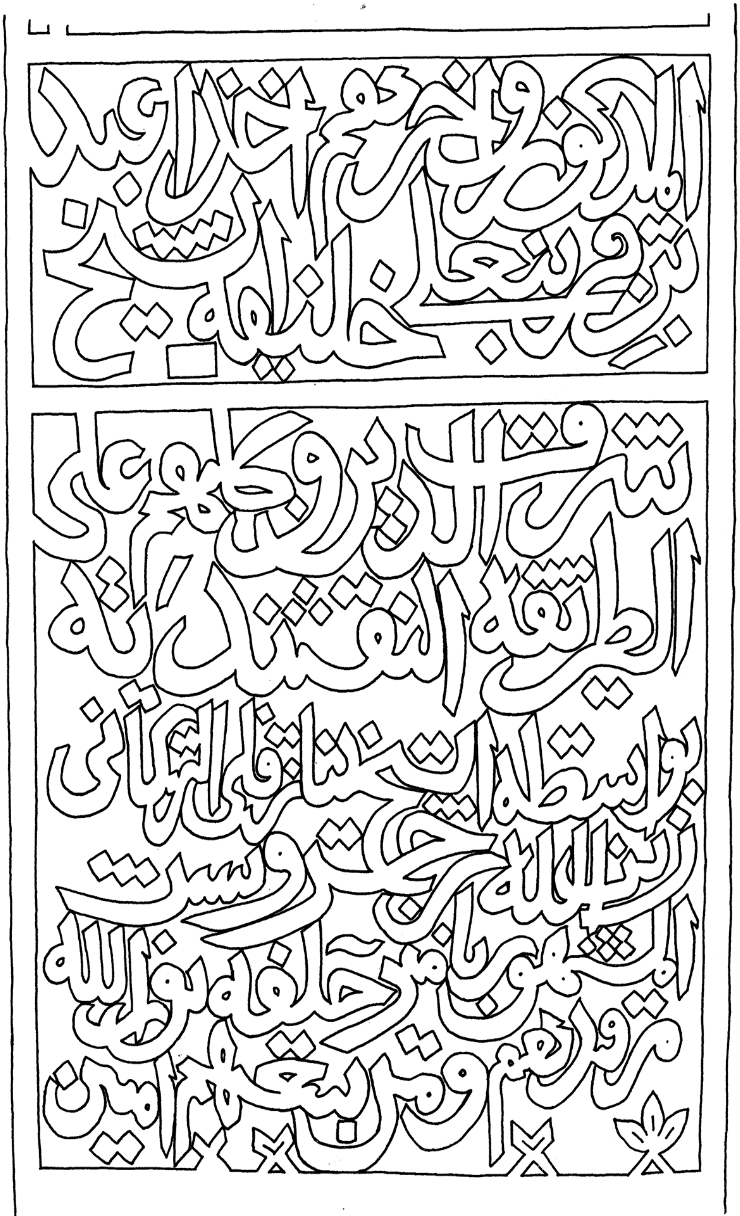

54=А=б

55. Хажи Гыйсмәтулла Монасыйповка куелган кабер ташы, 1905 ел

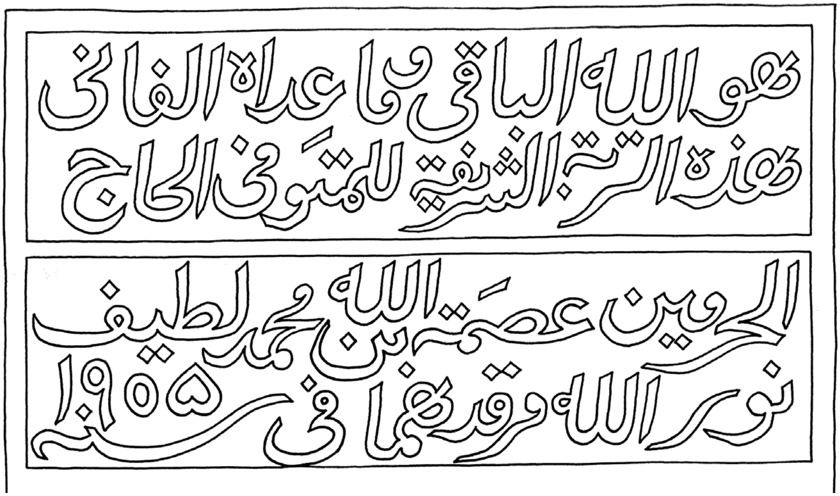

55=А

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله الباقی و ماعداه الفانی هذه التربه الشريفة للمتَوفی الحاج

٢) الحرمين عصمَة الله بن محمد لطيف نور الله مرقدهما فی سنه ١٩٠٥

1) һу Аллаһу әл-Бакый магадаһү әл-фани һәзиһи әт төрбәт әш-шәрифәт лил-мөтәвәффи әл-хаҗи

2) әл-хәрәмәен Гыйсмәтулла бине Мөхәммәдләтыйф нәүвәрә Аллаһу мәркадиһөма фи сәнәти 1905.

Ташъязма төрбәнең көнбатыш диварына беркетелгән. Үлчәмнәре: 70×110 см.

56. Зәйнеддин улы Мифтахеддингә куелган кабер ташы, 1906 ел

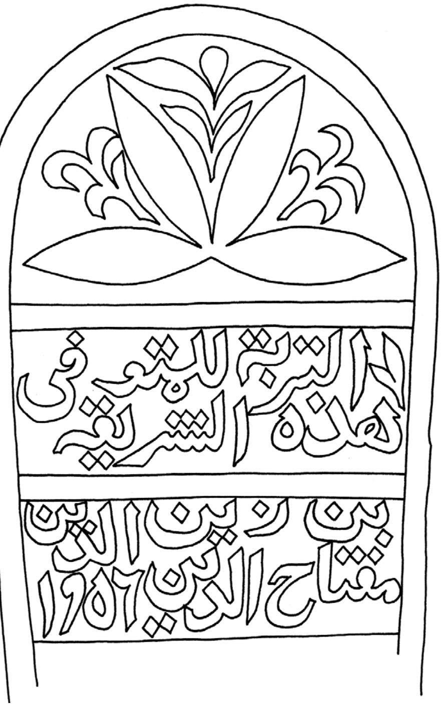

56=А

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة الشريفة للمتوفى	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-мөтәвәффи
٢) مفتاح الدين بن زين الدين ١٩٠٦	2) Мифтахеддин бине Зәйнеддин 1906

Үлчәмнәре: 12×40×65 см.

---

[1] Бу шәхес шәҗәрә язуында урядник Мифтахеддин (1826–1906) бине урядник Зәйнеддин (1804–1836) бине Фәрхшад бине Богдан буларак телгә алынган. Мишәр кавеменнән.

57. Хәлилулла улы Бәхтиярга куелган кабер ташы, 1907 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه	1) һәзиһи
٢) التربة الشريفة	2) әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفى بحتيار	3) лил-мөтәвәффи Бәхтияр
٤) بن حليل الله	4) бине Хәлилулла
٥) ١٩٠٧ سنه ١٧ مايده	5) 1907 сәнә 17 майда

Үлчәмнәре: 9×36×75 см.

58. Биктимер хәлфә улы Габдуллага куелган кабер ташы, 1907 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه التربة	1) һәзиһи әт-төрбәт
٢) الشريفة للمتوفى	2) әш-шәрифәт лил-мөтәвәффи
٣) المرحوم عبد الله	3) әл-мәрхүм Габдулла
٤) بن بيكتيمر خلفه	4) бине Биктимер хәлфә

Сул ягында (уйма язулы):

١٩٠٧ سنه آعوست ٢٠ ٦٣ ياشنده	1907 сәнә август 20, 63 йәшендә

Үлчәмнәре: 14×40×110 см.

59. Шәйхелислам кызы Зөһрәгә куелган кабер ташы, 1907 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذه	1) һәзиһи
٢) التربة الشريفة	2) әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفة بى بى ز هره	3) лил-мөтәвәфәт биби Зөһрә
٤) زوجة نياز غلى	4) зәүҗәте Ниязгали

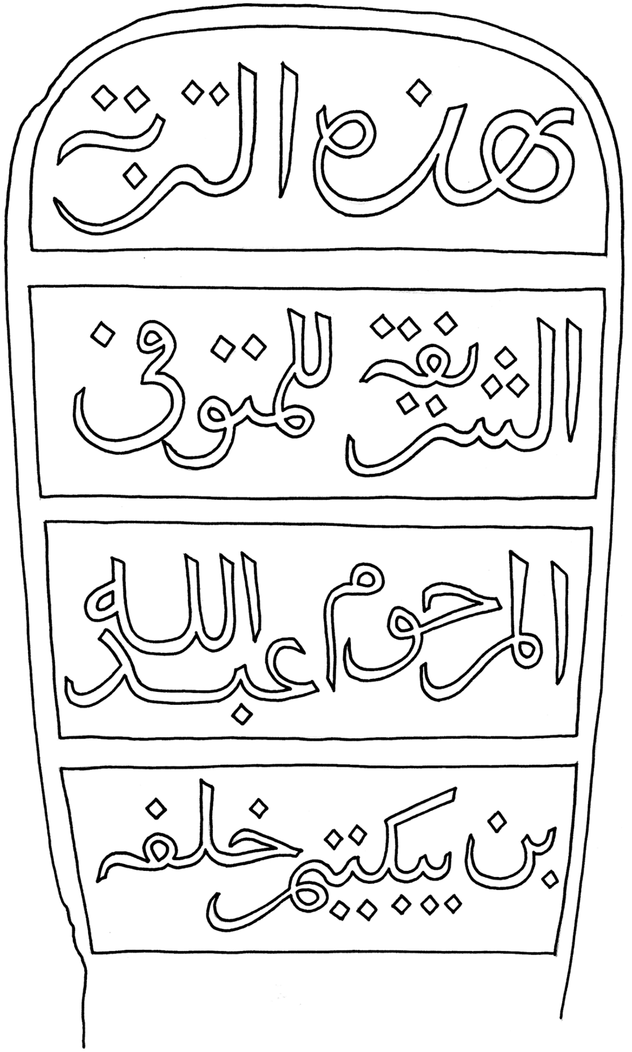

58=A

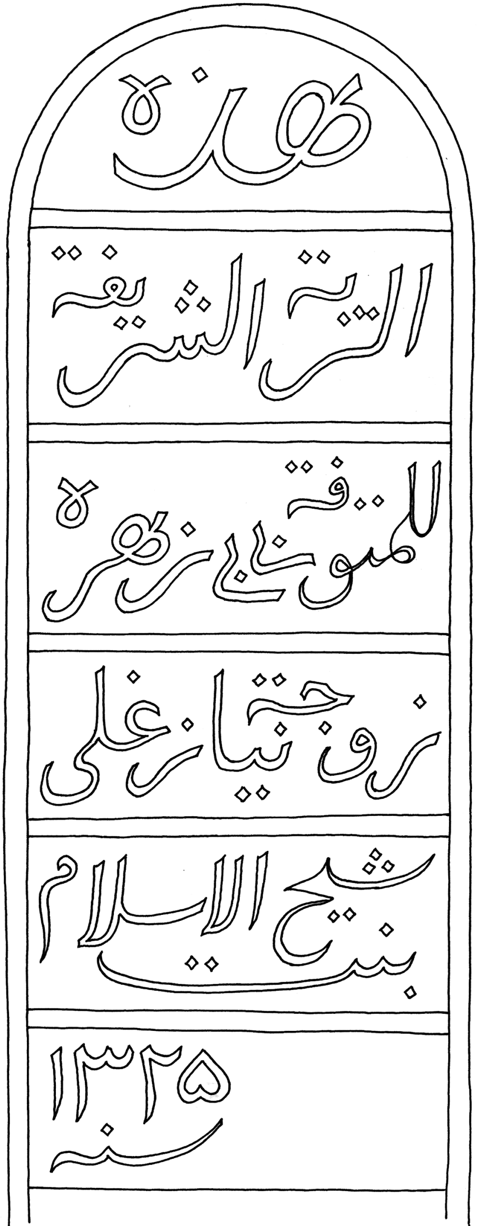
هذه
التربة الشريفة
المتوفاة زهرة
زوجة جناب علي
بنت شيخ الاسلام
سنة ١٣٢٥

59=A

٥) بنت شيخ الاسلام	5) бинте Шәйхелислам
٦) ... سنه ١٣٢٥	6) … сәнә 1325[1]

Үлчәмнәре: 12×45×120 см.

60. Хөснемөтәвәллид улы мулла Фәхреддингә[2] куелган кабер ташы, 1909 ел

Алгы ягында (калку язма):

١) هذا مرقد العابد الفاضل الكا	1) һазә мәркадь әл-габид әл-фазыл әл-кя-
٢) مل للمتوفى المدرس بضع و ثلاثين	2) мил лил-мөтәвәффи әл-мөдәррис бизгун вә сәләсин
٣) سنةملافحرالدين فى حسن المتولد	3) сәнәтү мулла Фәхреддин бине Хөснемөтәвәллид
٤) فى المچتاقى المتوطن فى الاستر لى باش	4) фи әл-Мачтакый әл-мөтәваттыйн фи әл-Эстәрлебаш
٥) فى السنة الرومية ١٩٠٩ ٣ نچى ديكابر	5) фи әс-сәнәти румиять 1909, 3 нче декабрьдә
٦) ٢٦ ياشنده امتثل الحطاب ارجعى	6) 62 йәшендә, имтәсәл әлхитаб иржәгый

Уң ягында (калку язулы):

نور الله مرقده	нәүвәрә Аллаһу мәркадәһә

Үлчәмнәре: 11×48×130 см.

---

[1] Һижри 1325 ел 1907–1908 елларга тәңгәл килә.

[2] Бу шәхес Стәрлебаш мәдрәсәсендә 30 ел чамасы мөдәррис булып хезмәт иткән.

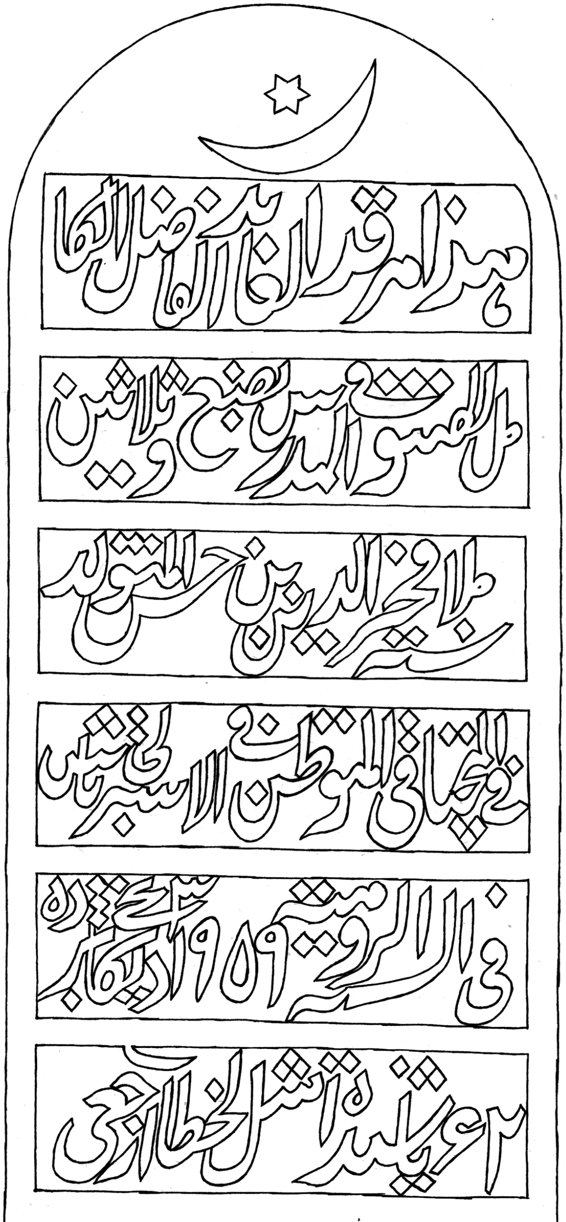

60=A

61. Мөхәммәдгали улы Фәйзулла каберенә куелган таш, 1910 ел

Алгы ягында:

мәрхүм Фәйзулла бине Мөхәммәдгали вафат 1910 нчы елда.

62. Җәляледдин улы Гомәргә куелган кабер ташы, 1911 ел

Алгы ягында:

мәрхүм Гомәр бине Җәляледдин вафат 1911 нчы елда.

63. Ибраһим улы Исмәгыйльгә куелган кабер ташы, 1911 ел

Алгы ягында:

١) ...	1) ...
٢) ... المرحوم	2) ... әл-мәрхүм
٣) اسماعيل بن ايبراهيم	3) Исмәгыйль бине Ибраһим
٤) اوعلى ١٩١١ ...	4) углы 1911 ...

Ташъязма истәлек ике өлешкә сынып ватылган, өске ягы кадер-хөрмәтсез җир өстендә аунап ята.

64. [Хан-Мәҗид] әл-Бүкәигә бәйле ташъязма, 1911 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله حى	1) һу Аллаһу Хәййе
٢) و الخلق ميت هذه	2) вә әл-Хәликъ мәет һәзиһи
٣) التربة الشريفة للطالب	3) әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-талиб
٤) المو فى فى اوال الطلبة	4) әл-мөтәвәффи фи әүвәлел-талибәт
٥) و سنة سبعة عشر عصمت الله حانمجيد	5) вә сәнәти сәбгати гашәрә[1] [Гыйсмәтулла бине Ханмәҗид]-

[1] 17 яшендә.

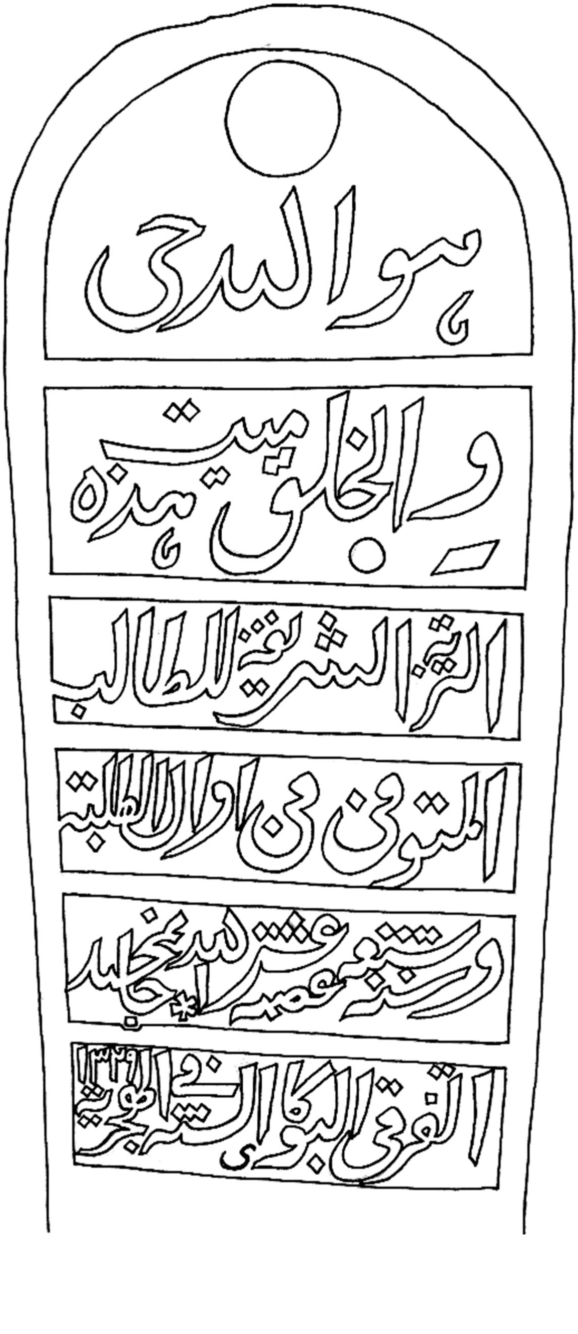

64=A

٦) القزاقى البوكاى السنة فى الهجرية ١٣٢٩	6) әл-Казакый әл-Бүкәи әс-сәнәти фи әл-һиҗрияти 1329[1]

Үлчәмнәре: 8×38×70 см.

65. Хәлилулла хәлфә Рәхмәтулла улы Хәсәнов, Стәрлебаш авылында вафат (үлгән елы билгесез)

Стәрлебаш мәдрәсәләренең берсе «Хәлилулла мәдрәсәсе» дип аталган.

66. Әхмәдгариф кызы Мәфтухага куелган кабер ташы, 1911 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله الماحى للسياءت الرا	1) һу Аллаһу әл-махи лил-сәййәт әр-ра-
٢) فع للدرجات هذه	2) -фигъ лил-дәрәҗат һәзиһи
٣) التربة الشريفة للمتوفاة	3) әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-мөтәвәффат
٤) مفتوحة بنت احمد	4) Мәфтуха бинте Әхмәд-
٥) عارف دولتشين و ز	5) -гариф Дәүләтшин вә зә-
٦) جة ... ابن	6) -[ү]җәте …[2] ибне
٧) الشيخ محمد حارث	7) әш-шәйх Мөхәммәдхарис

Уң ягында (калку язулы):

ابن الشيخ نعمة الله فى السنة الرومية ١٩١١ ...

ибне әш-шәйх Нигъмәтулла фи әс-сәнәти әр-румияти 1911…

Сул ягында (калку язулы):

٣٨ ياشنده نور الله مرقدهم و جعل الجنة مثوا هم ه

38 яшендә нәүвәрә Аллаһу мәркадиум вә җәгаләл-җәннәти мәсваһум

Үлчәмнәре: 20×48×150 см.

---

[1] 1329 һиҗри сәнә 1911 миладигә туры килә.

[2] Бу урында, ташъязмага зарар килү сәбәпле, шәех Мөхәммәдхарис улының исемен ачыклап булмады.

Әхмәдгариф кызы Мәфтуха (1873 – 1911)

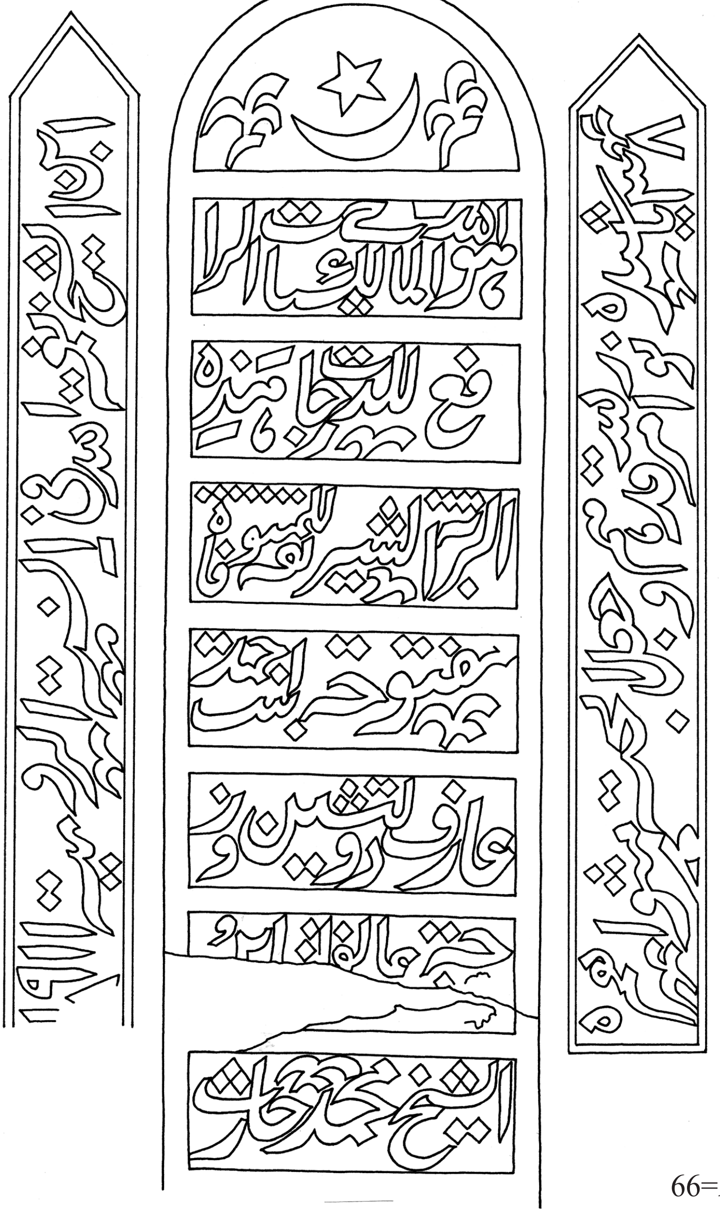

66=A

67. Нигъмәтҗан кызы Маһикәмалга куелган кабер ташы, 1912 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفاة ماهى كمال	3) лил-мөтәвәффать Маһикәмал
٤) بنت نعمة جان و زوجة عبدالر	4) бинте Нигъмәтҗан вә зәүҗәти Габдерр-
٥) حيم بن ابراهيم فى السنة المسيحية	5) -хим бине Ибраһим[1] фи әс-сәнәти әл-мәсихияти
٦) ١٩١٢ و خمسة و عشرين	6) 1912 вә хәмсәти вә гыйшрин[2]
٧) ...	7) …

Үлчәмнәре: 10×40×120 см.

68. Кемгә куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы (фрагмент), 1912 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) ...	1) …
٢) فى المسيحية ١٩١١	2) фи әл-мәсихияти 1911
٣) و فى سن شين	3) вә фи син шейн
٤) شفع الله الابوين	4) шәфегъ Аллаһү әл-әбүин

Үлчәмнәре: 16×32×55 см.

---

[1] Ибраһим Искәндәров.
[2] Маһикәмал 25 яшендә вафат.

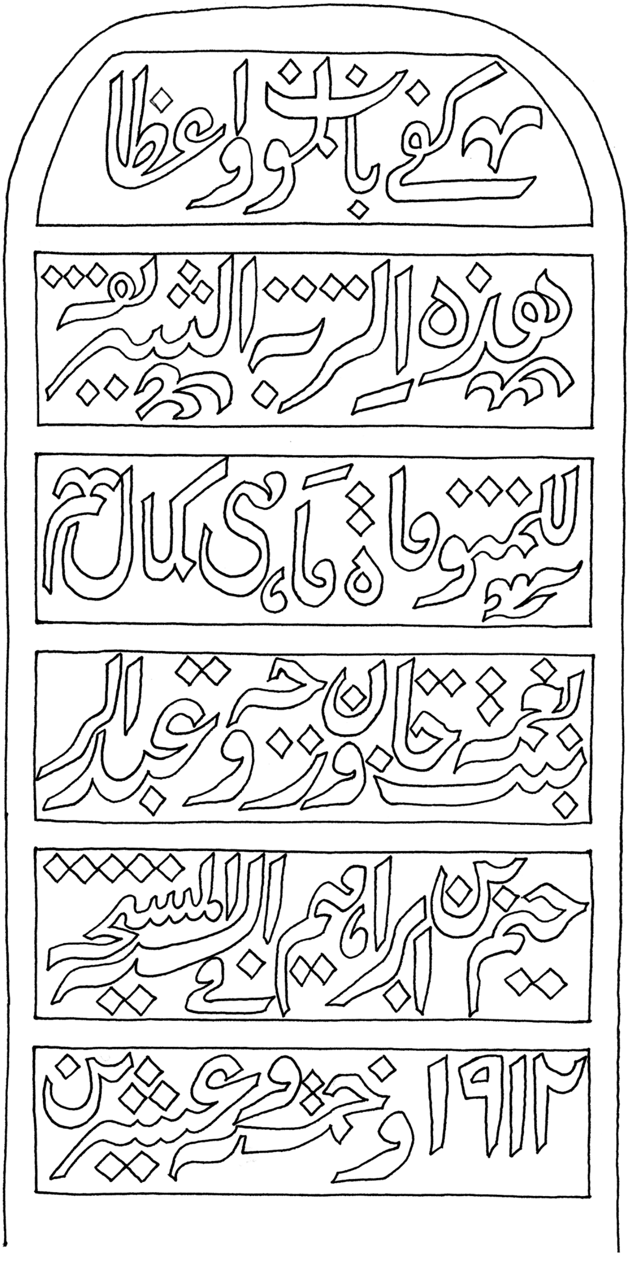

67=A

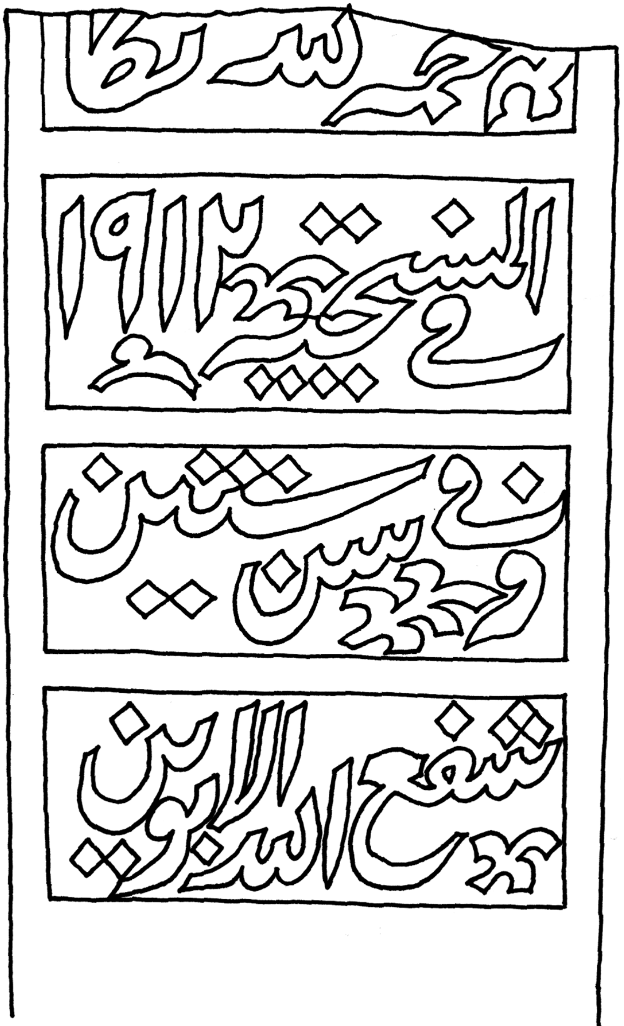

68=A=б

69. Шәйех Әхмәджан кызы Зәйнәпкә куелган кабер ташы, 1913 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

١) هذا مرقد العالمة	1) һазә мәркадел-галимәт
٢) العاملة زينب	2) әл-гамиләтү Зәйнәб
٣) بنت الشيخ احمد جان	3) бинте эш-шәйх Әхмәджан
٤) زوجة فحرالدين خلفه	4) зәүҗәте Фәхреддин хәлфә
٥) فى ١٩١٣ سنة	5) фи 1913 сәнәти

Үлчәмнәре: 12×42×120 см.

70. Габделкадыйр Тукаев кызы Фатыймага куелган кабер ташы, 1913 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) الموت هاذم اللذات هذه التربة الشريفة للمتوفة
٢) فاطمة بنت عبد القادر بن الشيخ محمد حارث
٣) فى السنة المسيحية ١٩١٣ فى ... رحلت و ... عشرين ...

1) әл-мәүт һәзим әл-ләззәт[1] һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-мөтәвәффәт
2) Фатыйма бинте Габделкадыйр бине эш-шәйх Мөхәммәдхарис
3) фи әс-сәнәти әс-мәсихияти 1913 фи… рихләт вә… гыйшрин

Эпиграфик һәйкәлнең ике як кабыргасында да язулар бар. Ташъязманың нигезе кызыл кирпеч белән ныгытылган. Ядкяр ике өлешкә сынган һәм аның өске фрагменты кадер-хөрмәтсез җирдә аунап ята.

Уң ягында (калку язулы):

ستة سنة — ситтә сәнәти

Сул ягында (калку язулы):

و قاية و كان سنها — вә фанәт вә кянә синһа[2]

---

[1] Үлем – ләззәтне юкка чыгаручы.
[2] Үлгән вакытында 6 яшь иде.

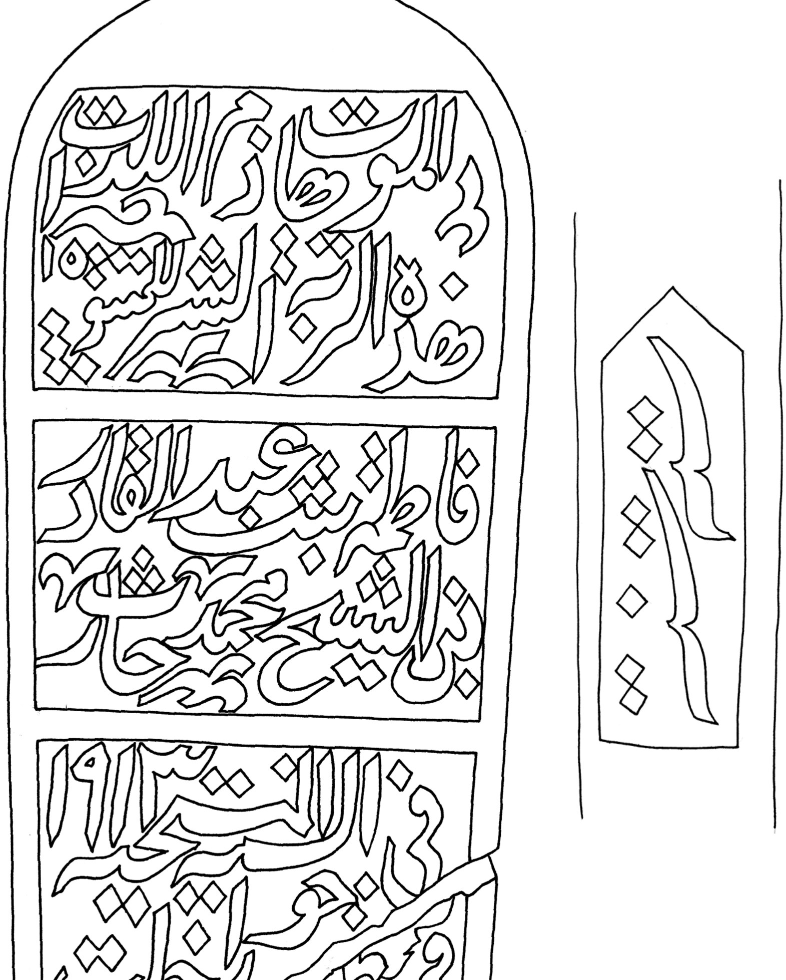

70=А, Б

71. Габделхалик кызы Маһитапка куелган кабер ташы, 1913 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله الماحى للسياءت الرافع	1) һуа Аллаһү әл-махи … әр-рафигъ
٢) للدرجات مرحومه ماهى تاب عبدالخا	2) лил-дәрәҗать мәрхүмә Маһитаб[1] Габделха-
٣) ليق حاجى قزى محمد شاكر محدوم	3) -лик хаҗи кызы Мөхәммәдшакир мәхдүм
٤) جماعتى وفات ١٢ رمضان شريف	4) җәмагате вафат 12 рамазан шәриф-
٥) ده ١٩١٣ يلده مسيحية هجرية ١٣٣٢	5) -дә 1913 мәсихиять йылда 1332 һиҗрият

Уң ягында (калку язулы):

٢ نچى آعوست ده قرق ايكى ياشنده	2 нче августда кырык ике йәшендә

Сул ягында (калку язулы):

نور الله قبرها وجعل الجنة مثواها	нәүвәрә Аллаһу кабриһа вә җәгаләл-җәннәт мәсваһа

Үлчәмнәре: 12×55×170 см.

72. Хәлилулла кызы Рәбигага куелган кабер ташы, 1913 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله الماحى للسياءت الرافع للدرجات هذه التربة الشريفة للمتوفاة ... ربيعه بنت حليل الله و زوجة على حليفة
٢) القزاقى نسبا الاسترلباشى متوطنا نقشها ها عبدالرحمن بن على بامر ابية المذكور فى السنة المسيحية ١٩١٣ و فى سبعة عشر التى خلت من ماه اپريل امتثلت الخطاب ارجعى طاب الله ثراه الجنة مثواها

---

[1] Стрәлебашлылар сөйләгәннәрдән: Маһитап абыстай борынгыча (бала итәкле күлмәк, чәмчәле читекләр) киенеп йөргән.

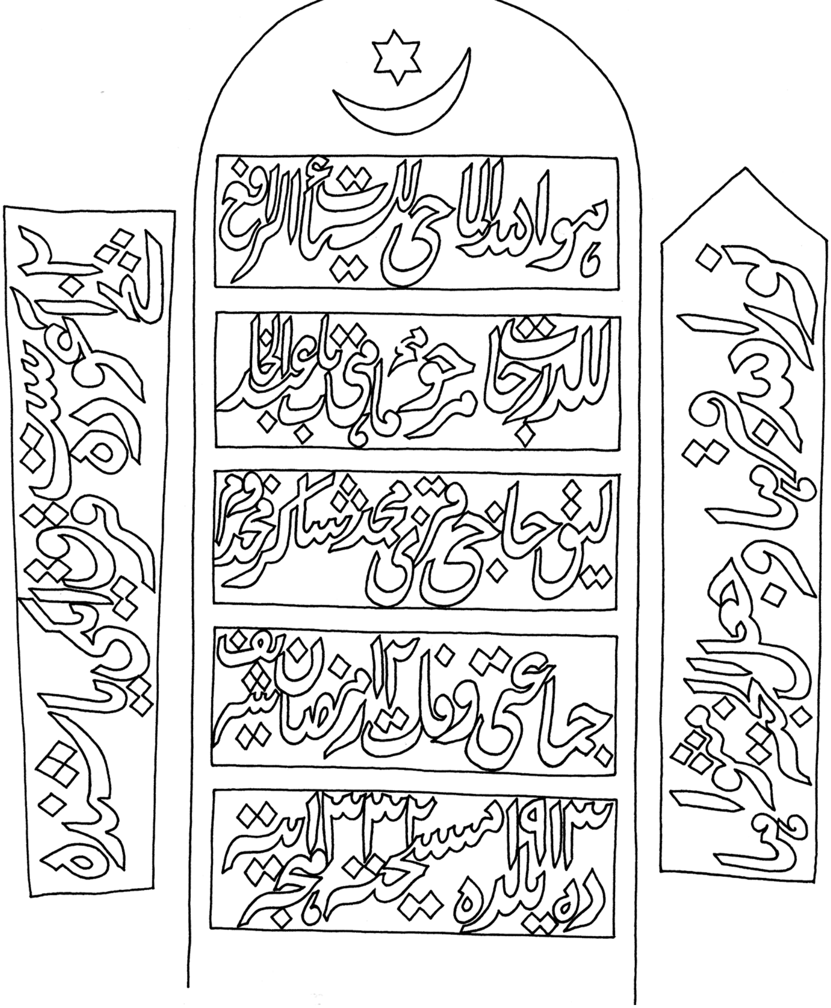

71=А, Б, Г

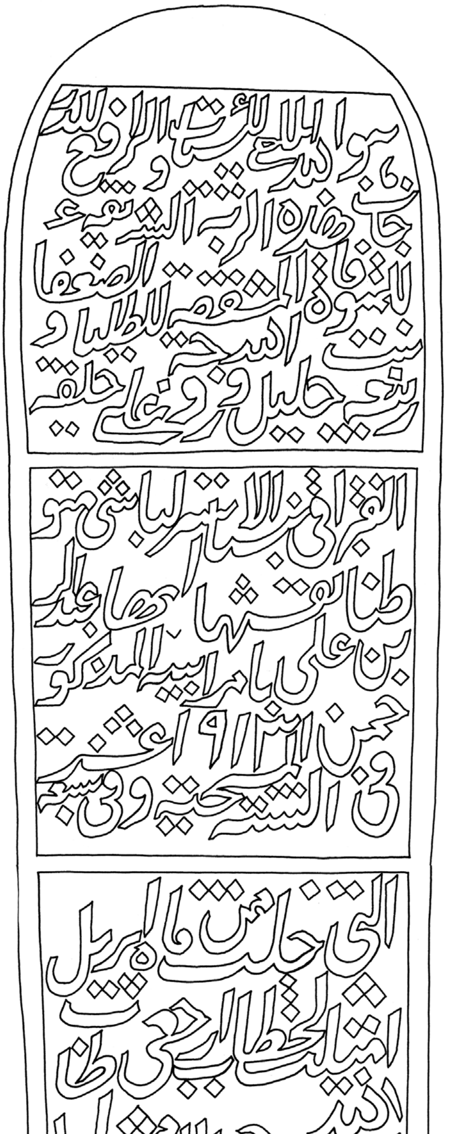

72=A

1) һуа Аллаһу әл-махи лил-сәййать әр-рафигъ лил-дәрәҗать һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт лил-мөтәвәффат … Рабига бинте Хәлилулла, вә зәүҗәте Гали хәлифәти
2) әл-Казакый нәсәба әл-Эстәрлебаши мөтәваттыйна нәкышьһа Габдеррахман[1] бине Гали би-әмри әбъят әл-мәзкүр фи әс-сәнәти 1913 әл-мәсихияти вә фи сәбгать гашәрә[2] ... мин маһ апрель имтәсәләт әл-хитаб ирҗәгый таййәбә Аллаһу сәраһу вә җәгаләл-җәннәти мәсваһа

Эпиграфик һәйкәлнең ике як кабыргасында да язулар бар.
Ядкяр төрбәнең төньяк диварына ныгытылган.
Үлчәмнәре: 13×50×160 см.

73. Галиәкбәр кызы Фатыймага куелган кабер ташы

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه تربة شريفة	1) һәзиһи төрбәт шәрифәт
٢) للمتوفة المرحومة فاطمه	2) лил-мөтәвәффәт әл-мәрхүмәт Фатыйма
٣) بنت على اكبر زوجهء اشان	3) бинте Галиәкбәр, зәүҗәи ишан
٤) زين الله من خليفة محمد حارث	4) Зәйнулла[3] мин хәлифәти Мөхәммәдхарис

Уң ягында (калку язулы):

١) هذه	1) һәзиһи
٢) تربة	2) төрбәт
٣) للمتوفى	3) лил-мөтәвәффи
٤) المرحوم	4) әл-мәрхүм[ә]

---

[1] Ташъязманың авторы – Габдрахман Гали хәлфә улы Айдабулов.
[2] Гали хәлфәнең хатыны Рәбига 70 яшендә 1913 елда вафат.
[3] Шәйх Зәйнулла төрбәсендә фәкать Фатыйма Галиәкбәр кызының гына ташы сакланып калган.
Хәлекәй авылы зыялысы Абсаттаров Йосыфның (?–1947) көндәлек дәфтәрендәге белешмә: «1905 нче елда сентябрь аеның 17 нче көнендә Стәрлебашның Зәйнулла ишан хәзрәт вафат булды һәм… җәназасында ике меңләп кеше булды».

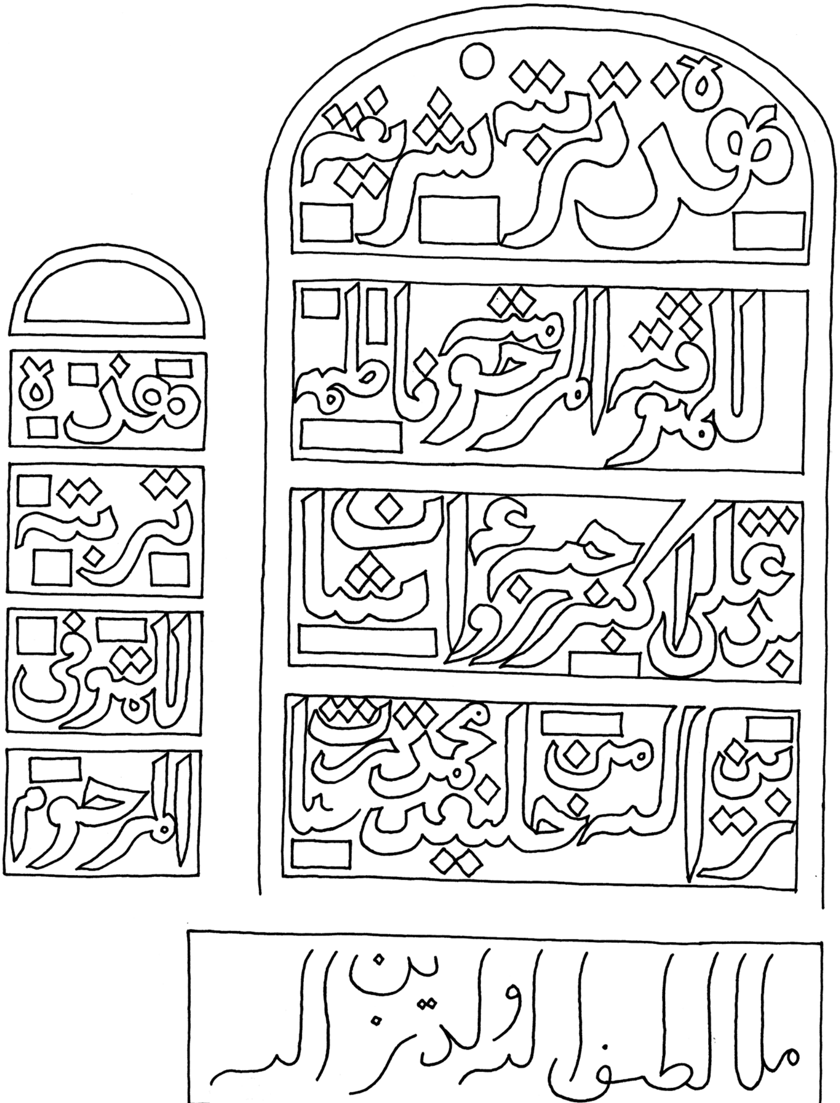

73=А, Б, В

Арткы ягында (уйма язулы):

ملا لطف الله ولد زين الله мулла Лотфулла вәләд Зәйнулла

Үлчәмнәре: 12×45×150 см.

74. Мөхәммәджан кызы Зәлифәгә куелган кабер ташы, 1913 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә биби Зәлифә бинте Мөхәммәджан, Габделгазиз зәүҗәсе, вафат 1913 нче йылда.

75. Әбүнәгыйм кызы Сабирҗәмалга куелган кабер ташы, 1914 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә Сабирҗәмал бинте Әбүнәгыйм һиҗри 1332 нче сәнәдә милади 1914 нче йылда 1 нче апрельдә вафат.

76. Монасыйпов Әбүнәгыймгә куелган кабер ташы, 1915 ел

Алгы ягында (калку язулы):

ابو نعيم محمد لطيف اوغلى وفات ١٣٣٣ يلده ٦ ربيع الاخره

Әбүнәгыйм Мөхәммәдләтыйф углы вафат 1333 йылда 6 рәбигъүл-ахирәтү

Арткы ягында (калку язулы):

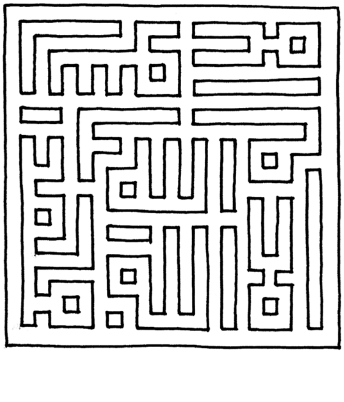

76=В

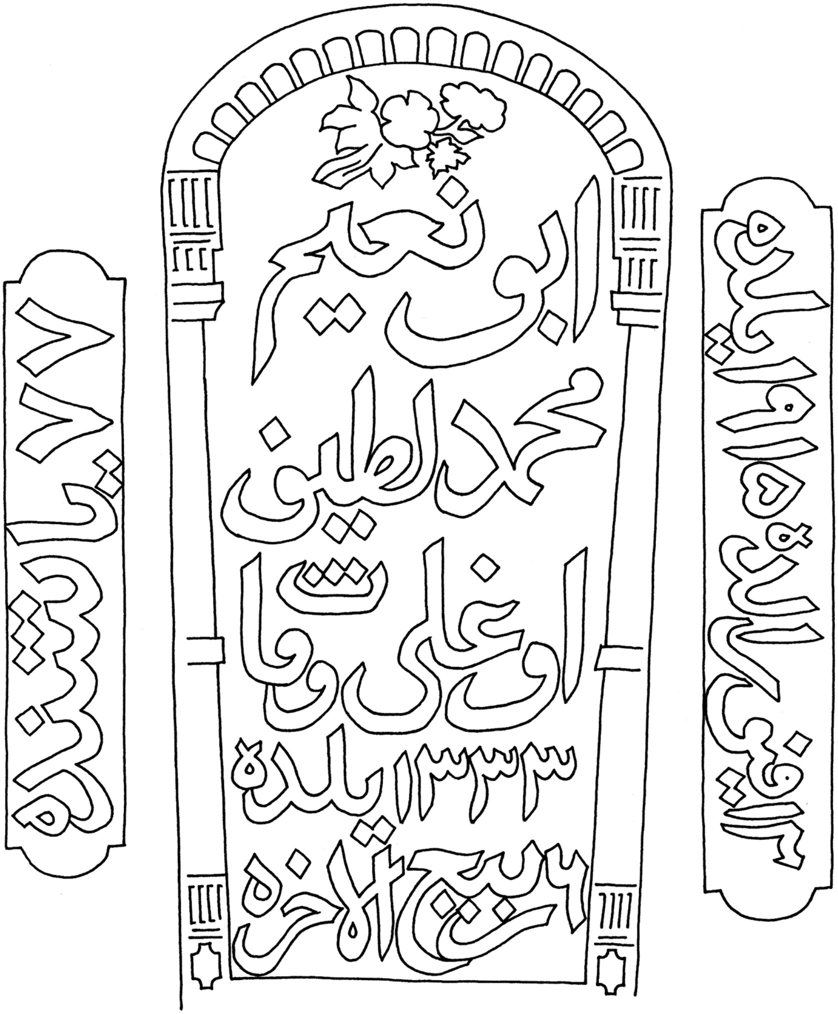

76=А, Б, Г

لا اله الا الله محمد رسول الله	лә иләһә иллә Аллаһу Мөхәммәд рәсүлуллаһ[1]

Сул ягында (калку язулы):

١٢ فيورالده ١٩١٥ يلده	12 февральдә 1915 йылда

Уң ягында (калку язулы):

٧٧ ياشنده	77 йәшендә

Ташъязманың авторы – Габделмәҗид Әбүнәгыйм улы Монасыйпов.

Үлчәмнәре: 18×48×95 см.

77. Мөхәммәд хәлфә[2] улы Мәхмүдкә куелган кабер ташы, 1916 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده مدفون محمود	1) бу кабердә мәдфүн Мәхмүд
٢) محمد خلفه اوغلى	2) Мөхәммәд хәлфә угылы
٣) وفات ١٩١٦ نچى يلده	3) вафат 1916 нчы йылда
٤) ٢٣ نچى ديكابر ٢٤ ياشنده	4) 23 нче декаберь 24 йәшендә

Үлчәмнәре: 14×45×90 см.

78. Нурмөхәммәд кызы Гафифәгә куелган кабер ташы, 1916 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة الشريفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) للمتوفاة بى بى عفيفة بنت	2) лил-мөтәвәфат биби Гафифә бинте
٣) نورمحمد زوجة عبدالر	3) Нурмөхәммәд, зәүҗәте Габдерра-
٤) حمن بن على خلفه فى السنة	4) -хман бине Гали хәлфә фи әс-сәнәти
٥) مسيحيه ١٩١٦ عنوار ٥ نده	5) мәсихия 1916 гыйнвар 5 ндә

Ташъязманың авторы – мулла Габдрахман Гали хәлфә улы Айдабулов.

Үлчәмнәре: 12×45×90 см.

---

[1] Аллаһтан башка илаһи зат юк, Мөхәммәд – аның рәсүле.

[2] Мөхәммәд хәлфә Габденнасыйр улы чыгышы белән Минзәлә өязе Күзкәй авылыннан.

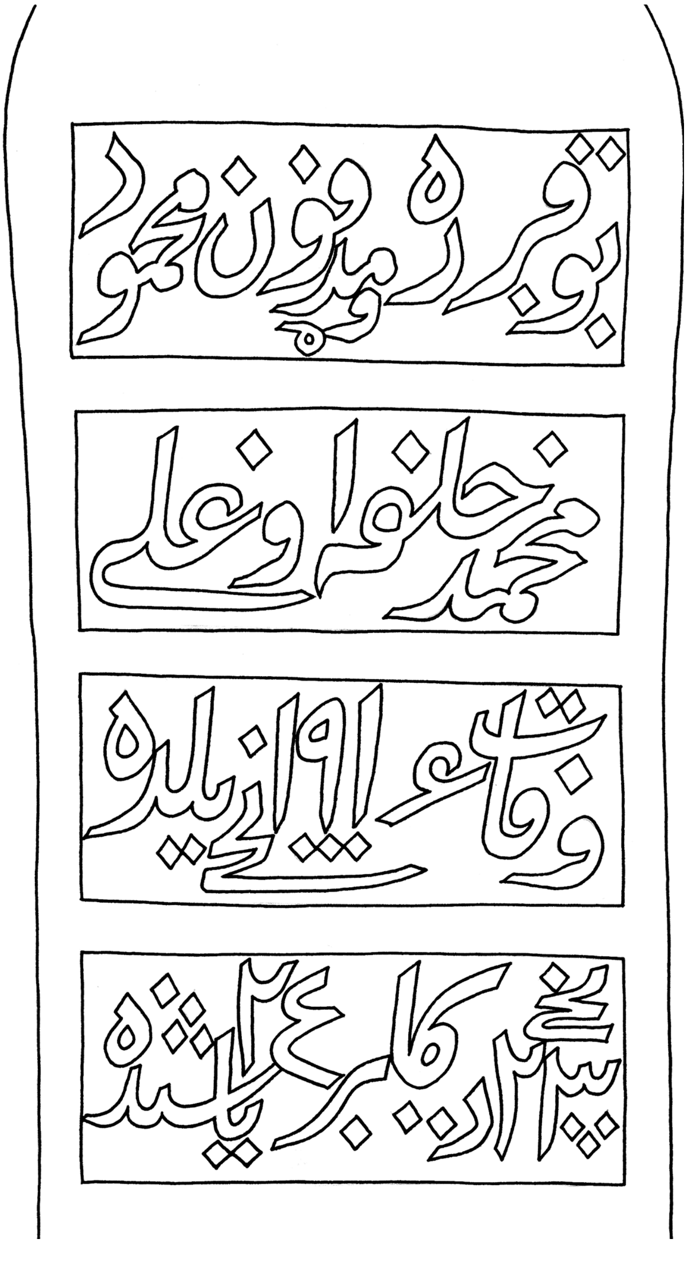

77=A

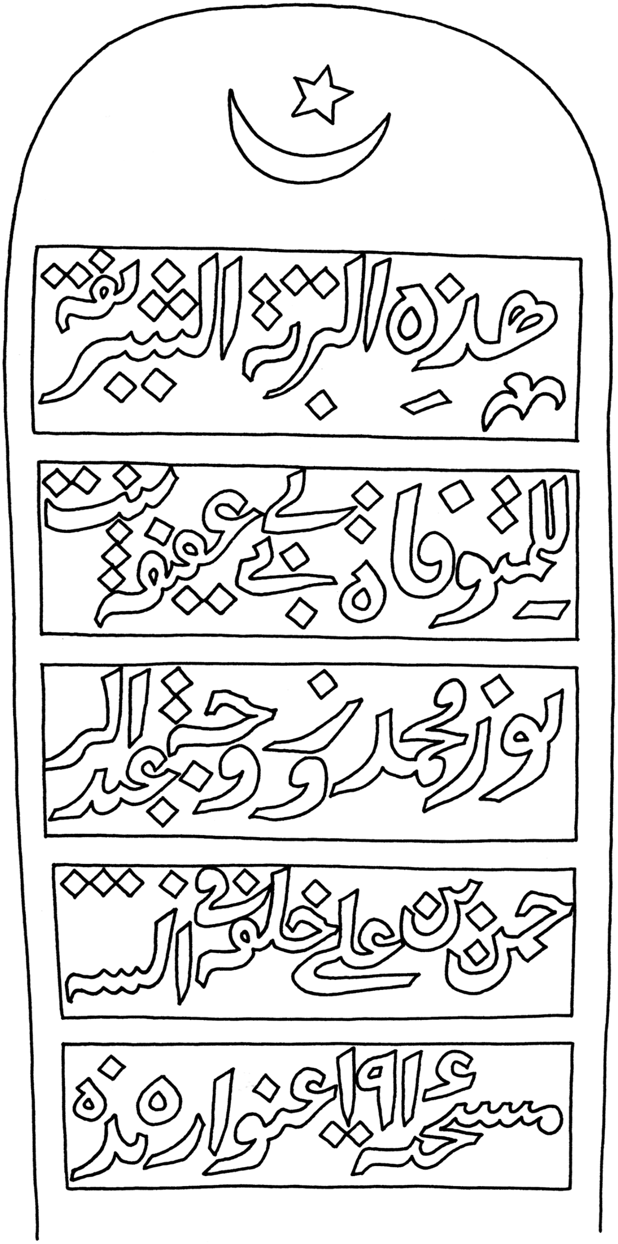

78=A

79. Мөхәммәд кызы Зөһрәгә куелган кабер ташы, 1916 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә биби Зөһрә бинте Мөхәммәд вафат 1916 нчы йылда.

80. Мөхәммәди кызы Газизәгә куелган кабер ташы, 1916 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә Газизә бинте Мөхәммәди, зәүҗәте Баймөхәммәд әл-Казакый вафат 1916 нчы йылда.

81. Хаҗиәхмәд Хәлилулла хәлфә улы каберенә куелган таш, 1916 ел

82. Мөхәммәдгали улы Габдулла мәзингә куелган кабер ташы, 1917 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربة	1) һәзиһи әт-төрбәт
٢) الشريفة المرحوم	2) әш-шәрифәт әл-мәрхүм
٣) عبد الله مؤذن بن محمد	3) Габдулла мөәззин бине Мөхәммәд-
٤) على ٨٨ ياشنده	4) -гали 88 йәшендә
٥) اوكتابر ١ ده ١٩١٧ سنه	5) октябрь 1 дә 1917 сәнә

Үлчәмнәре: 11×38×100 см.

83. Сәйфулла кызы Фәтхиягә куелган кабер ташы, 1917 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә биби Фәтхия бинте Сәйфулла, зәүҗәте Һидиятулла 1917 нче йылда вафат.

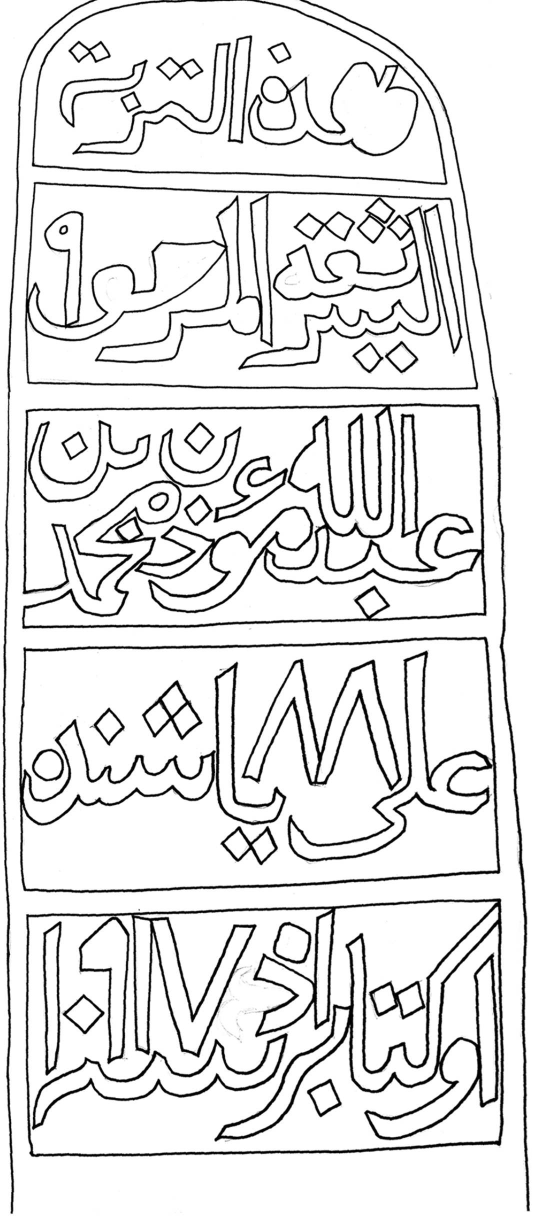

82=A

84. Габделкадыйр улы Шәйхелисламга куелган кабер ташы, 1918 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذا مرقد العابد الفاضل	1) һәзә мәркадь әл-габид әл-фазыйль
٢) الكامل معلم الصبيان ...	2) әл-кямил мөгаллим әс-сыйбиян…
٣) الربعين سنة شيخ الاسلام	3) әрбәгыйн сәнәт Шәйхелислам
٤) بن عبد القادر بن بيكتمر ...	4) бине Габделкадир бине Биктимер…
٥) القامالى امتثل الخطاب ارجعى	5) әл-Камали имтәсәлә әл-хитаб иржәгый
٦) فى سنة الف وثلا ... ثلاثين من	6) фи сәнәти әлеф вә [сәлясәмиъәт] вә сәлясин мин
٧) الهجرة و فى سنة ١٩١٨ الميلادى	7) әл-һижрәт вә фи сәнәти 1918 әл-миляди

Ташъязмадан аңлашылганча: Шәйхелислам хәлфә, тумышы белән Камал исемле авылдан булып, Стәрлебаш мәдрәсәсендәге кече яшьтәге шәкертләргә кырык ел дәвамында дәресләр биргән.

Үлчәмнәре: 11×50×130 см.

85. Вәлиулла кызы Мөгаллимәгә куелган кабер ташы, 1918 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه تربة الشريفة المتوفا	1) һәзиһи төрбәт әш-шәрифәт әл-мөтәвәффа-
٢)ةبى بى معليمه بنت ولى الله بن رحمة	2) -ть биби Мөгаллимә бинте Вәлиулла бине Рәхмәт-
٣) الله اليربوى وزوجة شيخ	3) -улла …, вә зәүҗәте Шәйх-
٤) الا سلام خلفه امتثلت	4) -елислам хәлфә имтәсәләт
٥) الخطاب ارجعى فى سنة ١٣٣٦	5)әл-хитаб иржәгый фи сәнәти 1336
٦) ٤ نچى شعبان ١٩١٨ سنه	6) 4 нче шәгъбан 1918 сәнә
٧) ميلادى ٢ ماى طيب الله ثراها و جعل الجنة مثوها	7) миляди 2 май таййәбә Аллаһу сәраһа вә җәгаләл-җәннәти мәсвәһа

Үлчәмнәре: 10×50×115 см.

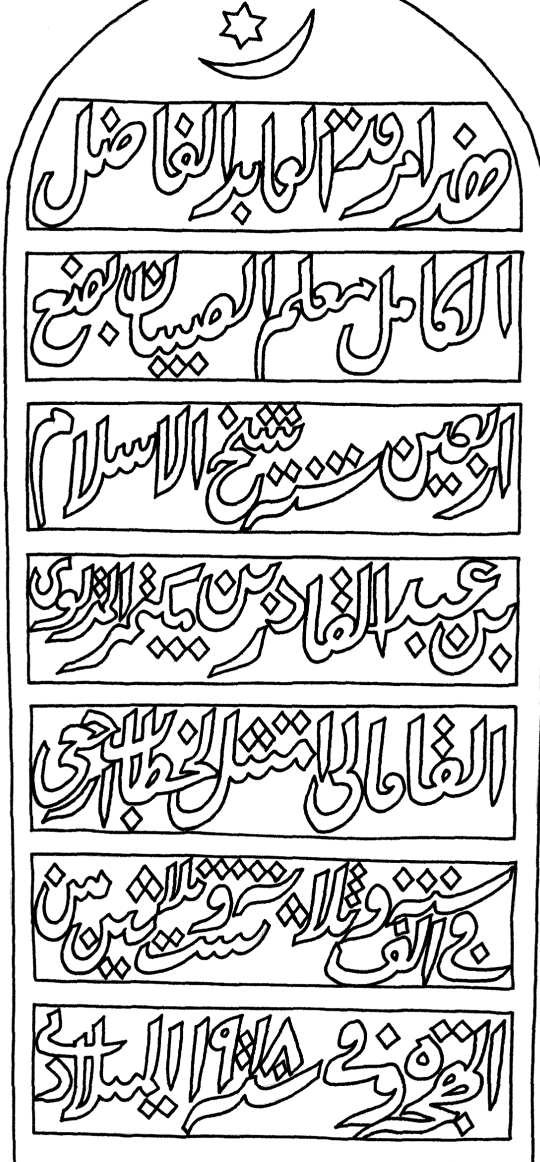
هذا مرقد العابد الفاضل
الكامل معلم الصبيان بضع
اربعين سنة شيخ الاسلام
الهجرة في سنة ١٩١٨ الميلادي

85=A

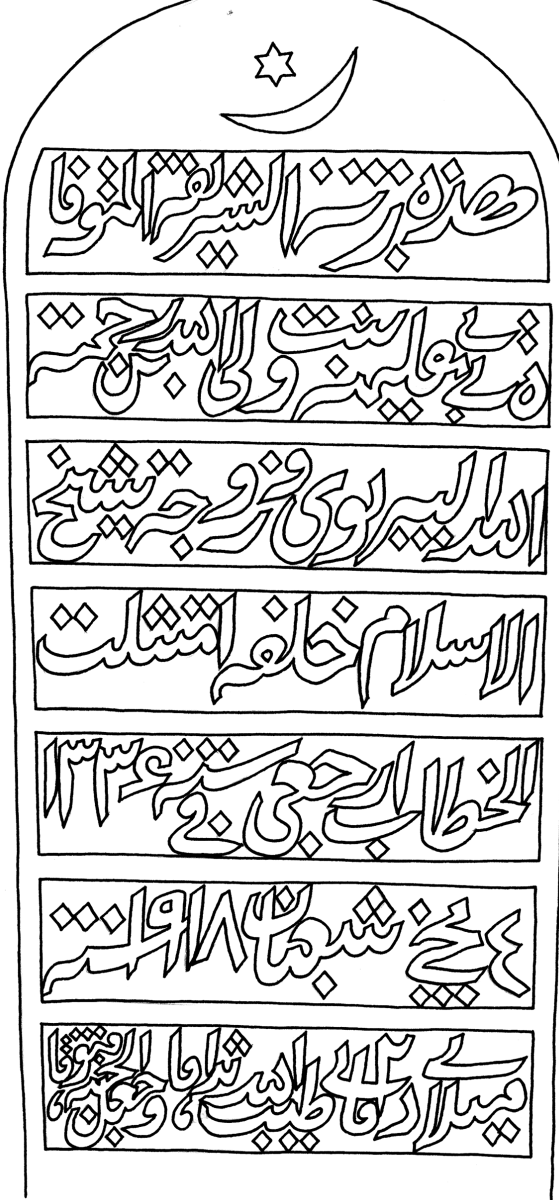

85=A

86. Габдулла хәзрәт Тукаевка куелган кабер ташы, 1918 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الحى لا يموت	1) һу әл-Хәййе ля йәмүт[1]
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفى المرحوم العالم	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм әл-галим
٤) العامل الحاج بالحرمين	4) әл-гамил әл-хаҗ бил-хәрәмәен[2]
٥) عبد الله بن الشيخ	5) Габдулла бине әш-шәйех
٦) محمد حارث فى سنة	6) Мөхәммәдхарис фи сәнәти
٧) الف وثلثماءة و سبع و ثلثين	7) әлфин вә сәләсәмиъәт вә сәбгъә вә сәләсин[3]

Йосыф Абсаттаровның көндәлек дәфтәрендә «1918 нче елда октябрьнең 15 нче көнендә (дүшәнбе) Эстәрлебашта Габдулла хәзрәт вафат булды» дип язылган.

Үлчәмнәре: 9×35–38×100 см.

87. Гобәйдулла хәзрәт Тукаевка куелган кабер ташы, 1920 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذاٰ مرقد العلم العامل	1) һәзә мәркадь әл-галим әл-гамил
٢) و الفاضل الكامل الشيخ	2) вә әл-фазыйль әл-кямил әш-шәйх
٣) عبيد الله ابن الشيخ محمد حارث	3) Гобәйдулла ибне әш-шәйх Мөхәммәдхарис
٤) خليفة الشيخ الشهير زين	4) халифәт әш-шәйх әш-шәһир Зәйн-
٥) الله بن حسروشير المشتعل	5) -улла бине Хосраушир әл-мөштәгыйль
٦) قدر اسنتين و اربعين سنه	6) кадәр иснәтәен вә әрбагыйн сәнәтү
٧) بلتدريس و ...	7) бит-тәдрис…

Гобәйдулла Тукаев кырык ике ел дәвамында (1920 елга кадәр) Стәрлебаш мәдрәсәсендә хәлфәлек иткән. Ташъязмада мәрхүмнең

[1] Ул [Аллаһ] – мәңгелек, үлемсез.
[2] Габдулла хәзрәт Стәрлебашта имам булган, 1909 елда хаҗга барган.
[3] Һиҗри 1337 сәнә 1918 милади елга тәңгәл килә.

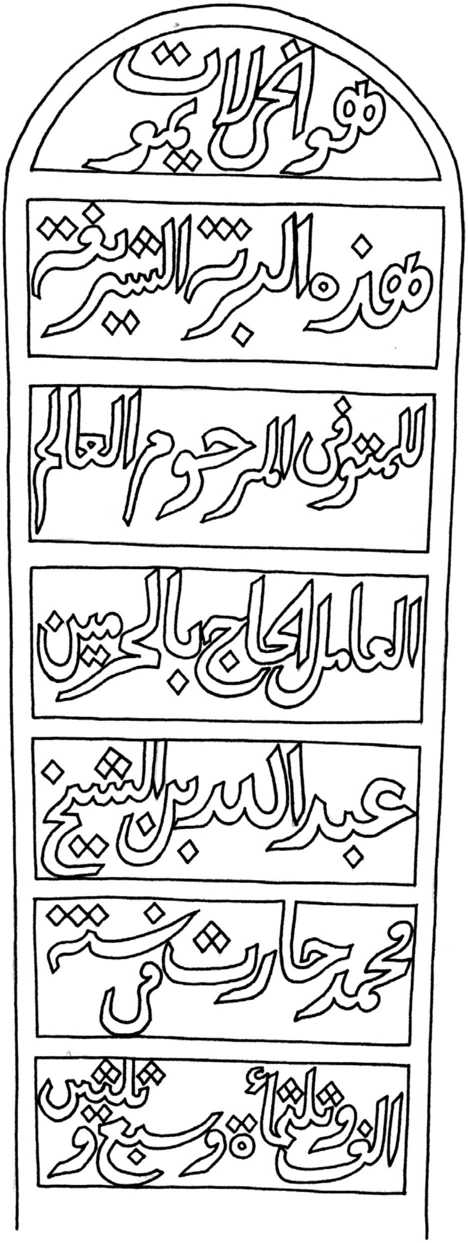
هو الحي لا يموت
هذه التربة الشريفة
للمتوفى المرحوم العالم
العامل الحاج بالحرمين
عبد الله بن الشيخ
محمد حارث من سنة
الف وثلثمائة وسبع وثلثين

86=A

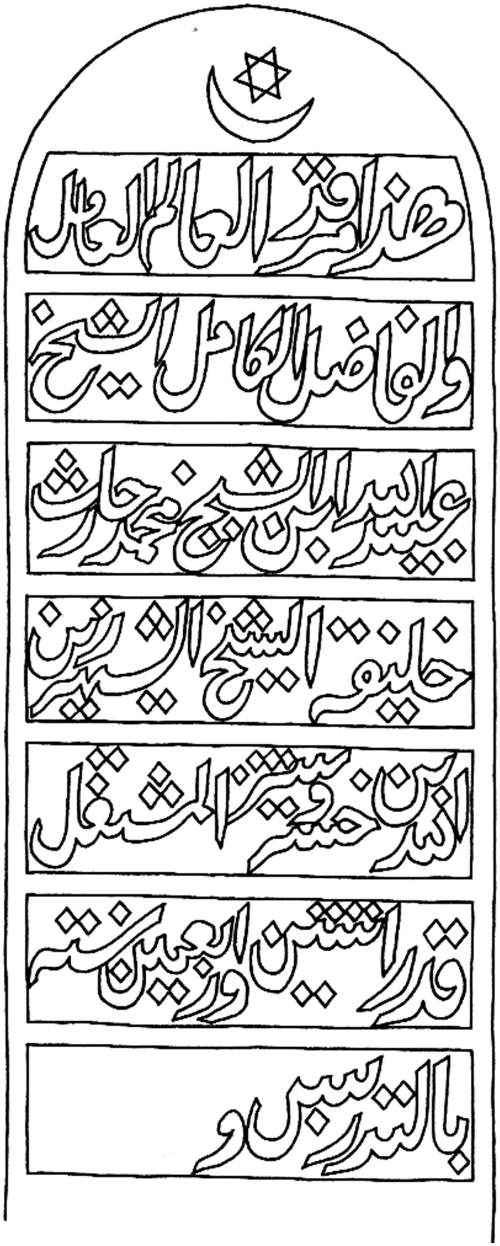
هذا قبر العالم العامل
والفاضل الكامل الشيخ
خليفة الشيخ الشهير زين

87=A

кайчан вафат булуы күренми, ләкин Йосыф Абсаттаровның көндәлек дәфтәрендә: «1920 нче елда февральнең 23 нче көнендә Гобәйдулла хәзрәт ишан вафат булды һәм якшәмбе көн (яше 70 тә) җәназасында ике меңләп кеше булды» дип язылган.

Үлчәмнәре: 9×38×110 см.

88. Хәмад хәлфә кызы Хөснеҗәмалга куелган кабер ташы, 1920 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) حسنى جمال	1) Хөснеҗәмал
٢) عبد الكريم جماعتى	2) Габделкәрим җәмәгате
٣) حماد خلفه قزى	3) Хәмад хәлфә кызы
٤) ١٩٢٠ نچى يلده ٤٠ ياشنده	4) 1920 нче йылда 40 йәшендә
٥) برنچر اوعوستده	5) беренче августда

Үлчәмнәре: 10×30×65 см.

89. Исмәгыйль улы Минһаҗеддингә куелган кабер ташы, 1920 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده مد	1) бу кабердә мәд-
٢) فون منهاج الدين	2) -фүн Минһаҗеддин
٣) اسمعيل اوغلى	3) Исмәгыйль[1] углы
٤) ١٩٢٠ نچى يلده	4) 1920 нче йылда
٥) ١٦ نچى آوعو...	5) 16 нчы август

Ташъязманың авторы мәзин Гарифулла Дәүләтьяров дип фараз ителә.

Үлчәмнәре: 8×36×65 см.

---

[1] Дөрес язылышы: اسماعيل

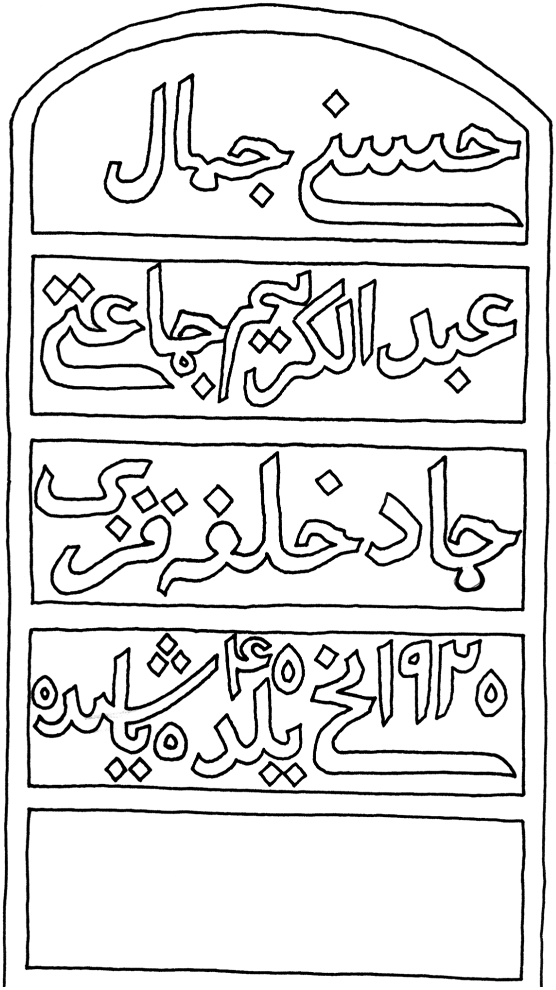

88=A

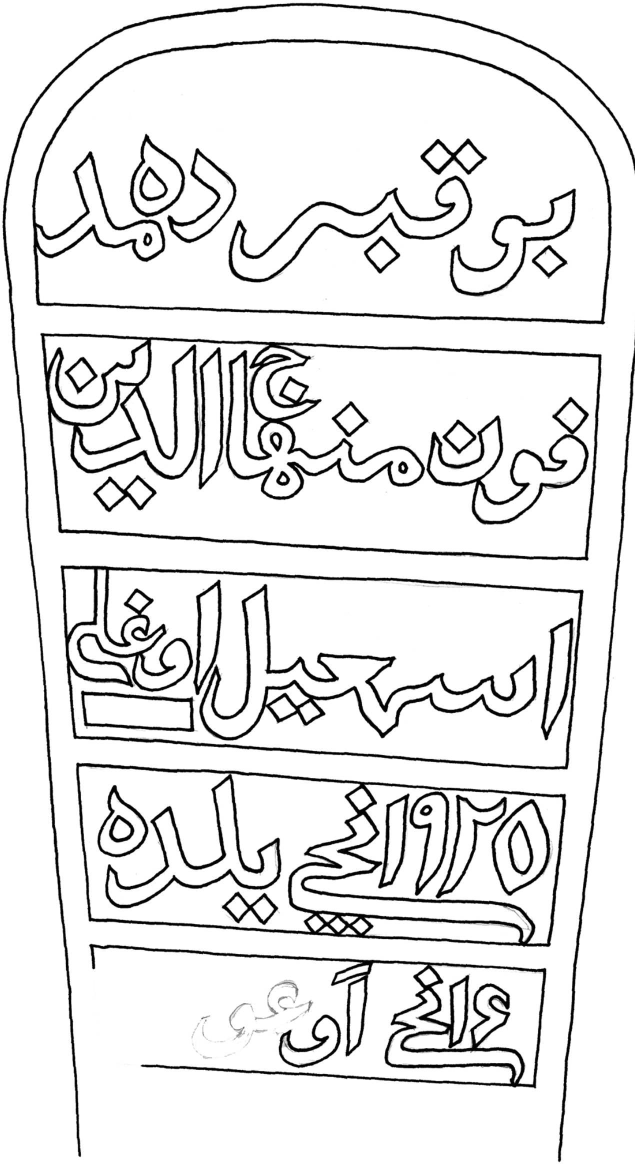
بو قبرده
فون منهاج الدين
اسمعيل اوغلى
١٩٢٥ انجى يلده
٤ انجى آى

89=A

90. Габдеррәкыйб кызы Хәдичәгә куелган кабер ташы, 1920 ел

Алгы ягында (калку язулы):

мәрхүмә Хәдичә Хәбибулла җәмәгате Габдеррәкыйб кызы вафат 1920 йылда май 3 нче рамазан 61 йәшендә вафат.

91. Габдулла мәзин улы Габделкәримгә куелган кабер ташы, 1920 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) عبدالكريم عبد الله	1) Габделкәрим Габдулла
٢) مؤذن اوغلى	2) мөәззин углы
٣) وفات بولدى ١٩٢٠ نچى	3) вафат булды 1920 нче
٤) يلده ١٠ آوعوسده	4) йылда 10 нчы августда
٥) ٥٨ ياشده وبادن	5) 58 йәшдә вабадан

Ташъязманың авторы – мәзин Гарифулла Дәүләтьяров.
Үлчәмнәре: 12×40×120 см.

92. Ысаналы улы Гали хәлфәгә куелган кабер ташы, 1920 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الله الباقى وَماعَداه الغافى هَذا مرقدَ
٢) العابدالفاضل الكامل المشتعل بالتدريس فى بضع
٣) حمسين سنة الممتاز بين فى علماء العظام
٤) البوكايلى تولدا و الاسترلى باشى توطنا القزاقى نسبا
٥) المتوفى على بن اصَانالى فى السنة الهجرية ١٣٣٩
٦) و فى الرومية ١٩٢٠ طيب الله ثراه و جعل الجنة مثواه

1) һу Аллаһу әл-Бакый вә магадаһу әл-гафи һәзә мәркад
2) әл-габид әл-фазыл әл-кямил әл-мөштәгыйл бит-тәдрис фи бидзгый
3) хәмсин сәнәти әл-мөмтаз бәйин фи голямаи әл-гыйзам
4) әл-Бүкәйле тәвәлләда вә әл-Эстәрлебаши тәвәттына әл-Казакый нисбаи

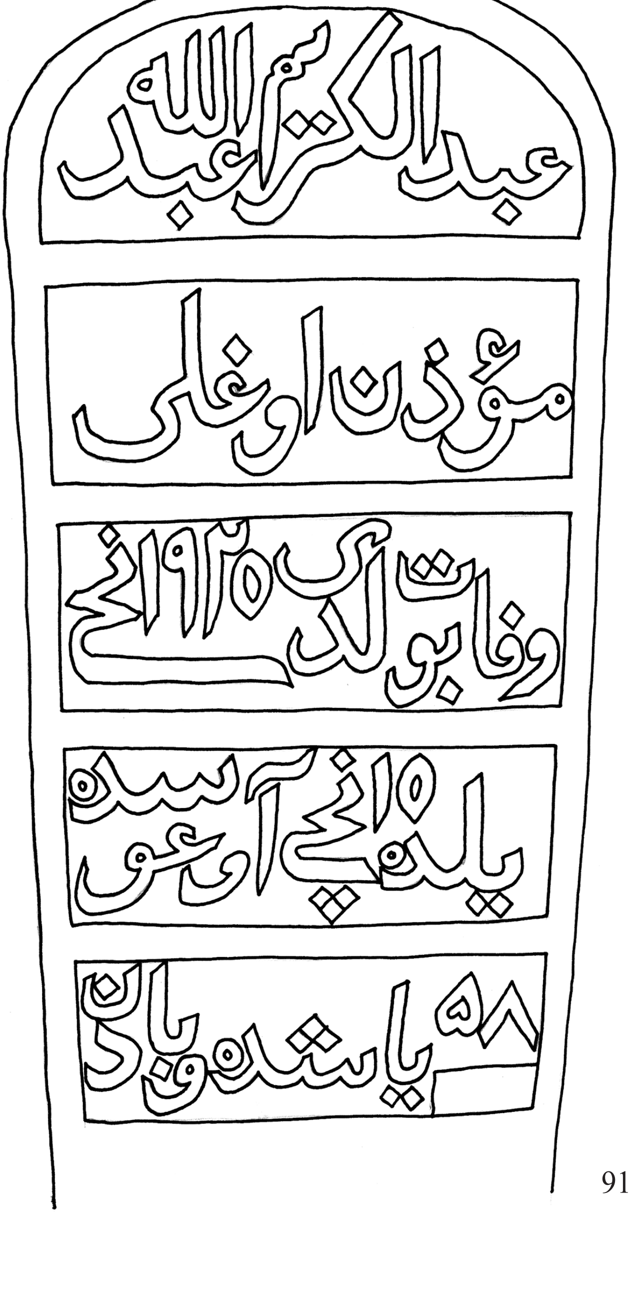

91=A

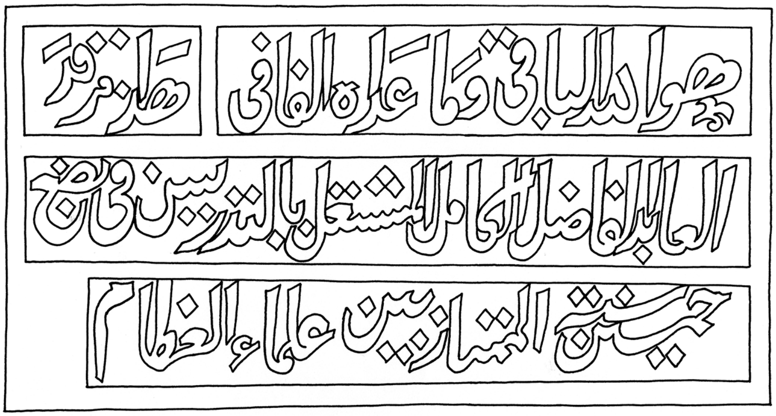
هو الله الباقي وما عداه الفاني
هذا قبر
العابد الفاضل الكامل المشتغل بالتدريس في جامع
حسنتي الممتاز بين علماء العظام

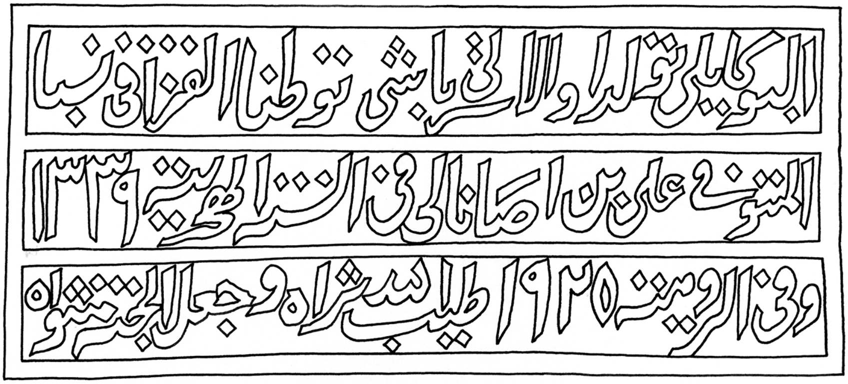
المتوفى على بن اصانالى في السنة الهجرية ١٣٣٩
وفي الرومية ١٩٢٥ طيب الله ثراه وجعل الجنة مثواه

92=A

5) әл-мөтәвәффи Гали бине Ысаналы фи әс-сәнәти әл-һиҗрияти 1399
6) вә фи әр-румияти 1920[1] таййәбә Аллаһу сәраһу вә җәгаләл-җәннәти мәсваһу

Ташъязманың авторы – кятиб Габдрахман Гали хәлфә улы Айдабулов дип уйларга кирәк.

Кабер ташы төрбәнең төньяк диварына беркетелгән.

Үлчәмнәре: беренче өлеше – 50×95 см, икенче өлеше – 50×115 см.

93. Мөхәммәдзакир Тукаевка куелган кабер ташы, 1921 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده مدفون	1) бу кабердә мәдфүн
٢) محمد ذاكر	2) Мөхәммәдзакир
٣) محمد شاكر	3) Мөхәммәдшакир
٤) اوغلى توقايف	4) углы Тукаев
٥) ٧ نچى رمضانده	5) 7 нче рамазанда
٦) ١٣٣٩ يلده ٣٣ ياشنده	6) 1339 нчы йылда[2] 33 йәшендә

Уң ягында (калку язулы):

التماسم بودر اشنام قرده شلريمه	илтимасым будыр әшнәм кардәшләремә

Сул ягында (калку язулы):

فاتحه بخش ايله كه يلر جانمه	фатиха бихуш әйләгәйләр җаныма

Ташъязманың авторы – Монасыйпов Габделмәҗид Әбүнәгыйм улы дип уйларга кирәк.

Үлчәмнәре: 20×36×120 см.

---

[1] Хәлекәй авылы кешесе Йосыф Абсаттаровның көндәлек дәфтәреннән: «1920 нче елда гыйнварда Гали хәлфә вафат булды».

[2] Һиҗри 1339 нчы сәнә 1921 нче миладиелга тәңгәл килә.

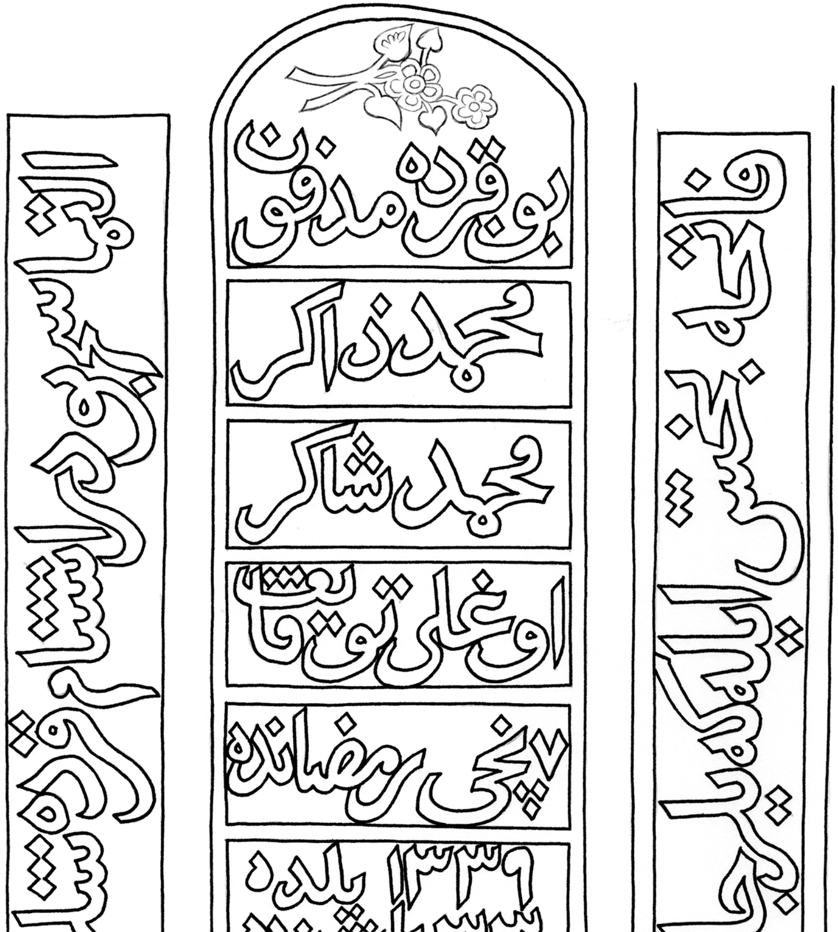
بو قبرده مدفون
محمد ذاکر
محمد شاکر
اوغلی توقاتلی
۱۳۳۹ یلده
۳۳ یاشنده

93=А, Б, Г

94. Ибраһим кызы Хәнифәгә куелган кабер ташы, 1921 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) لا الا الله محمد رسول الله	1) лә иләһә иллә Аллаһу Мөхәммәд рәсүлуллаһ
٢) حنيفه	2) Хәнифә
٣) ابراهيم قزى	3) Ибраһим кызы,
٤) ابو نعيم خاتونى	4) Әбүнәгыйм хатыны
٥) ١٣٤٠ نچى يلده ... نچى شعبانده	5) 1340[1] нчы йылда … нче шәгъбанда

Бу ташның өске өлешендәге бизәк – квадрат композиция рәвешендә ясалган «шәһадәт» язулары Казан ханы Сахибгәрәй ярлыгында һәм шулай ук бик күп шәркъ мигъмари сәнгать әсәрләре бизәлешендә еш очрый.

Ташъязманың авторы – Габделмәҗид Монасыйпов.
Үлчәмнәре: 11×40×120 см.

95. Вәли улы Галиәхмәдкә куелган кабер ташы, 1921 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

Галиәхмәд Вәли угылы 1921 нче йылда 13 нче июньдә вафат.

96. Насреддин улы Саляхеддингә[2] куелган кабер ташы, 1922 ел

Алгы ягында:

мәрхүм Саляхеддин бине Насреддин вафат 53 йәшендә
1922 нче йылда.

---

[1] 1921–1922 милади елларга тәңгәл килә.

[2] Шәҗәрә язуындагы мәгълүматлар буенча: Саляхеддин (1869–1922) бине Насреддин (1838–?) бине Шаһигазыйм бине Зәбир бине Габдулла.

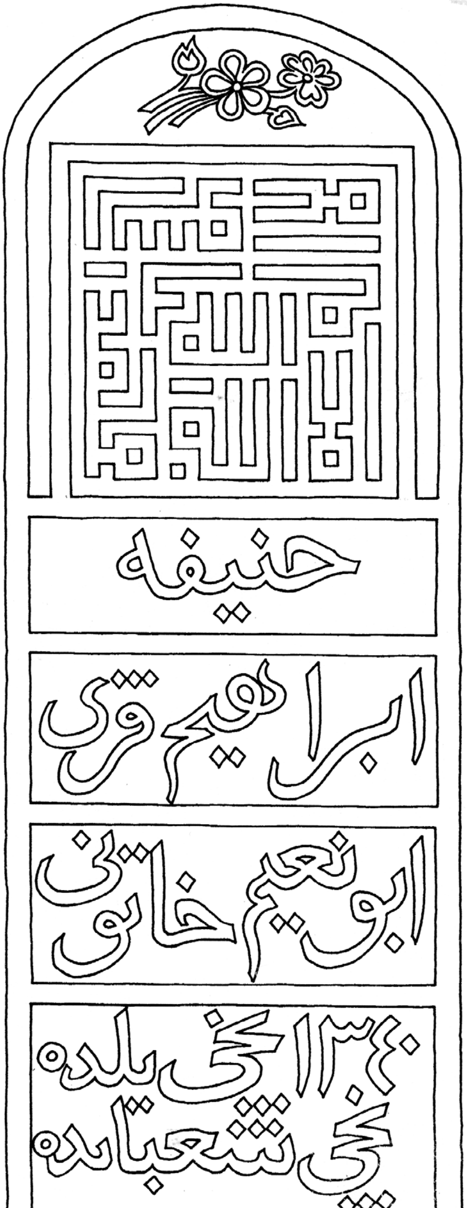

95=A

97. Ибраһим кызы Фатыймага куелган кабер ташы, 1922 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) فاطمه	1) Фатыйма
٢) ابراهيم قزى	2) Ибраһим кызы
٣) ١٩٢٢ يلده وفات	3) 1922 йылда вафат
٤) ...	4) …

Ташъязма истәлек ватылып җимерелгән.
Үлчәмнәре: 7×27×40 см.

98. Мөхәммәдләтыйф улы Габдрахманга куелган кабер ташы, 1922 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) بو قبر شريف ده	2) бу кабер шәрифдә
٣) عبد الرحمن محمد لطيف	3) Габдеррахман Мөхәммәдләтыйф
٤) اوغلى وفات ١٩٢٢	4) углы вафат 1922

Үлчәмнәре: 10×33×120 см.

99. Ибраһим улы Габдеррәхимгә куелган кабер ташы, 1922 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) لا اله الا الله محمد رسول الله	1) лә иләһа иллә Аллаһу Мөхәммәд рәсүлуллаһ
٢) عبد الرحيم	2) Габдеррәхим
٣) ابراهيم اوغلى	3) Ибраһим углы
٤) ...	4) 1922 йылда 1 нче гыйнварда

Ташъязманың авторы – кятиб Габделмәҗид Монасыйпов.
Үлчәмнәре: 9×36×70 см.

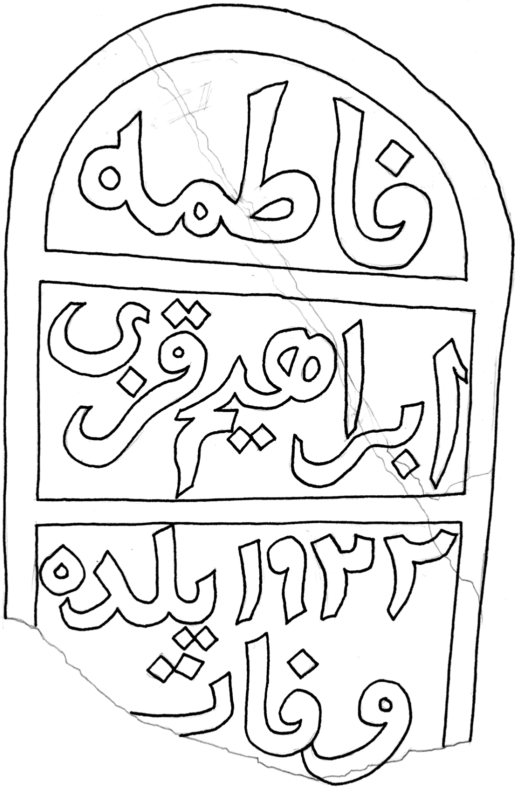

97=A

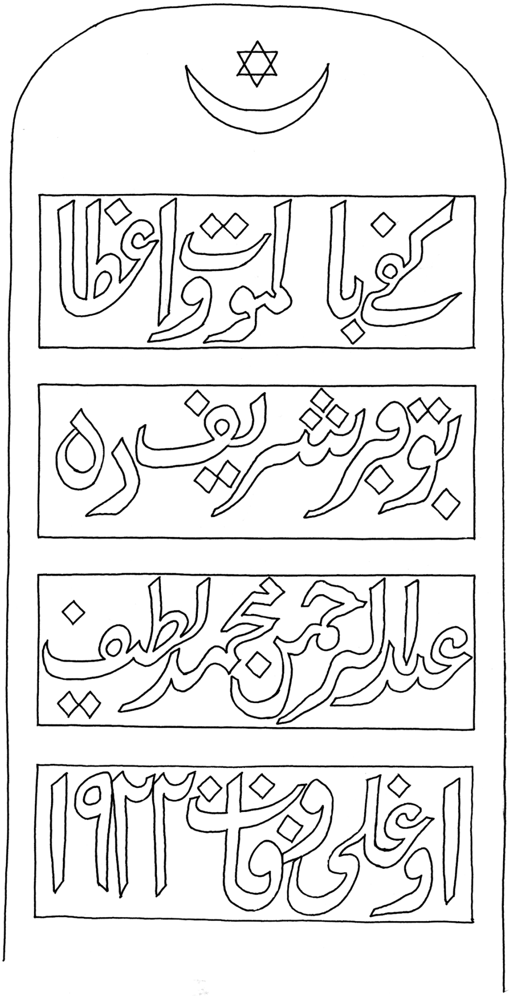
کفی بالموت واعظا
بو قبر شریفده
عبدالرحمن محمد لطیف
اوغلی وفات ۱۹۲۲

98=A

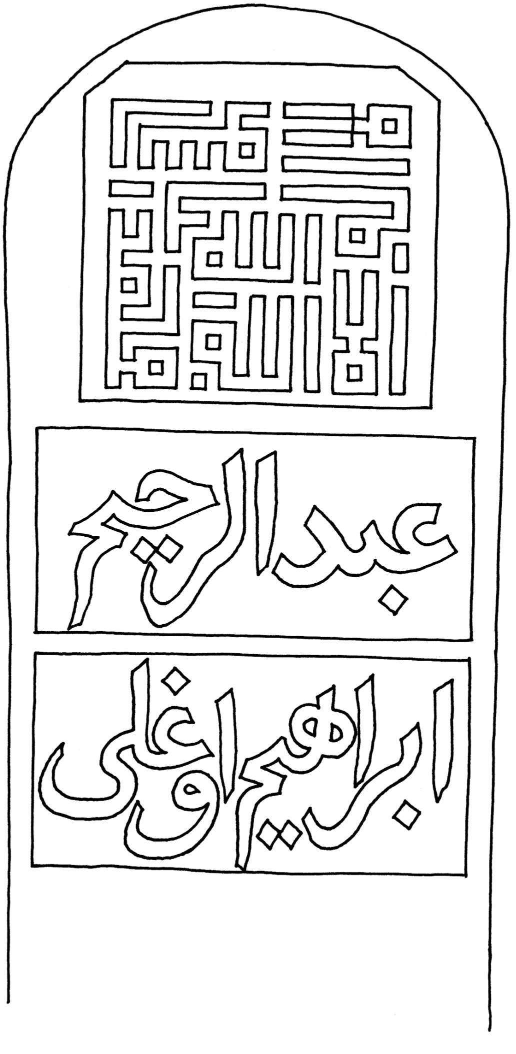

99=A

100. Гыйззәтулла улы Газизуллага куелган кабер ташы, 1923 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذا مرقد المتو	1) һәзә мәркадь әл-мөтәвә-
٢) فى عزيز الله بن عزة	2) -ффи Газизулла бине Гыйззәт-
٣) الله ١٩٢٣ نچى	3) -улла 1923 нчы
٤) يلده ٩ نچى مارطده	4) йылда 9 нчы мартда

Ташъязманың авторы кятиб Гарифулла Дәүләтьяров дип фараз кылына.

Үлчәмнәре: 10×38×65 см.

101. Шәйх Гобәйдулла кызы Фәйхүнәгә куелган кабер ташы, 1924 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كل نفس ذائقة الموت	1) көлли нәфсин заикател-мәүт
٢) هذه التربة لفيحونه	2) һәзиһи әт-төрбәт ли-Фәйхүнә
٣) بنت الشيخ عبيد	3) бинте әш-шәйх Гобәйд-
٤) الله بن قربانعلى الميد	4) -улла бине Корбангали әл-Мид-
٥) يه كى زوجة ملا عبد	5) -йәки, зәүҗәте мулла Габд-
٦) العليم ابن داملا هبيب	6) -елгалим ибне дамулла Хабиб-
٧) الله	7) -улла

Уң ягында (калку язулы):

فى قرية استرليباش	фи карьйәт Эстәрлебаш

Сул ягында (калку язулы):

ولدت فى سنة ١٨٩٤ وفات ١٩٢٤ مسيحيه

вәләдәт фи сәнәти 1894 вафат 1924 мәсихия

Үлчәмнәре: 12×40×75 см.

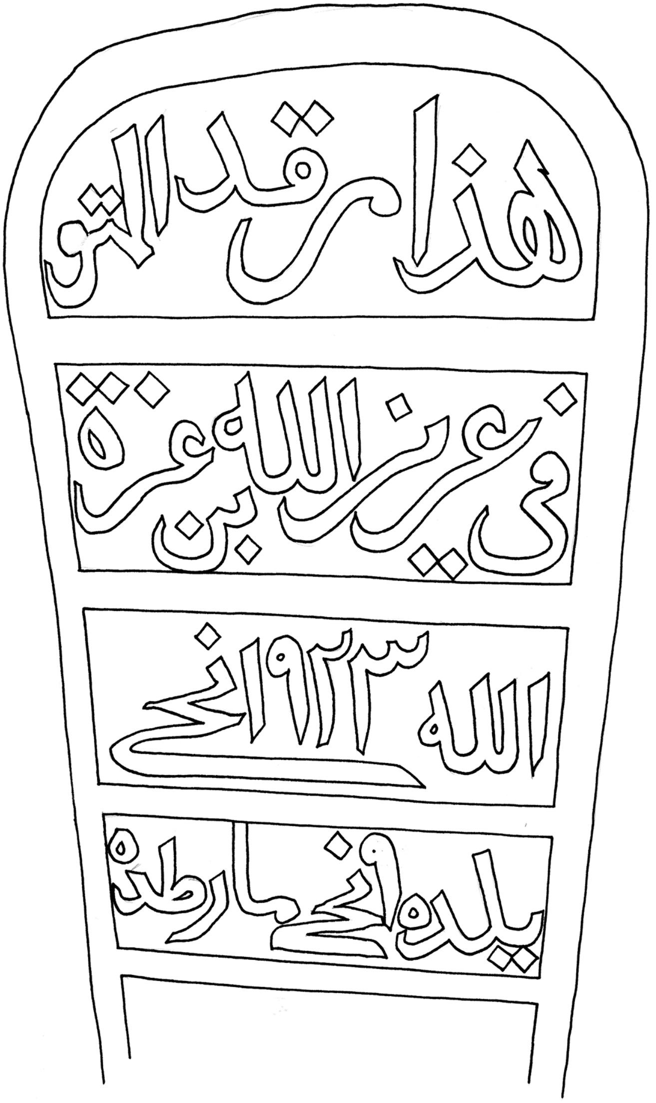

100=A

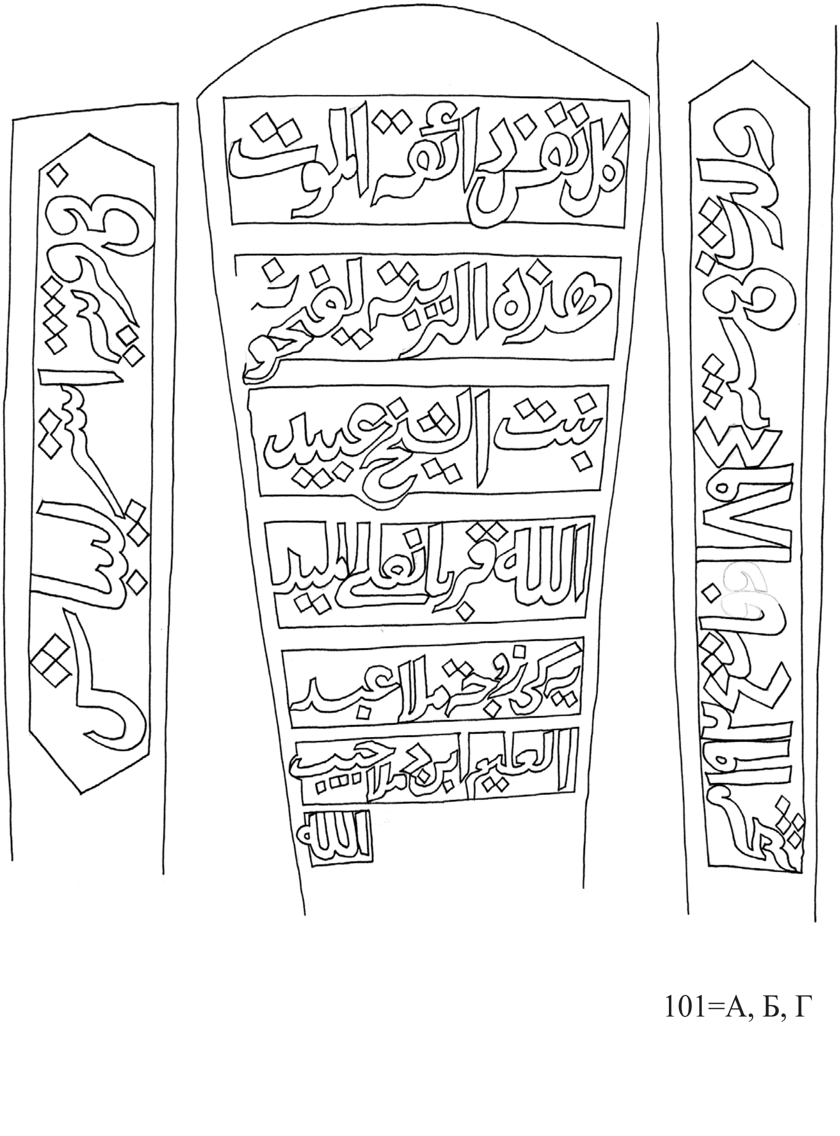

101=А, Б, Г

102. Әбүлмәлих улы Габделхәмидкә куелган кабер ташы, 1924 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة الشريفة	2) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٣) للمتوفى المرحوم عبد	3) лил-мөтәвәффи әл-мәрхүм Габд-
٤) الحميد بن المليح و فى	4) -елхәмид бине Әбүлмәлих вә фи
٥) السنة الهجرية ١٣٤٣	5) әс-сәнәти әл-һиҗрияти 1343[1]

Үлчәмнәре: 11×40×110 см.

103. Сәйфел-Әбрар кызы Сафияга куелган кабер ташы, 1925 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده مدفون	1) бу кабердә мәдфүн[ә]
٢) بيبى صفيه سيف	2) биби Сафия Сәйф-
٣) الابرار قزى سنه ١٩٢٥	3) -ел-Әбрар кызы 1925 сәнә
٤) ٧٢ نچی فیبرال	4) 7 нче февраль

Ташъязманың авторы Яшерган кятибе мәзин Гарифулла Дәүләтьяров дип фараз ителә.

Үлчәмнәре: 8×27×70 см.

104. Габделкаһир хәлфә кызы Мәргубәгә куелган кабер ташы, 1926 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) مرعوبه	1) Мәргубә
٢) عبد القاهر خلفه	2) Габделкаһир хәлфә
٣) قزى محمد خلفه خا	3) кызы, Мөхәммәд хәлфә[2] ха-

---

[1] Һиҗри 1343 сәнә миладжи 1924–1925 елларга тәңгәл килә.
[2] Хәлфә Мөхәммәд бине Габденнасыйр, ?–1902.

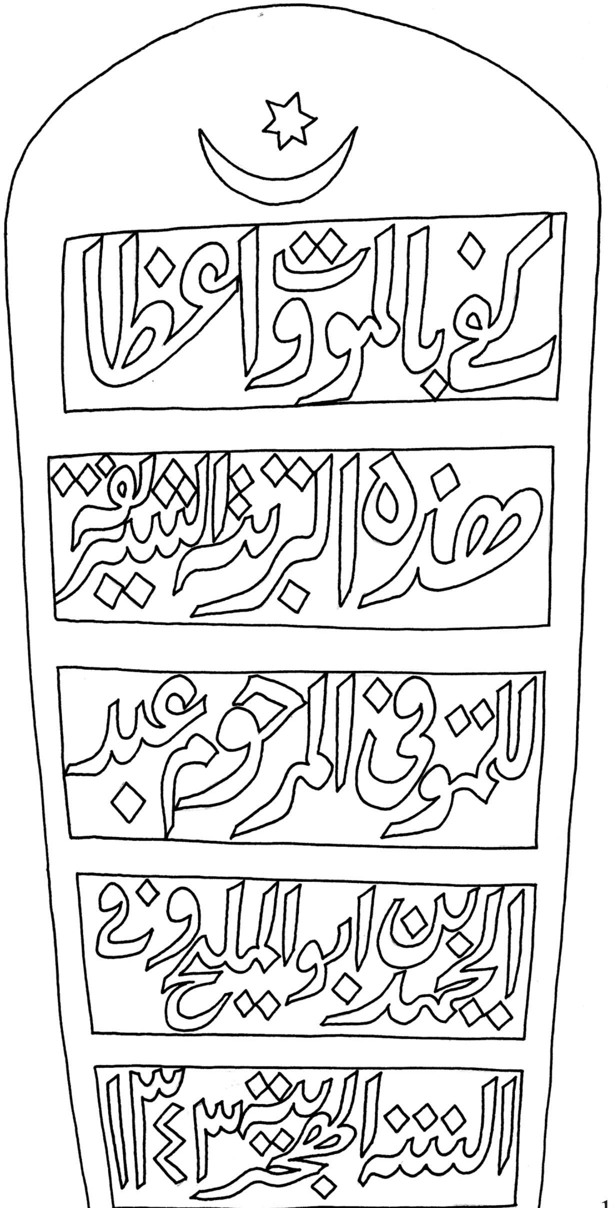
كفى بالموت واعظا
هذه التربة الشريفة
للمتوفى المرحوم عبد
السنة الهجرية ١٣٤٣

102=A

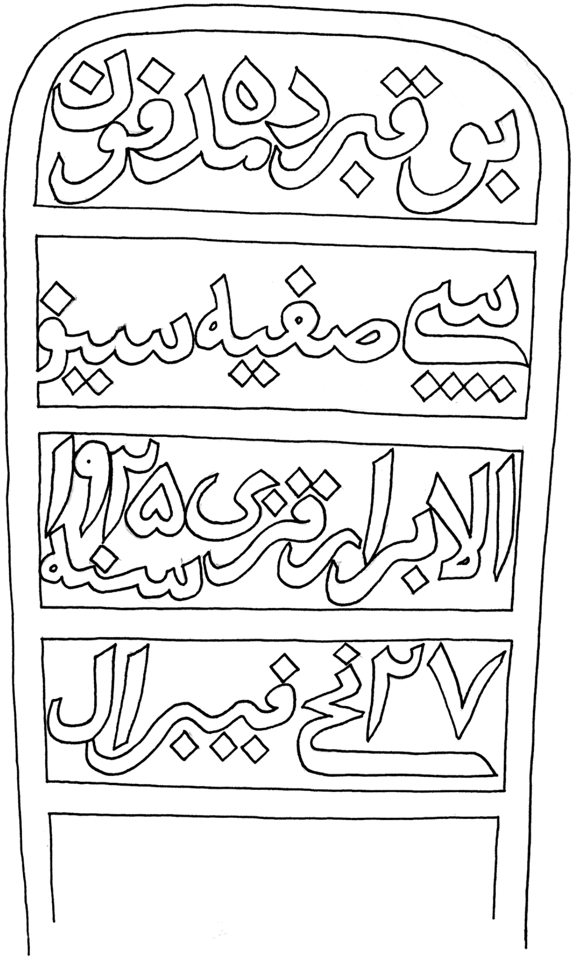

103=A

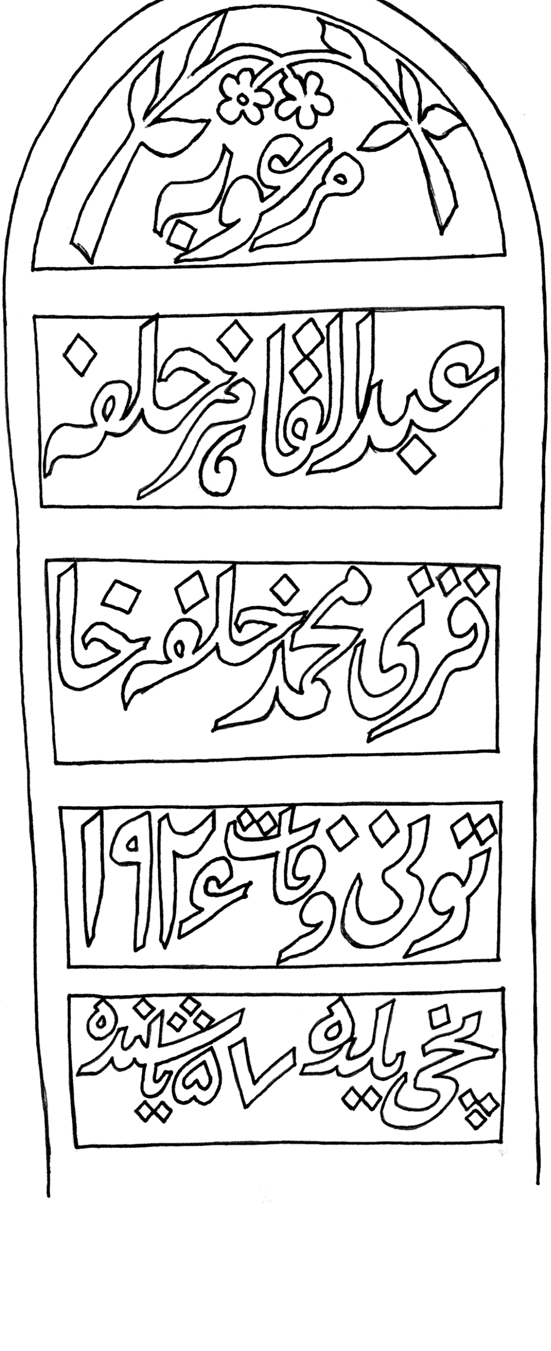

104=A

٤) تونی وفات ١٩٢٦	4) -тыны вафат 1926
٥) نچی یلده ٥٧ یاشنده	5) -нчы йылда 57 йәшендә

Үлчәмнәре: 10×38×80 см.

105. Хөсәен улы Әбелгатага куелган кабер ташы, 1927 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

мәрхүм Әбелгата бине Хөсәен
1927 нче йылда
5 нче җомадиел әүвәлдә вафат.

106. Габдулла улы Габдрахманга куелган кабер ташы, 1927 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده مد	1) бу кабердә мәд-
٢) فون عبد الرحمن	2) фүн Габдеррахман
٣) عبد الله اوعلی	3) Габдулла углы
٤) ١٩٢٧ نچی یلده	4) 1927 нче йылда
٥) رمضان ٧١ یاشنده	5) рамазан 71 йәшендә

107. Әбүнәгыйм Мөхәммәдьяров кызына куелган кабер ташы, 1927 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) یا واقفًا بقبرِی	1) Йа вакыйфән би-кабри
٢) متفکِرا بامری کنت	2) мөтәфәккирән бил-әмри күнтү
٣) امسی مثلك عَدًا	3) әмси мисликә гадән
٤) تصیر مثلی هذه	4) тәсайир мисли[1], һәзиһи
٥) تربة بنت ابو النعیم	5) төрбәт бинте Әбү-ән-нәгыйм
٦) بن محمدیار	6) бине Мөхәммәдьяр
٧) اسمها قرة العین	7) әсмаһа кыйрателгайн

---

[1] Әй, каберем янында туктап, Аллаһы Тәгаләнең әмере турында уйлаган [кеше]! Кичә мин дә синең кебек идем, иртәгә син дә минем кебек булырсың.

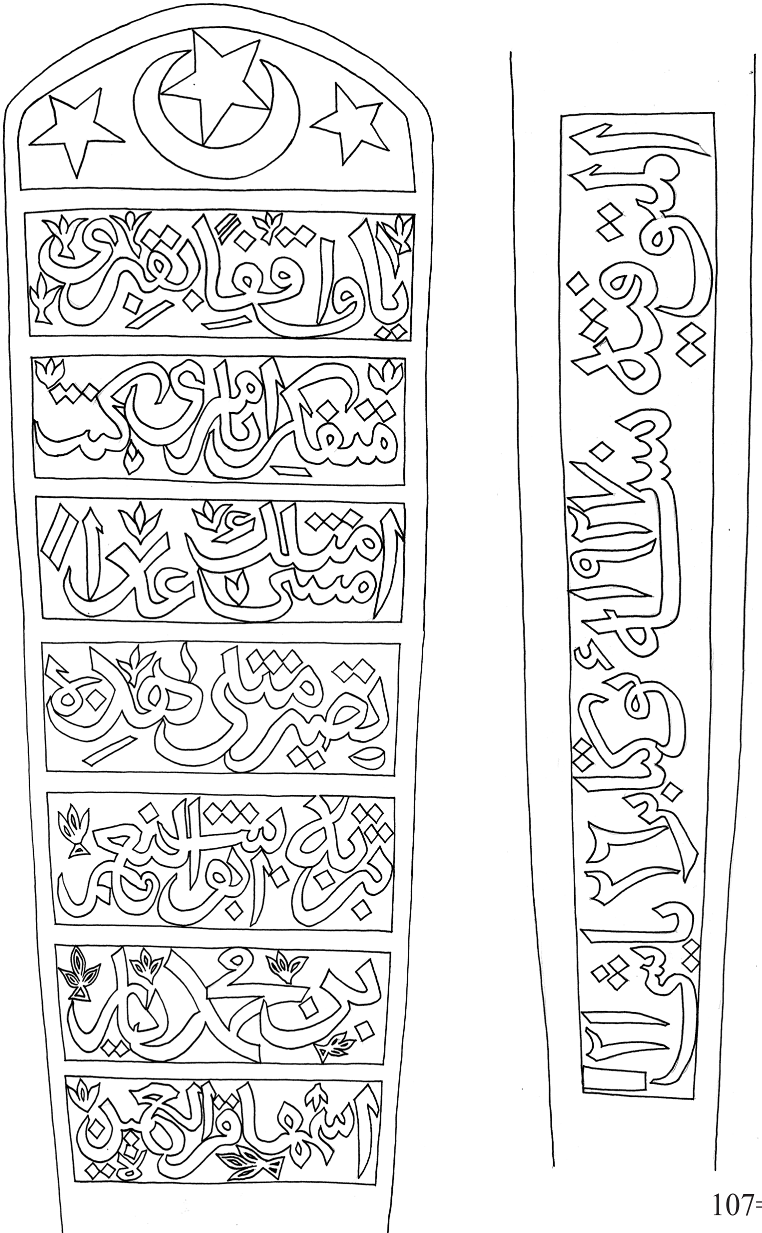

107=А, Б

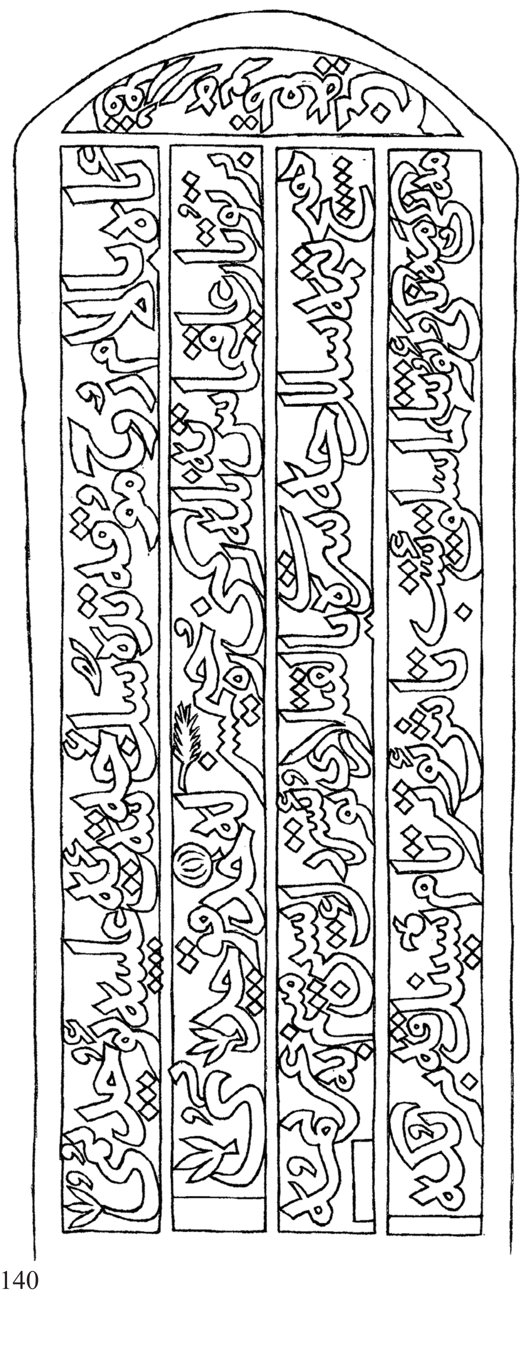

107=B

Арткы ягында (калку язулы):

١) قۇرره توطعه ين
٢) ئاه بالام رُوح مُقه تده سك جه ننه ت ئه علييه ئۇچد نُمئ
٣) بر تۇتارعا قيماس ته نله ركنئ ره حيمسز له حد قوچدمئ
٤) هيچ تنمه سلك حه سره ت يالقنلارى ئۇستردك سين مينم به عريمه
٥) مه نكئ مه نكئ ئۇنتلماسلق ئيتب تاش ئوترتام سينك قه برنُكه
٦) ...

1) …
2) аһ, балам рух мөкаддәсең җәннәт әгълия очдымы
3) бер тотарга кыймас тәнләреңне рәхимсез ләхед кочдымы
4) һич тынмаслык хәсрәт ялкынлары үстерден син минем бәгъремә
5) мәңге мәңге оынытылмаслык итеб таш утыртам синең кабреңә
6) әнкәсе [Кафия]
7) язучы Габеррәхим Галиев[1]

Уң ягында:

المتوفية سنهء ١٩٢٧ ئوكتابر ٢٦ ياشى ٢١

әл-мөтәвәффия сәнәи 1927 октябрь 26 яше 21

Үлчәмнәре: 10×36×120 см.

108. Гобәйдулла хәзрәт улы Габдерәхимгә куелган кабер ташы, 1929 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده قويلمش	1) бу кабердә куелмыш
٢) عبد الرحيم مخدوم	2) Габдеррәхим мәхдүм
٣) عبد الله خضرت	3) Гобәйдулла хәзрәт
٤) اوغلى وفات	4) углы вафат
٥) ١٩٢٩ نچى يلده	5) 1929 нчы йылда
٦) ايسكه آلوب د	6) искә алыб до-
٧) عا قيلعز	7) -га кылыгыз

[1] Соңгы юл уйма язулы.

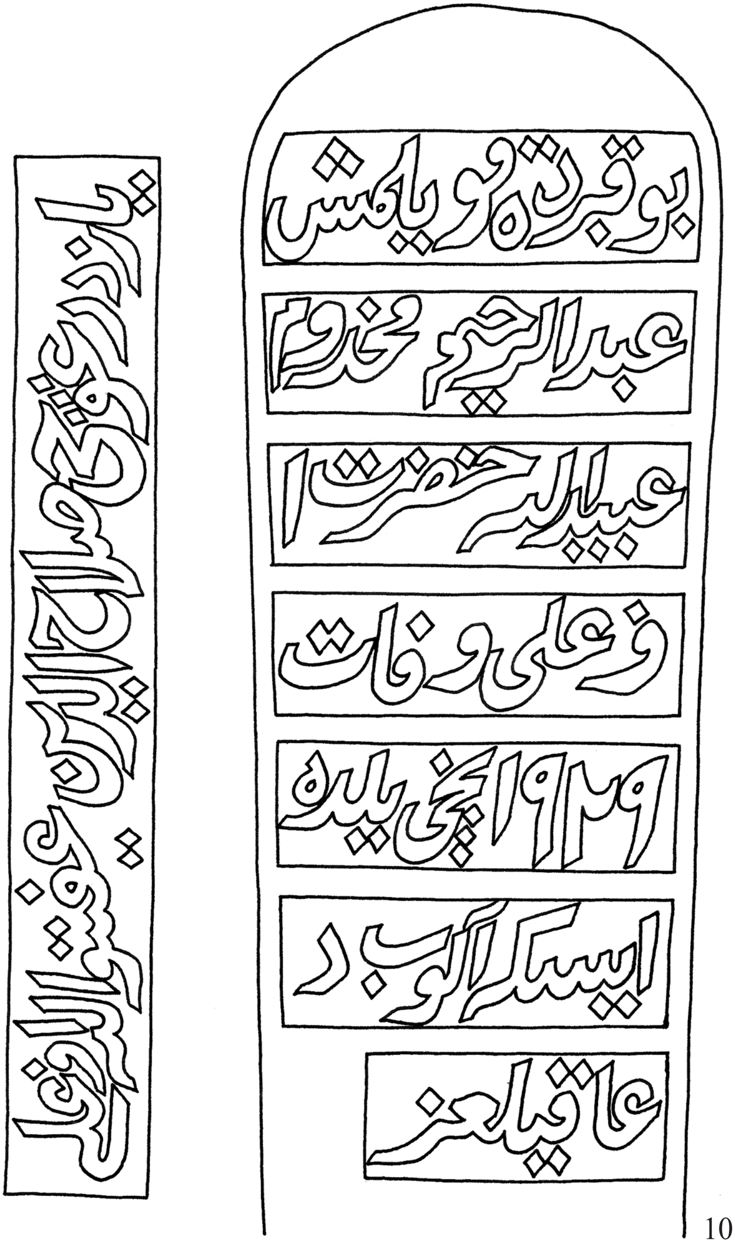

108=А, Б

Уң ягында (калку язылу):

یازدرعوچی صلاح الدین عفیتو الله اوعلی

йаздыргучы Саляхеддин Гафиятулла угылы

Үлчәмнәре: 10×40×150 см.

109. Хәйруллага куелган кабер ташы, 1929 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذا مرقد	1) һәзә мәркадь
٢) المتوفی خیر الله	2) әл-мөтәвәффи Хәйрулла
٣) [بن حاف] ظ محمد	3) [бине Хафи]з Мөхәммәд
٤) ١٩٢٩ سنه ...	4) 1929 сәнә …
٥) ایيون ٧٢ یاشده	5) июнь 72 йәшдә

Ташъязманың авторы Яшерган кятибе мәзин Гарифулла Дәүләтьяров дип фараз кылына.

Үлчәмнәре: 8×28–32×80 см.

110. Габдессамад улы Габделмәҗидкә куелган кабер ташы, 1929 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده عبد	1) бу кабердә Габд-
٢) المجید عبد	2) -елмәҗид Габд-
٣) الصمد اوعلی ١٩٢٩	3) -ессамад углы 1929

Үлчәмнәре: 8×36×70 см.

111. Мөхәммәдшакир Миһран улына куелган кабер ташы, 1930 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

محمدشاکیر مهران اوعلی وفات بولدی ١٩٣٠ یلده مای یاشی ٨٢ ده

Мөхәммәдшакир Миһран углы вафат булды 1930 елда, май, йәше 82 дә

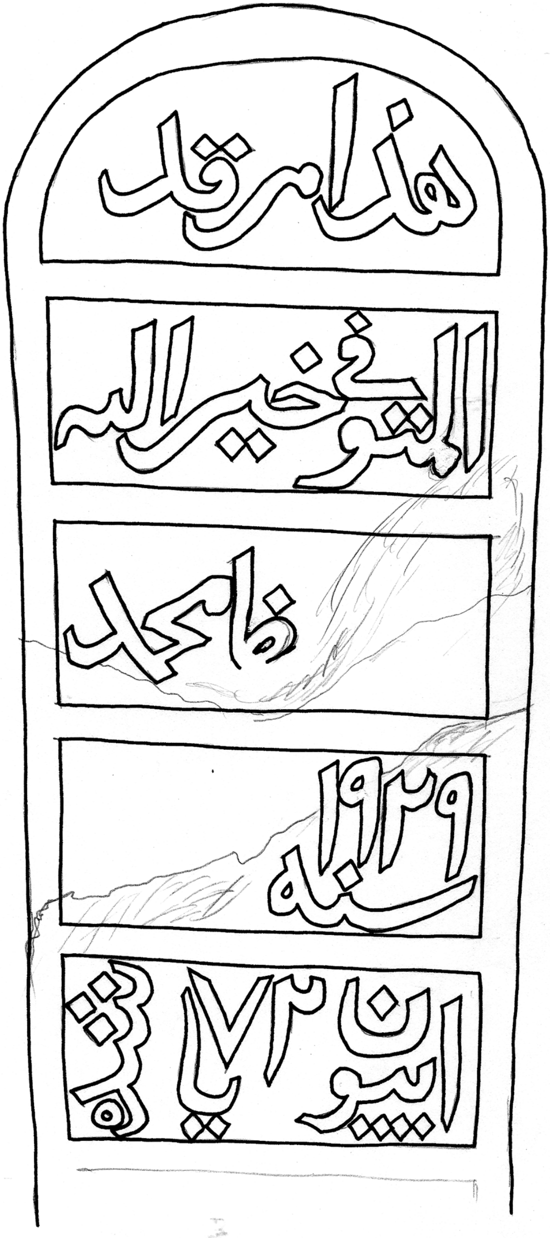

109=A

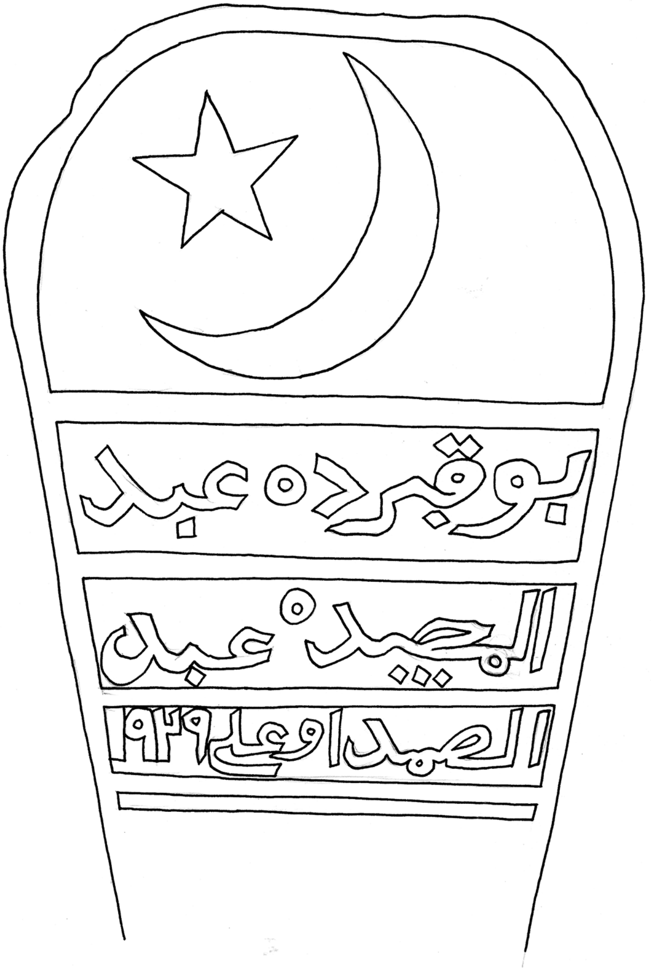

110=A

112. Билал кызы Хатирәгә куелган кабер ташы, 1931 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә Хатирә Билал кызы,
Габдеррахман хатыны
вафат 11 нче гыйнвар
1931 нче йылда

Үлчәмнәре: 8×35×65 см.

113. Мөхәммәдьяр улы Әбүнәгыймгә куелган кабер ташы, 1931 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүти вагыйзән
٢) هذه التربة ابو	2) һәзиһи әт-төрбәт Әбү-
٣) النعيم حلفه بن	3) -ән-Нәгыйм хәлфә бине
٤) محمديار ١٩٣١	4) Мөхәммәдьяр 1931
٥) ا نچى فيورالده	5) 1 нче февральдә
٦) دفن قيلندى	6) дәфен кылынды
٧) ٨١ يه شنده	7) 81 йәшендә

Үлчәмнәре: 11×36×130 см.

114. Мөхәммәдйосыф улы Мөхәммәдсабирга куелган кабер ташы, 1931 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) ئولدى	1) үлде
٢) محمد صابير	2) Мөхәммәд-Сабир
٣) محمد يوسف	3) Мөхәммәд-Йосыф
٤) ئوعلى ١٩٣١ نچى يلده	4) углы 1931 нче йылда
٥) ٥ نچى عينوارده	5) 5 нче гыйнварда

Үлчәмнәре: 12×45×110 см.

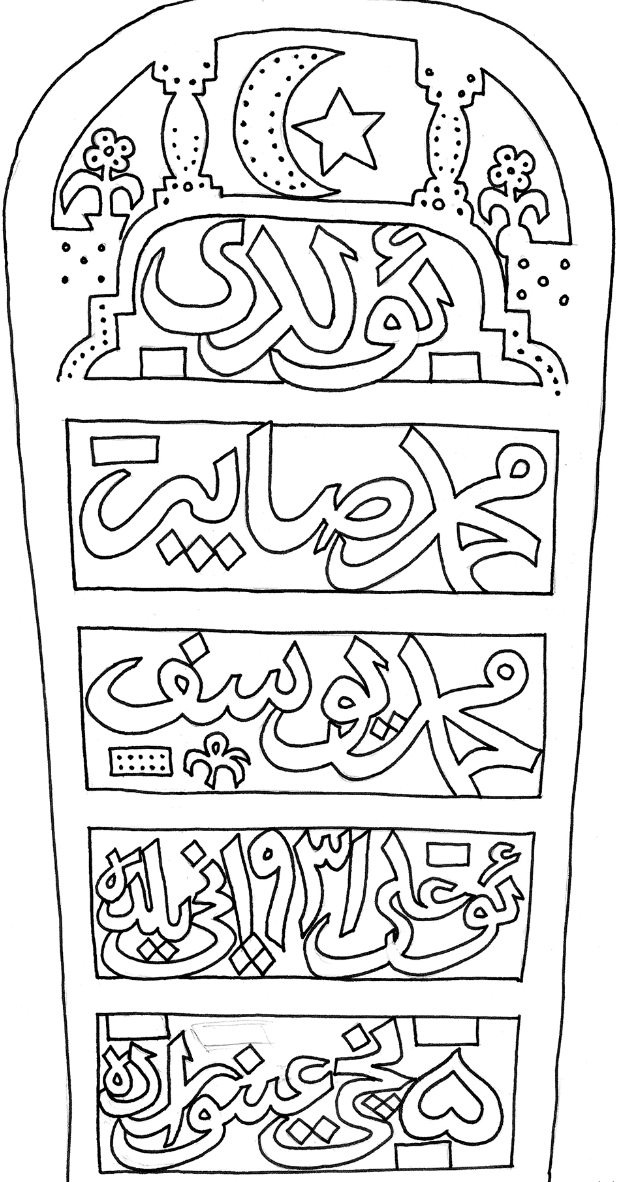

114=A

115. Габделвахид Әбүнәгыйм улы Монасыйпов[1] каберенә куелган таш, 1931 ел

116. Шамил Габдешшәкүр улы каберенә куелган таш, 1936 ел

Алгы ягында (калку язулы):

شامل عبدالشكور اوعلى وفاة ١١ ياشنده ١٩٣٦ سنه

Шамил Габдешшәкүр углы, вафат 11 йәшендә 1936 сәнә

117. Габдессабир суфый Габделкаһир улы каберенә куелган таш, 1936 ел

118. Ногман кызы Гафифәгә куелган кабер ташы, 1940 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) عفيفه	1) Гафифә
٢) بنت نعمان	2) бинте Ногман
٣) زوجه خير الله	3) зәүҗәи Хәйрулла
٤) وفاة ١٩٤٠ نچى سنه	4) вафат 1940 нче сәнә

Үлчәмнәре: 8×36×70 см.

119. Мөхәммәдфатыйх улы Габдуллага куелган кабер ташы, 1941 ел

عبدالله محمد فاتح ئوعلى ارنبورعده ١٨٨٤ نچى يلنى توعان ١٩٤١ ...

Габдулла Мөхәммәдфатыйх углы, Оренбургта 1884 нче елны туган, 1941...

[1] Габделвахид Монасыйпов – таш язучы осталарның берсе.

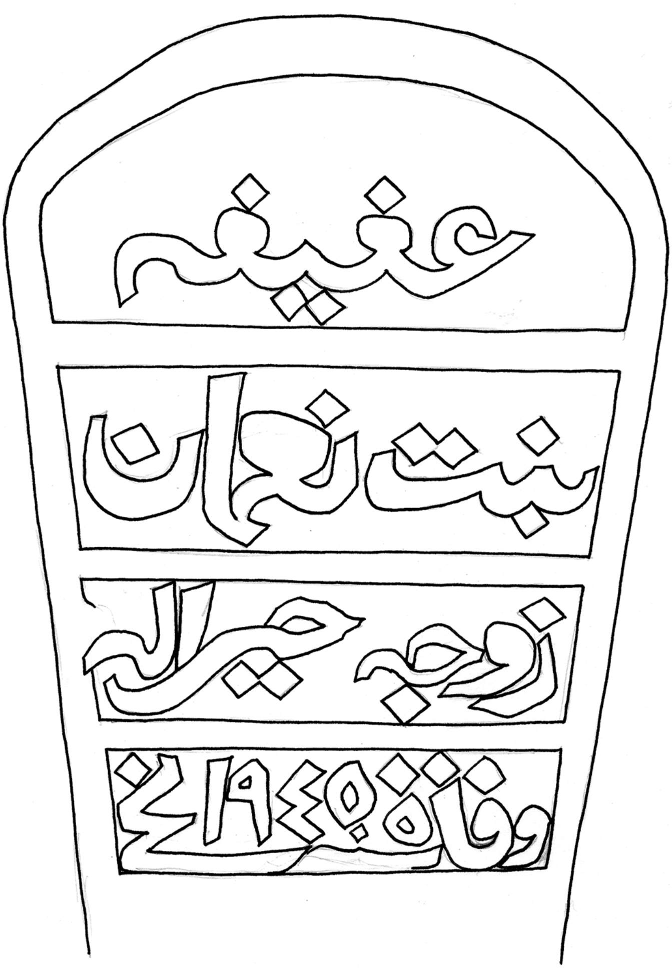

118=A

120. Габдрахман мулла кызы Мөнәвәрәгә куелган кабер ташы, 1943 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) بو قبرده قويلمش	1) бу кабердә куелмыш
٢) منوره عبدالر	2) Мөнәвәрә Габдерра-
٣) حمن ملا قزى	3) -хман мулла кызы
٤) ١٩٤٣ نچى يلده	4) 1943 нче йылда
٥) ١٥ نچى اييونده	5) 15 нче июньдә

Үлчәмнәре: 12×40×90 см.

121. Габдеррәхим улы Габдеррәфикъка куелган кабер ташы, 1947 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) ايسكارمه قريا	1) Искәрмә карья-
٢) سى عبدالرفيق عبدالر	2) се Габдеррәфикъ Габдеррә-
٣) حيم اوغلى وفات	3) -хим углы вафат
٤) ١٩٤٧ نچى يلده برنچى	4) 1947 нче йылда беренче
٥) مايده	5) майда

Сул ягында (калку язулы):

يازدرعوچى اوعلى حسن الله	йаздыргучы углы Хөснулла

Үлчәмнәре: 13×35×100 см.

122. Габдеррәхим улы Габделкадыйрга куелган кабер ташы, 1952 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) قبر اياسى عبد القادر	1) кабер иясе Габделкадир
٢) عبد الرحيم اولى	2) Габдеррәхим улы
٣) وفات ١٩٥٢ طوعان	3) вафат 1952, туган
٤) ١٩١٥ نچى يلده	4) 1915 нче йылда

Үлчәмнәре: 9×36×70 см.

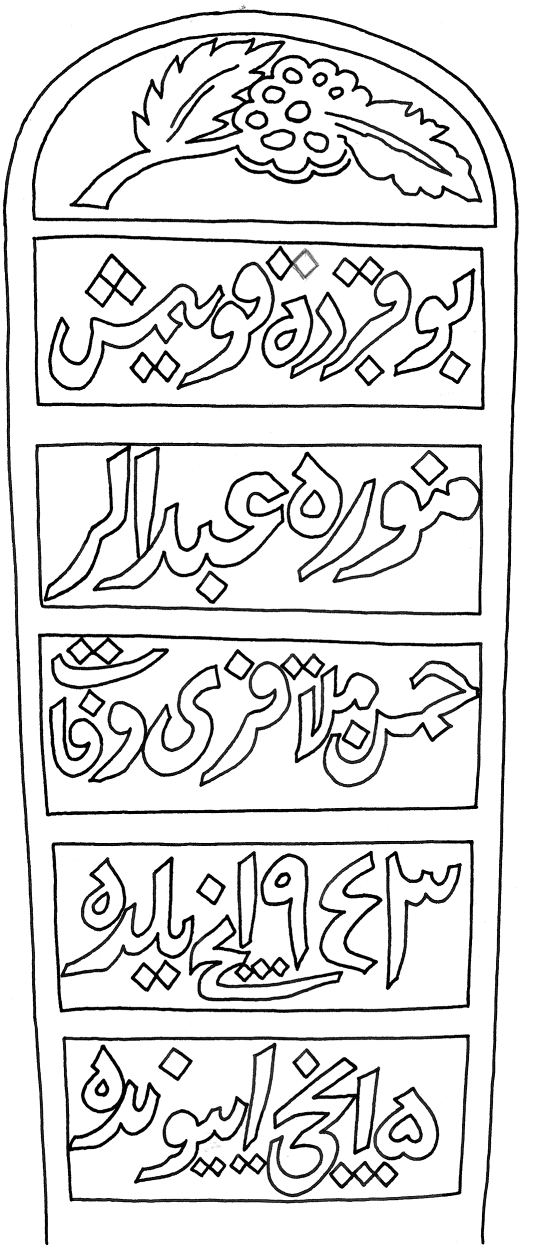
بوقبرده قونیش
منوره عبدالر
حمن ملا قزی وفات
١٩٤٣ انچی یلده
٥ انجی ایسونده

120=A

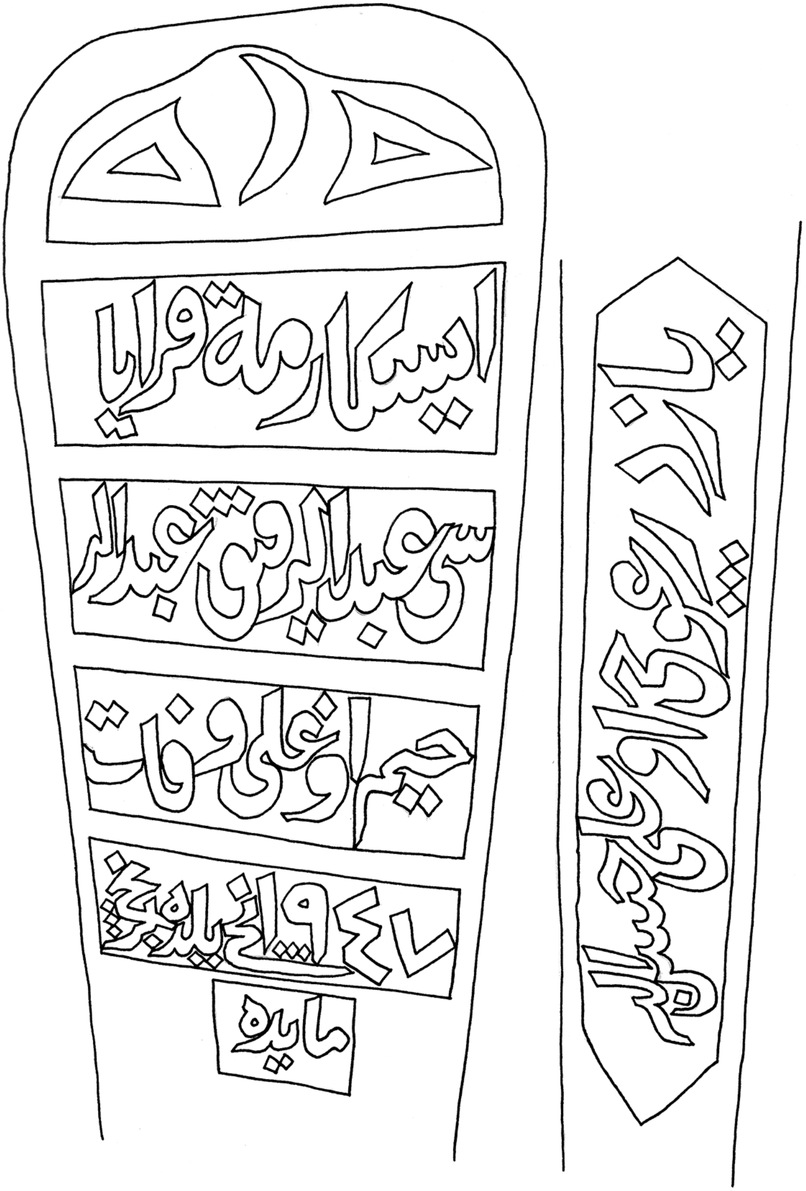

121=А, Г

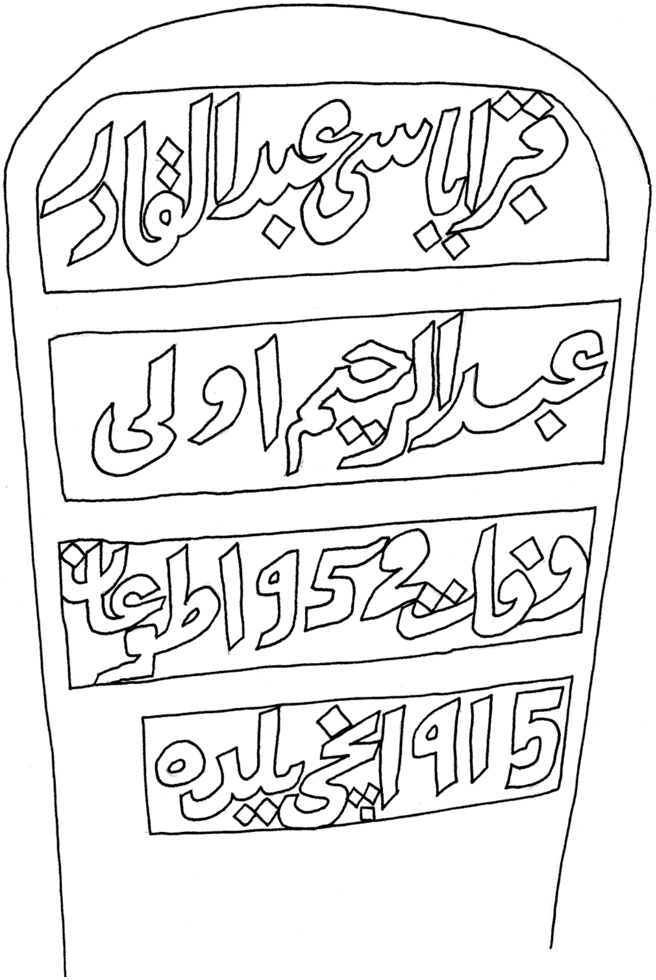

122=A

123. Минһаҗеддин улы Гобәйдуллага куелган кабер ташы, 1954 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) كفى بالموت واعظا	1) кәфә бил-мәүт вагыйзән
٢) ايسكه آلوب دعا	2) искә алыйб дога
٣) قيلغز قبر اياسى	3) кылыгыз кабер иясе
٤) عبيد الله منهاج	4) Гобәйдулла Минһаҗ-
٥) الدين اوغلى وفات	5) -еддин углы вафат
٦) ١٩٥٤ طوغان	6) 1954 туган
٧) ١٨٧٣ ... ياشده	7) 1873 ... йәшьдә

Үлчәмнәре: 8×38×115 см.

124. Сабит Фәйзуллинга куелган кабер ташы, 1954 ел

Алгы ягында (кириллицада, калку язулы):

Фәйзуллин Сабит Габделкадир улы, 1919–1954, Нуриядән.

Арткы ягында (гарәп хәрефләре белән, уйма язулы):

كاتب حليم	кятиб Хәлим

Ташъязманың авторы – Хәлим Габделмәҗид улы Монасыйпов (1931 – 11.12.2015).

Үлчәмнәре: 10×36×70 см.

125. Әбүнәгыйм кызы Мәрхабәгә куелган кабер ташы, 1956 ел

Алгы ягында:

мәрхүмә Мәрхабә Әбүнәгыйм кызы, Шәйхелислам җәмәгате
вафат 1956 йылда

Үлчәмнәре: 9×35×76 см.

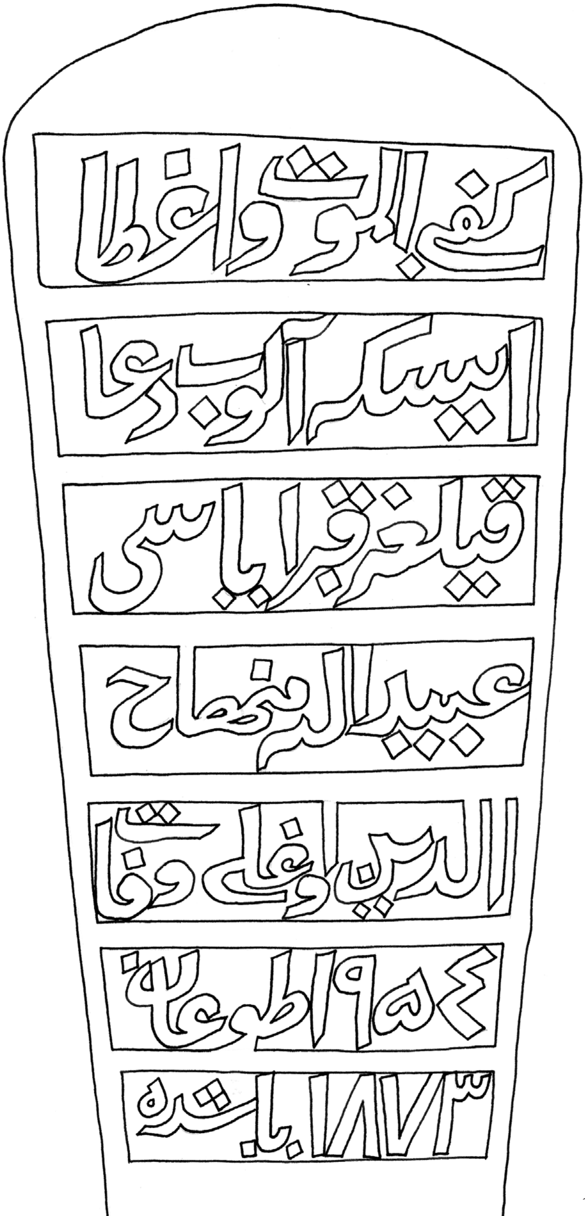
ایسکر آلوب دعا
قیلغز قرا باسی
عبید الله منهاج
الدین اوغلی وفات
۱۸۷۳ باشده

123=A

126. Гыйззәтулла улы Мөхәммәдфатыйхка куелган кабер ташы, 1955 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) قبر اياسى محمد فاتح	1) кабер иясе Мөхәммәдфатыйх
٢) عزت الله اوغلى	2) Гыйззәтулла углы
٣) وفات ١٩٥٥	3) вафат 1955
٤) ٨٢ ياشنده نور	4) 82 йәшендә нәүвәрә
٥) الله قبره بنور	5) Аллаһу кабрәһу би-нур
٦) الايمان	6) -ел-иман[1]

Үлчәмнәре: 8×35×85 см.

127. Шәрифә Габдулла кызы, Габдулла хатыны, 1955 ел

Алгы ягында (калку язулы):

ایسکه ا لوب دعا قیلعز قبر اياسى شريفه عبد الله خاتنى عبد الله قزى وفات
١٩٥٥ نچى يلده ٨١ ياشنده

Искә алыб дога кылыгыз, кабер иясе Шәрифә Габдулла хатыны, Габдулла кызы вафат 1955 нче елда 81 яшендә

128. Әбүбәкер улы Бәхтегәрәйгә куелган кабер ташы, 1957 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) ايسكه الوب	1) искә алыб
٢) دعا قيلعز قبر اياسى	2) дога кылыгыз кабер иясе
٣) بحت كراى ابو	3) Бәхтегәрәй Әбү
٤) بكر اوعلى وفات	4) Бәкер углы вафат
٥) ١٩٥٧ نچى يلده	5) 1957 нче йылда

Үлчәмнәре: 10×36×75 см.

[1] Аллаһ аның каберен иман нуры белән нурласын.

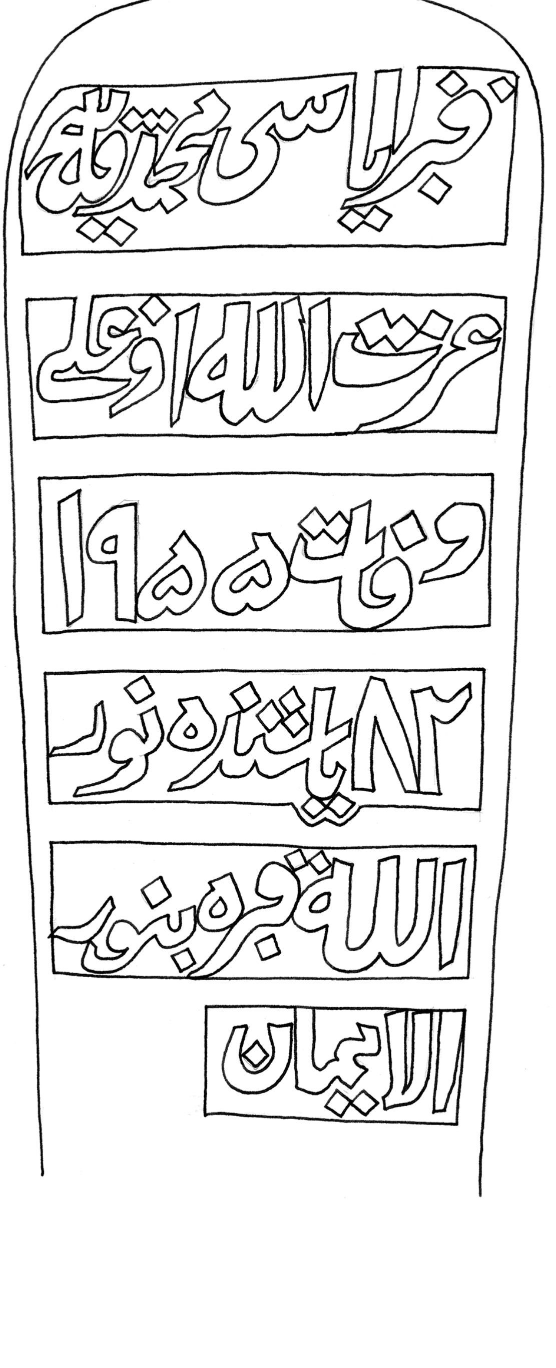
قبرلیاسی
عزت الله اوغلی
وفات ۱۹۵۵
۸۲ یاشنده نور
الله قبره بنور
الایمان

126=A

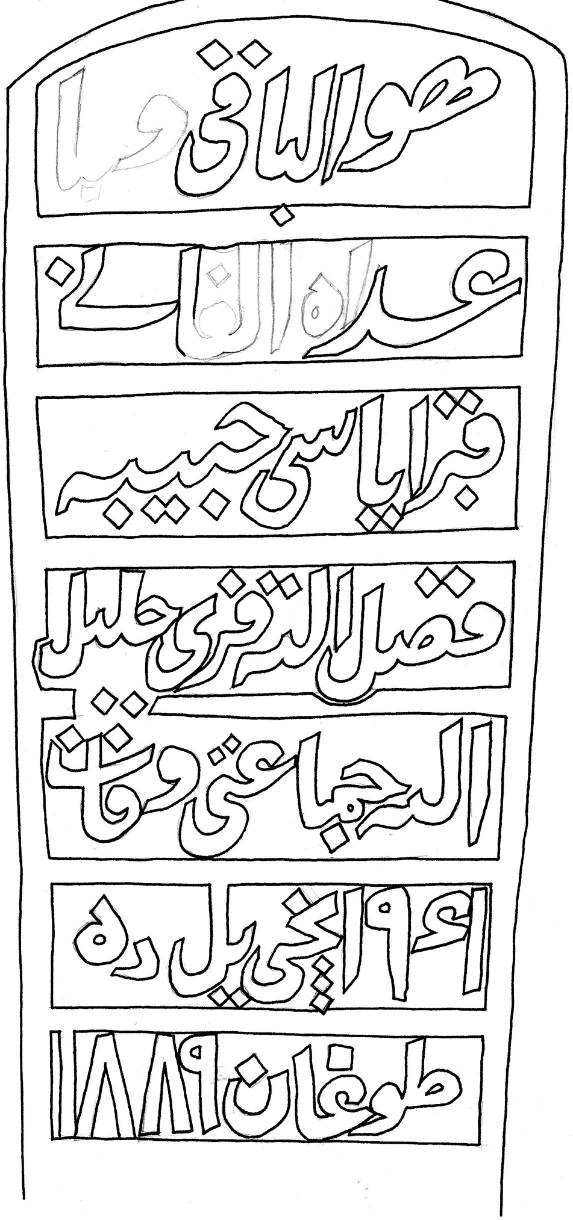

131=A

129. Мәзин Габдулла улы Гобәйдуллага куелган кабер ташы, 1957 ел

Алгы ягында:
мәрхүм Гобәйдулла мөәззин Габдулла улы, 1883–1957.

130. Хафиз улы Ибраһимга куелган кабер ташы, 1962 ел

Ялгы ягында:

үткән әдәм искә алыб дога кылгай, Ибраһим Хафиз углы вафат 1962 йылда 78 йәшендә

Үлчәмнәре: 9×34×70 см.

131. Фазлулла кызы Хөбәйбәгә куелган таш, 1961 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هو الباقى …	1) һу әл-Бакый
٢) عداه الفانى	2) … ел-фани
٣) قبر اياسى حبيبه	3) кабер иясе Хөбәйбә
٤) فضل الله قزى حليل	4) Фазлулла кызы, Хәлил-
٥) الله جماعتى وفات	5) -улла җәмәгате вафат
٦) ١٩٦١ نچى يل ده	6) 1961 нче йылда
٧) طوغان ١٨٨٩	7) туган 1889

Ташъязманың авторы – кятиб Габдеррәхим Галиев.
Үлчәмнәре: 8×36×85 см.

132. Фатыйма Гали кызы һәм хәлфә Габделмәҗид Шәйхелислам улы Кадыйровларга куелган кабер ташы, 1962 ел

Алгы ягында (тимергә уеп язылган):
1) Кадырова Фатыйма Галеевна, 1879–1949 гг.
2) Кадыров Мазит Шайхлисламович, 1881–1962 гг. Дважды репрессирован при сталинизме, 1930, 1943 гг., реабилитирован в 1989 году.

Үлчәмнәре: 6×60×95 см.

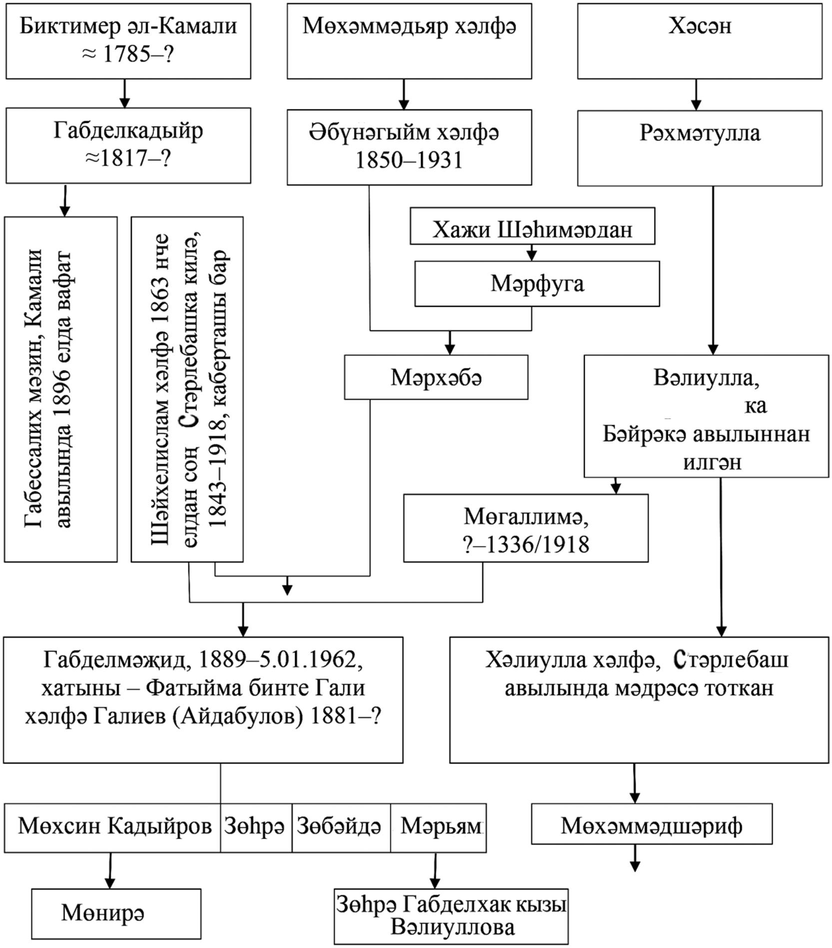
Биктимер әл-Камали
≈ 1785–?
Мөхәммәдьяр хәлфә
Хәсән
Габделкадыйр
≈1817–?
Әбүнәгыйм хәлфә
1850–1931
Рәхмәтулла
Габессалих мәзин, Камали авылында 1896 елда вафат
Шәйхелислам хәлфә 1863 нче елдан соң Стәрлебашка килә, 1843–1918, каберташы бар
Хажи Шәһимәрдан
Мәрфуга
Мәрхәбә
Вәлиулла,
ка
Бәйрәкә авылыннан
илгән
Мөгаллимә,
?–1336/1918
Габделмәҗид, 1889–5.01.1962,
хатыны – Фатыйма бинте Гали
хәлфә Галиев (Айдабулов) 1881–?
Хәлиулла хәлфә, Стәрлебаш
авылында мәдрәсә тоткан
Мөхсин Кадыйров
Зөһрә
Зөбәйдә
Мәрьям
Мөхәммәдшәриф
Мөнирә
Зөһрә Габделхак кызы
Вәлиуллова

133. Хәбибрахман улы Лотфрахманга куелган кабер ташы, 1963 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) ایسکه آلوب دعا	1) искә алыб дога
٢) قیلغز قبر ایاسی	2) кылыгыз кабер иясе
٣) لطف الرحمن حبیب	3) Лотфрахман Хәбиб-
٤) الرحمن اوغلی وفات	4) -еррахман угылы вафат
٥) ١٩٦٣	5) 1963…

Ташъязманың авторы – кятиб Габдеррәхим Галиев.
Үлчәмнәре: 10×45×90 см.

134. Галиев Габдеррәхимгә куелган кабер ташы, 1966 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) هذه التربه الشریفة	1) һәзиһи әт-төрбәт әш-шәрифәт
٢) المتوفی عبد الرحیم	2) әл-мөтәвәффи Габдеррәхим
٣) ابن علی حلفه	3) ибне Гали хәлфә
٤) و فی السنة الرومیة	4) вә фи әс-сәнәтә румиять
٥) توالد الف وثمان	5) тәвәлләд әлеф вә сәман
٦) مائة و سبعة و توفی	6) миәт вә сәбгать вә тәвәффа
٧) الف و تسع ماءت ستو	7) әлеф вә тисга миәт ситтү
٨) ...	8) …*

Икенче ягында (калку язулы):

١) ایسکه آلوب دعا	1) искә алыб дога
٢) قیلغز قبر ایاسی	2) кылыгыз кабер иясе

[1] 1867, вафат – 1966 елда.

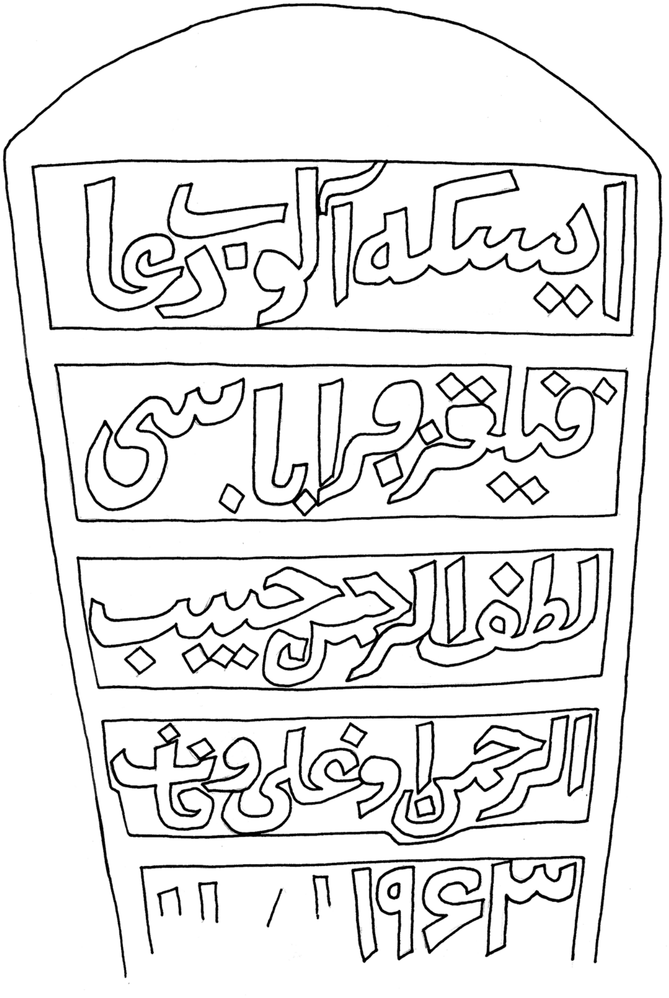

133=A

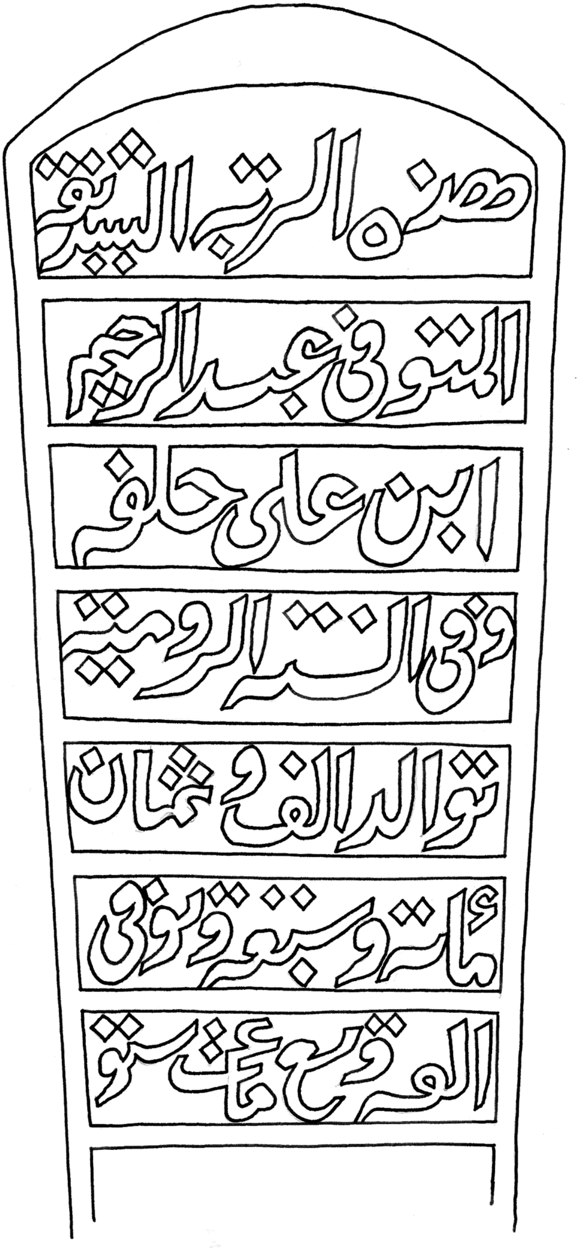

134=A

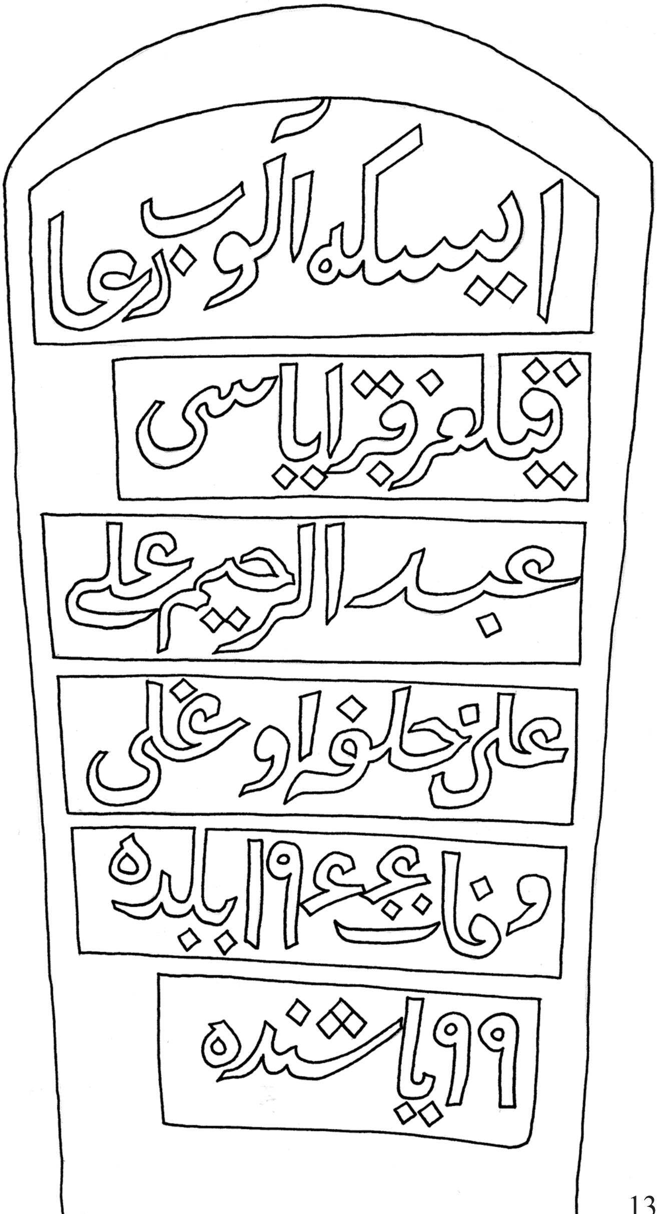

134=B

٣) عبد الرحيم على	3) Габдеррәхим[1] Гали
٤) على خلفه اوغلى	4) Гали хәлфә углы
٥) وفات ١٩٦٦ يلده	5) вафат 1966 йылда
٦) ٩٩ ياشنده	6) 99 йәшендә

Үлчәмнәре: 10×38×100 см.

135. Габдулла кызы Хобәйбәгә куелган кабер ташы, 1968 ел

Алгы ягында (калку язулы):

١) دعا قولعز قبر اياسى	1) дога кылыгыз кабер иясе
٢) حوبابيا عبد الله قزى	2) Хобәйбә Габдулла кызы,
٣) محى الدين ياماعتى	3) Мөхеддин җәмәгате
٤) ١٨٩٥ نچى يلدا توعان	4) 1895 нче йылда туган
٥) ١٩٦٨ نچى يلدا وافات	5) 1968 нче йылда вафат
٦)	6) Мухутдин
٧)	7) хатыны[2]

Үлчәмнәре: 9×40×75 см.

---

[1] Стәрлебаш төбәгендә Габдеррәхим кятибнең үз куллары белән язган йөздән артык эшләре бар. Аның турында Стәрлебаш кешеләре болай дип сөйлиләр: «Габдеррәхим Галиев – Габдрахман Айдабуловның бер туган агасы. Таза бабай, кәкрәеп каткан…, казакка бик охшамаган» (Инф.: Галиев Ибраһим – Стәрлебаш кешесе, 1928 елгы, мәзиннәр нәселеннән).

«Габдеррәхим (Чалатай) картны мин дә хәтерлим әле. Аның йөреше һәм атлаулары дөянеке кебек. Бәләкәй арба тартып печәнгә йөри иде. Әти миңа:

– Улым, син үскәч, шушы бабай кебек арба тартып, яфа чигеп дөнья көтмә… – дип әйткән сүзләре әле дә истә» (Инф.: Туктаров Шамил абый).

[2] Алтынчы һәм җиденче юллар кириллица хәрефләре белән язылган.

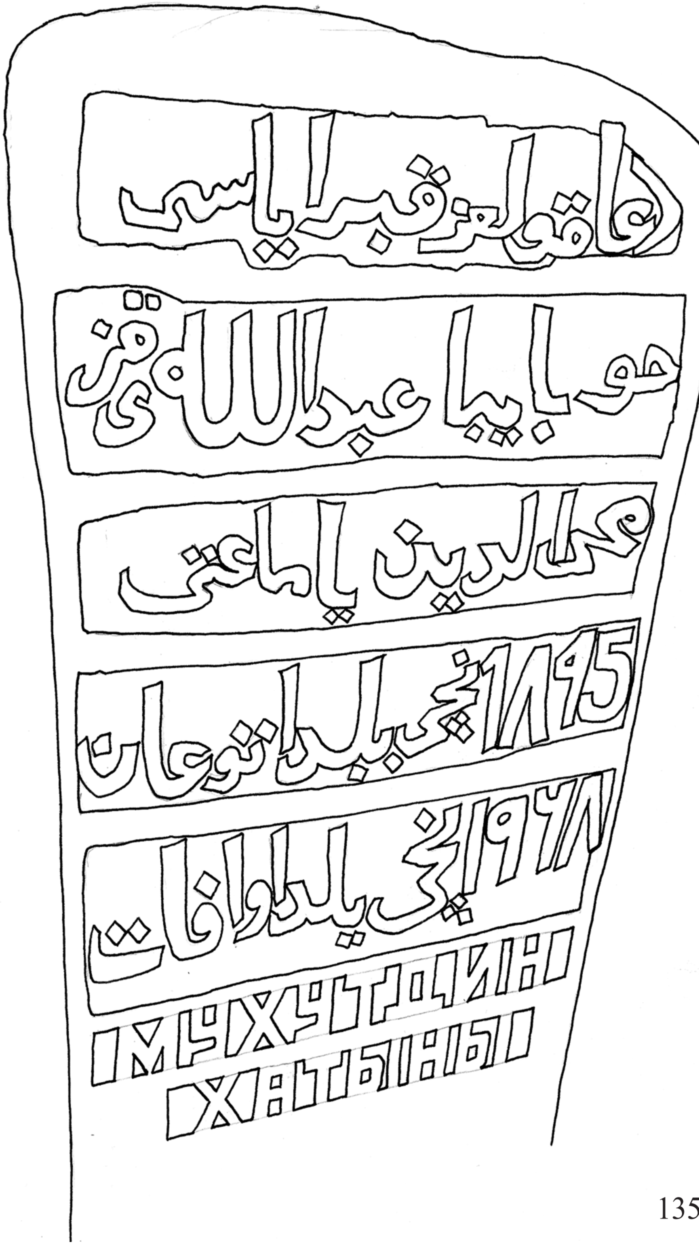

135=A

136. Айдабулов Габдрахман мулланың кабер ташы, 1972 ел

Алгы ягында (калку язулы):

мәрхүм мулла Габдеррахман бине Гали хәлфә 1881 нче йылда туган 1972 нче йылда вафат.

137. Мөхәммәдгали кызы Һәдиягә куелган кабер ташы

Алгы ягында (уйма язулы):

Әл-мәрхүмәт биби Һәдия бинте Мөхәммәдгали, зәүҗәте Гобәйдулла … йәшендә вафат.

Үлчәмнәре: 9×36×75 см.

138. Кемгә һәм кайчан куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы

Алгы ягында:

Билге-тамга:

Билге уеп ясалган, кабер ташының язулары юк. Стәрлебаш зиратында тамгалы таш бик сирәк очрый.

Үлчәмнәре: 8×32×48 см.

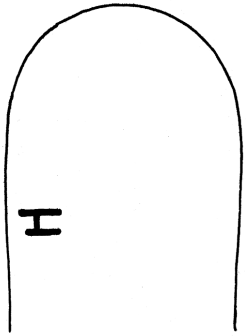

138=А

139. Габдулла улы Хәйруллага куелган кабер ташы

Алгы ягында (калку язулы):

Хәйрулла Габдулла углы, 1864 нче йылда туган … яздыручы угыллары Миңлегали, Мөдәррис.

Үлчәмнәре: 9×36×70 см.

140. Хисамеддингә куелган кабер ташы

Ялгы ягында (калку язулы):

١) يادكار	1) Ядкяр
٢) حسام الدين	2) Хисамеддин
٣) …	3) …

Үлчәмнәре: 8×32×40 см.

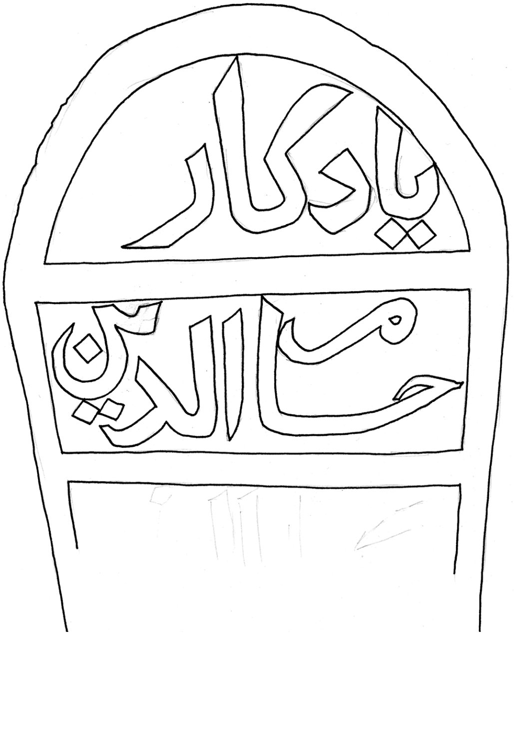

140=А

141. Вәһһаб улы Мифтахеддингә куелган кабер ташы

Алгы ягында:

Мифтахеддин бине Ваһһаб.

Үлчәмнәре: 8×30×55 см.

142. Гобәйдулла кызына куелган кабер ташы

Ташъязма кызгылт көрән төстәге таштан ясалган, вак хәрефләр белән уеп язылган, җуелып бара.

Алгы ягында:

…[1] бинте Гобәйдулла, зәүҗәте ишан Мөхәммәдхарис хәзрәт бине ишан Нигъмәтулла …

Үлчәмнәре: 13×20×35 см.

[1] Мәрхүмәнең исеме Зәйнәп булса кирәк (язу начар күренә).

ТӨРЛЕ ТӨБӘКЛӘРДӘ СТӘРЛЕБАШ АВЫЛЫНДА ТУГАН ЯКИ УКЫГАН КҮРЕНЕКЛЕ ШӘХЕСЛӘРГӘ КУЕЛГАН ТАШЪЯЗМА ИСТӘЛЕКЛӘР

143. Мөфти Мөхәммәдҗан Хөсәен[1] улына куелган таш, 1824 ел. Атҗитәр авылы[2]

Алгы ягында (калку язулы):

كل من عليها فان يبقى وجه ربك ذوالجلال و الاكرام	көллү мән галәйһа фанин вә йәбка вәҗһү Раббикә зөл-Җәлали вәл-Икрами[3]
هو الخلاق الباقى	һу әл-Хәллякъ әл-Бакый
المرحوم المغفور	әл-мәрхүм әл-мәгъфүр
شيخ الاسلام	Шәйхелислам
و المسلمين مفتى	вә әл-мөслимин мөфти
الانام محمدجان	әл-әнам Мөхәммәдҗан
بن ملا حسين	бине мулла Хөсәен
البلعارى توفى فى	әл-Болгари тәвәффи фи
١٢٣٩ سنه فى برج	1239 сәнә фи борыҗ
الميزان روحنه	әл-мизан, рухына
فاتحه	фатиха

---

[1] Хөсәен мулла Стәрлебаш төбәгендә яшәп гомер кичергән. Риваять итүләр буенча, аның улы – Мөхәммәдҗан, булачак беренче мөфти, шушы авылда туып үскән.

[2] Башкортстанның Авыргазы районында.

[3] *Көллү мән галәйһа фанин вә йәбка вәҗһү Раббикә зөл-Җәлали вәл-Икрами* – Җирдә булган бар нәрсә һәлак булачак. Фәкать олуглык һәм хөрмәт иясе булган Раббыңның заты мәңгелек.

Арткы ягында (калку язулы):

... محمد که مفتی افاق بود

...[1] که اخر مقامش تی خاک بود

Үлчәмнәре: 14,5×31,5×145 см.

Ташъязманың авторы – Каргалы остасы.

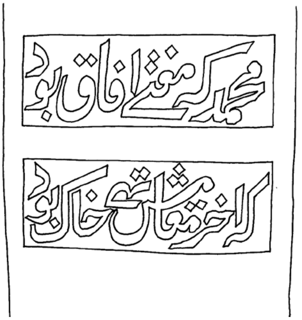

Искәрмә. Мөфти Мөхәммәтҗанның кабер ташы турында Ризаэддин Фәхреддин «Асар» китабында түбәндәге мәгълүматларны китерә: «Баш очындагы зур таш гүзәл рәсем илә батырып язылган. Иң әүвәл юлы түгәрәкләнеп язылган аять шәрифеннән гыйбарәт булып, аннан соң шушы тугыз юл бар:

1) Һуа әл-Хәллак әл-Бакый [ул – Яратучы, ул – Мәңгелек]
2) әл-мәрхүм, әл-мәгъфур
3) шәйхел-ислам, вәл-мөслимин мөфти
4) әл-әнам Мөхәммәдҗан
5) бине Хөсәен
6) әл-Болгарый тәваффа [вафат] фи
7) 1239 фил-
8) мизан [1824, сентябрьдә] рухына
9) фатиха

Сигезенче юлдагы мизан, минем уемча, дөрес түгел. Чөнки мөфтинең вафаты мизан (сентябрь түгел, әсәд) – июльдә, бу исә рәсми кәгазьләр белән беркетелә. Бәлки, таш мизанда язылганга шулай бирелгәндер.

Кирпичтән төзелгән, бинасы яңартылмаганга, бик искергән вә тиз көннәрдә харап вә вәйран булачагы ап-ачык»[2].

---

[1] Шигъри юллар фарсыча язылган, якынча тәрҗемәсе:
Мөхәммәдҗан мөфти иде,
Ахырында тузанга әйләнеп юкка чыкты.

[2] *Фәхреддин Р.* Асар. – 1 т. – Казан: Рухият, 2006. – Б. 101.

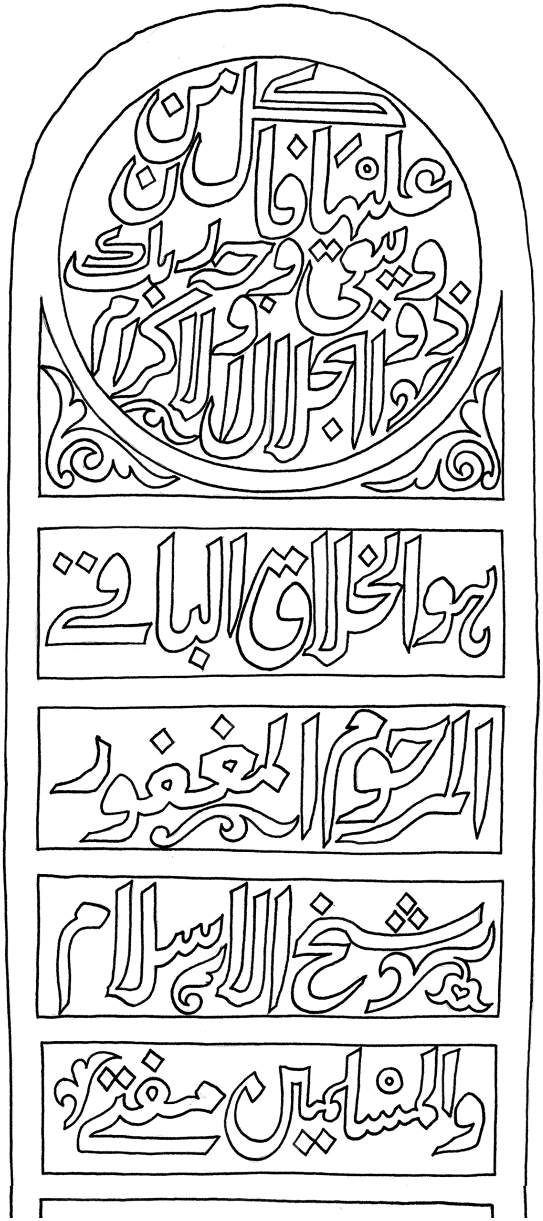
كل من عليها فان
ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام
هو الخالق الباقي
المرحوم المغفور
شيخ الاسلام
والمسلمين مفتي

143=A=a

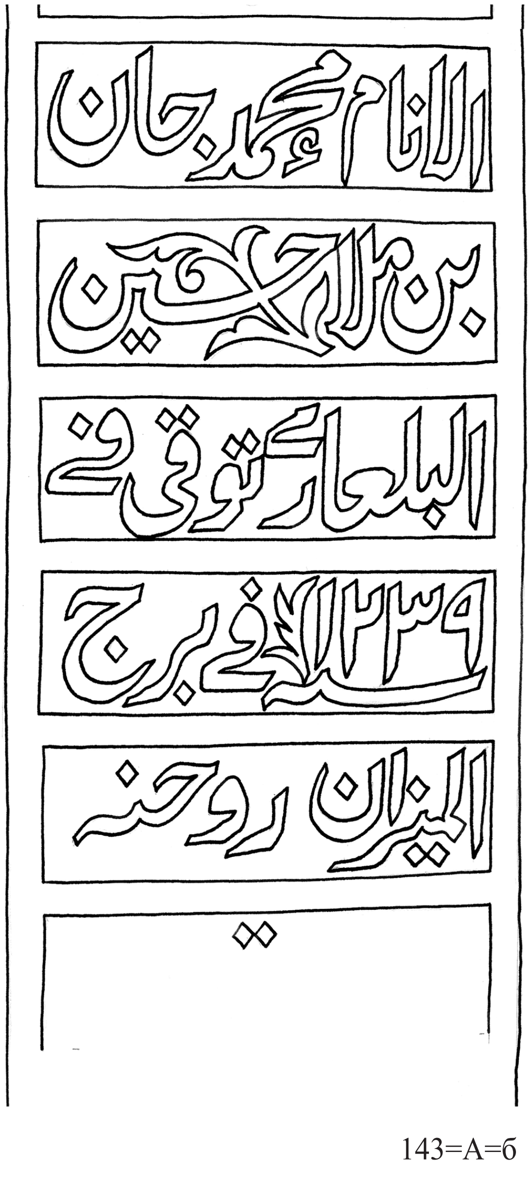

143=А=б

144. Мөфти Габдессәлям бине Габдеррәхим[1] каберенә куелган таш, 1255 һиҗри ел / 1840 милади ел, җитмешкә якын яшендә вафат. Уфа шәһәре, иске татар зираты

Алгы ягында (уйма язулы):

اوشبو قبر	Ошбу кабер
محكمهء شرعيهء اورنبور	мәхкәмәи шәргыяи Оренбург-
عيه ده مفتى عبدالسلام	гыядә мөфти Габдессәлям
بن عبد الرحيم عبدالرحمن	бине Габдеррәхим Габдеррахман
مرقديدور ميلا	мәркадедер миля-
دى ايله ١٨٢٥ نچى	-ди илә 1825 нче
يلده مفتى نك مقامنه كيچوب	елда мөфтинең мәкаменә кичеб
ياشى يتمش كه ياقن	яше йетмешкә якын
بولعانده ميلاديچه	булганда милядичә
١٨٤٠ نچى يلده عنوار	1840 нчы елда гыйнвар-
ده هجرى ١٢٥٥ نچى يلده	-да һиҗри 1255 нче елда
ذى الحجه اينده دار	зөлхиҗҗә аенда дар
البقايه رحلة ايتدى	-әл-бәкая рихләт итде

[1] Мөфти Габдессәлям Стәрлебаш мәдрәсәсендә берникадәр вакыт белем алган, үзенең яшәгән шәхси йортын киткәндә хәлфә-мөгаллимнәр өчен вакыф (бүләк) итеп калдырган, алга таба да биредәге дин башлыклары белән тыгыз элемтәдә торган.

145. Мөфти тархан Габделвахид Сөләйманов[1] каберенә куелган таш, 1862 ел

Алгы ягында (уйма язулы):

…	…
عبد الوحد مفتى …	Габделвахид мөфти ...
طرحان سليمانف رحمه …	тархан Сөләйманов рәхимәһе ...
٢٢ يل مفتى الوب	22 ел мөфти улыб

Арткы ягында (уйма язулы):

٧۶ ياشنده	76 яшендә
بو منزل اخرته نازل والدى	бу мәнзил ахирәтә назил валиди
صَفر الحيرننک ١٩ نده ١٢٧٩سنه	сафар ахырының 19 нда 1279 сәнә
دورتنچى اعوست ده ١٨۶٢ سنته ميلاديه	дүртенче август да 1862 сәнәтә милядия

Үлчәмнәре: 26×40×145 см.
Кятиб Габделбарый Баруди.

146. Шагыйрь Мифтахетдин Акмуллага куелган кабер ташы, 1895 ел. Миас шәһәре, иске мөселман зираты[2]

Алгы ягында (уйма язулы):

١) قتل شهيدًا	1) кател шәһидән
٢) سنة ١٣١٣ نچى فى ثمانية	2) сәнәти 1313 нче фи сәманийәти
٣) جمادى الاولى فى ليلة الجمعه	3) җөмәдиәләүвәли фи ләйләтел-җомга

---

[1] Мөфти Габделвахид яшь вакытында Стәрлебаш мәдрәсәсенә килеп белем эстәгән, күпмедер вакыттан соң, киткәндә, үзе салдырган шәхси йортын хәлфәләр файдасына бүләк итеп калдырган. Соңгы көннәренә кадәр уку-укыту эшендә һәм башка очракларда Стәрлебаш руханилары белән бергәләп, киңәшләшеп эш иткән.

[2] Чиләбе өлкәсе.

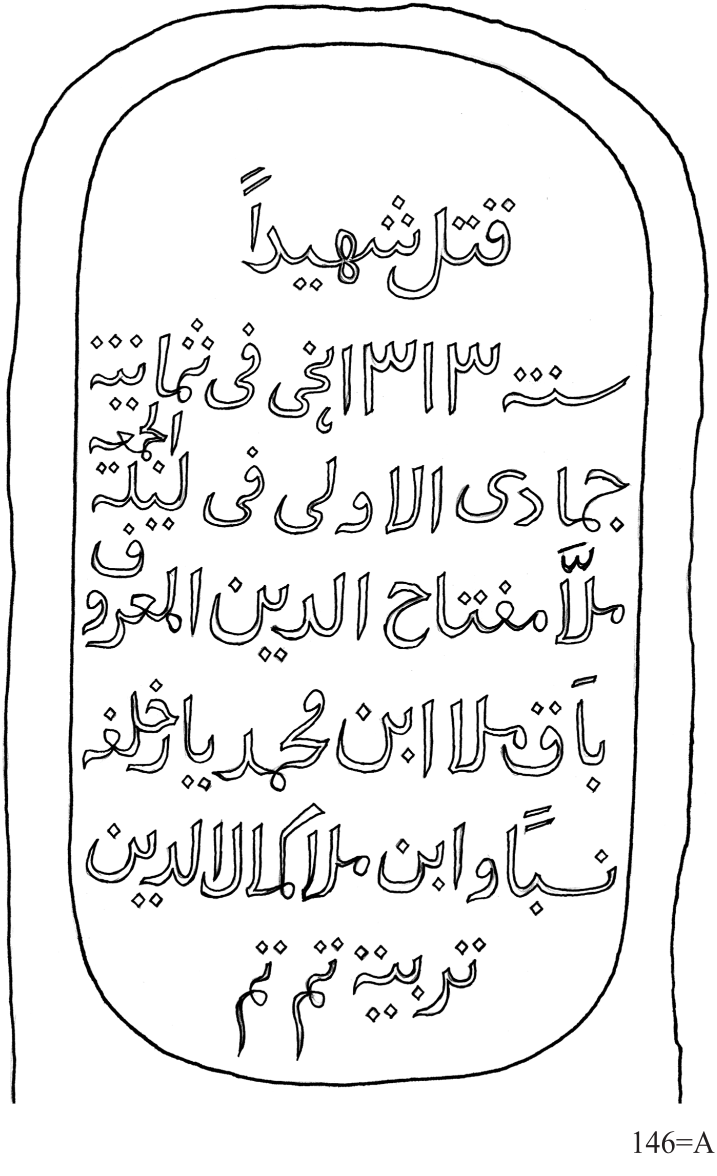
قتل شهيداً
سنة ١٣١٣ هخى فى ثمانية
الجمعه
جمادى الاولى فى ليلة
ف
ملاّ مفتاح الدين المعرو
باق ملا ابن محمد بارخلف
نبا وابن ملا كمال الدين
تربية تم تم

146=A

٤) ملاً مفتاح الدين المعروف	4) мулла Мифтахеддин әл-мәгъруф
٥) بَاق ملا ابن محمد يارخلفه	5) би-Акмулла ибне Мөхәммәдьяр хәлфә
٦) نسبًا و ابن ملا كمال الدين	6) нәсәбән вә ибне мулла Кәмаледдин
٧) تربية تم تم	7) тәрбиятән тәммә тәммә

Кабер ташын ясатучы – ишан Зәйнулла Рәсүлев, язучысы – Троицк кятибе.

Үлчәмнәре: 10×42×70 см.

147. Габделхәй Ногаевка куелган таш, 1919 ел. Татар Каргалысы[1]

Алгы ягында (уйма һәм калку язулы):

1) әл-мәрхүм әл-мәгъфүр
2) Габделхәй ибне
3) әш-шәйех Габд-
4) елһади Ногаев[2]
5) вафат 21
6) яшендә
7) 1337

Уң ягында (калку язулы):

1919 нчы елда

Сул ягында (калку язулы):

24 нче хутда

Үлчәмнәре: 20×30×110 см.

[1] Оренбург өлкәсе.

[2] Габделһади Ногаев – Стәрлебаш мәдрәсәсенә бәйле шәхес, шәех Мөхәммәдхәррас Тукаевның кияве, шәһре Каргалыда вафат.

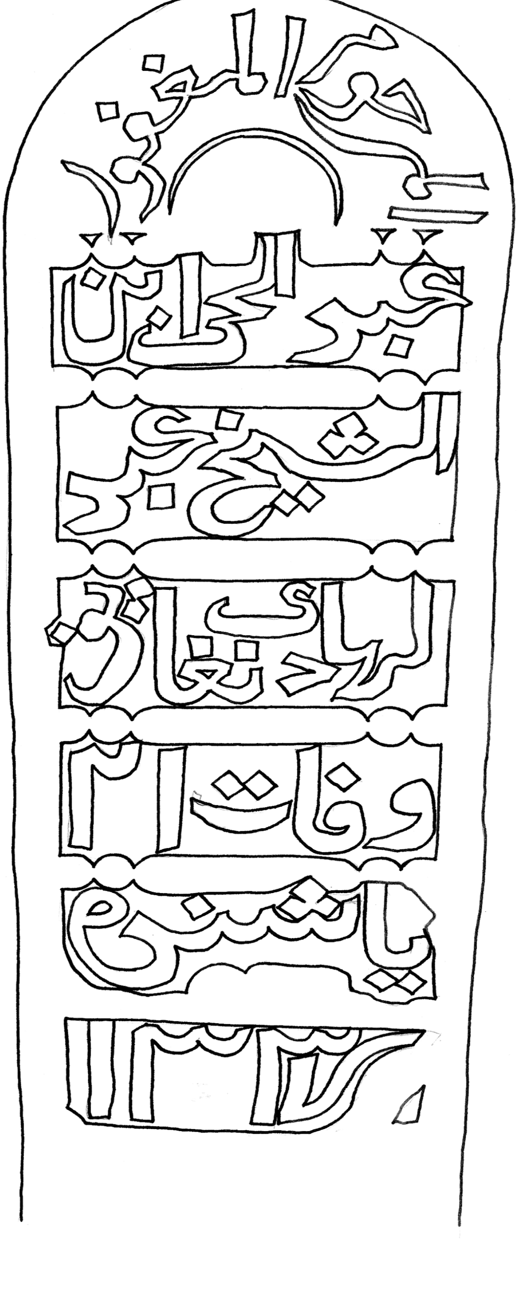

147=A

148. Өммегөлсем шәех Мөхәммәдхәррас Тукаев кызына куелган таш, 1919 ел. Татар Каргалысы[1]

Алгы ягында (уйма һәм калку язулы):

1) мәрхүмә вә мәгъфурә
2) Өммегөлсем бинте
3) әш-шәйех Мөхәммәдхәррас
4) Эстәрлетамакның
5) Габделбасыйр Ногаев
6) зәүҗәсе вафат
7) 65 яшендә
8) 1337

Сул ягында (калку һәм уйма язулы):

1919 нчы елда

Уң ягында (калку язулы):

хәмәлнең 21 нче көнендә

Арткы ягында (уйма язулы):

1) һәр кеше бу мәркадә кылса нәзар
2) сахибне бел догада яд идәр

Үлчәмнәре: 16×36×130 см.

---

[1] Оренбург өлкәсе.

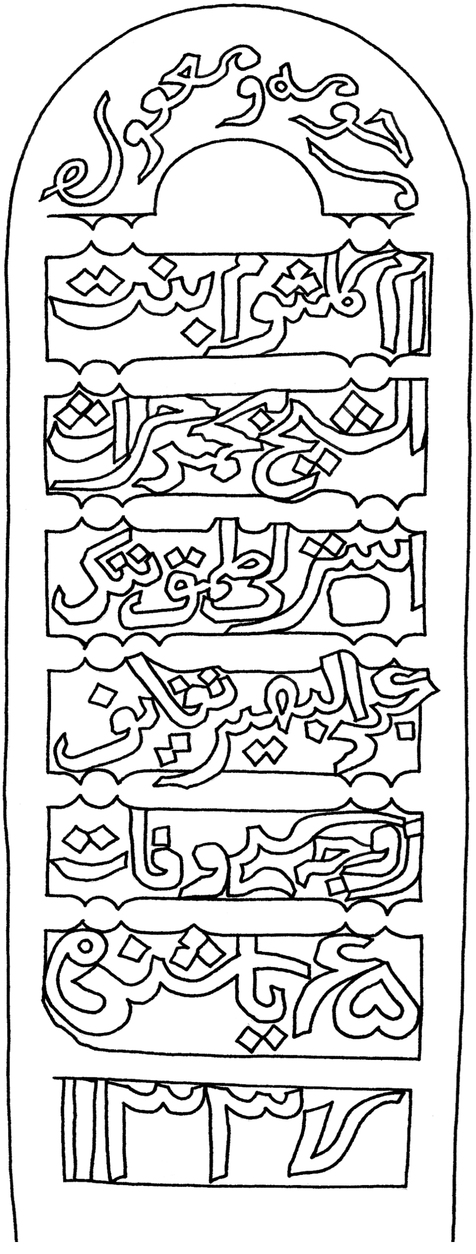

148=A

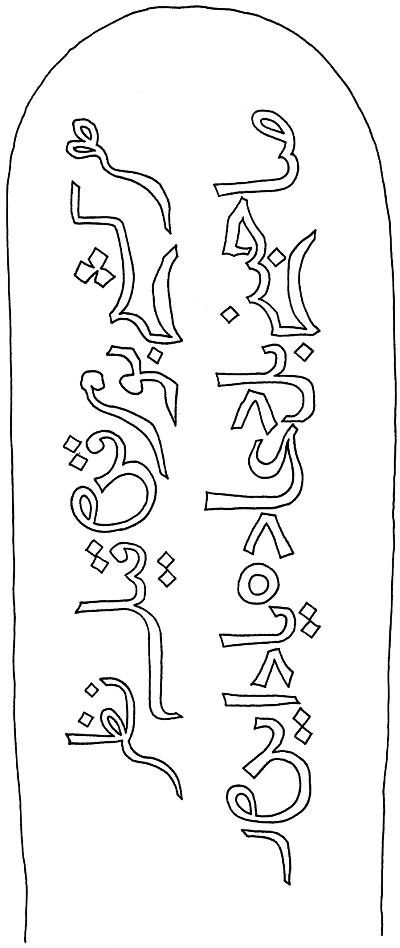

148=В

148=Б, Г

СТӘРЛЕБАШ МӘДРӘСӘСЕ ТУРЫНДА МАТЕРИАЛЛАР

Мәгълүм булганча, Октябрь инкыйлабыннан соң Стәрлебаш мәдрәсәсе дип аталган мәшһүр уку йортлары комплексы юк ителә: мулла-хәлфәләр атып үтерелә яки сөргенгә озатыла, китапханәләре-кулъязмалары яндырыла, биналары сүтелә һәм хәтта нигез эзләре дә юкка чыгарыла. Берничә дистә еллардан соң, әлеге хәтер бушлыгын тутыру өчен, Стәрлебаш зыялысы, җирле төбәк тарихын өйрәнүче Владимир Лотфрахман улы үтенече буенча, аның картатасы – Габдеррәхим Галиев («Чалатай бабай») әлеге мәдрәсә бина-корылмаларының урнашу тәртибен, урыннарын, бер ядкяр-истәлек булсын дип, рәсем-сызым рәвешендә кәгазь битенә төшереп калдырган.

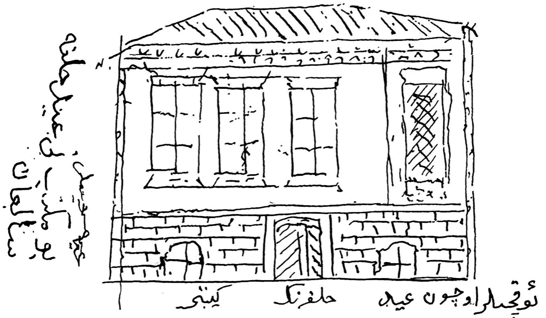

Гаид хәлфә мәктәбе

Шәйхелислам хәлфә мәктәбе

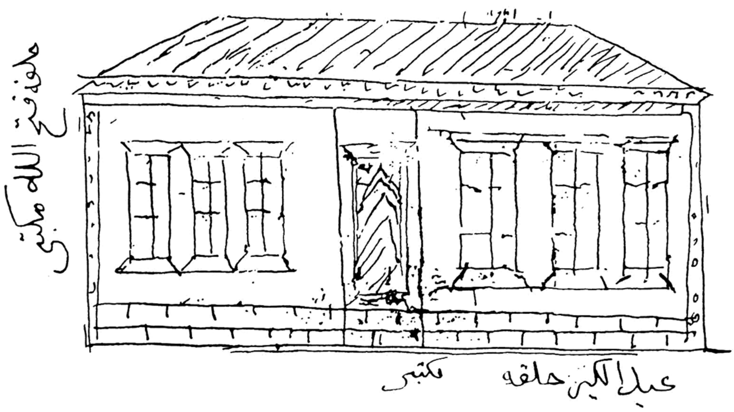

Уң ягында – Габделкәбир хәлфәнең,
сул ягында – хәлфәнең мәктәбе

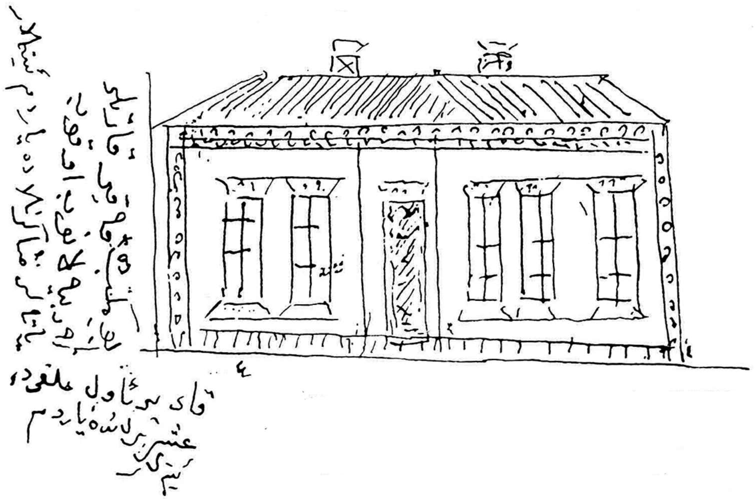

Картлар мәктәбе

М.-Ш. Тукаев кибете

Габдеррәхим хәлфә мәктәбе

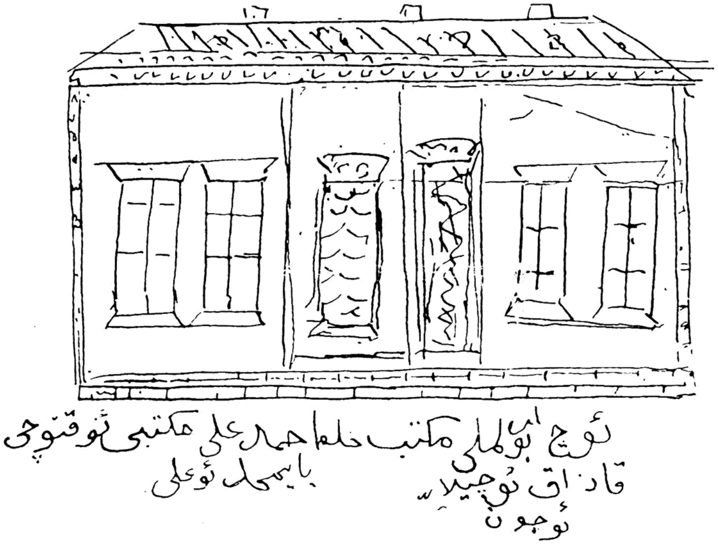

Хан мәдрәсәсе

Гали хәлфә мәдрәсәсе

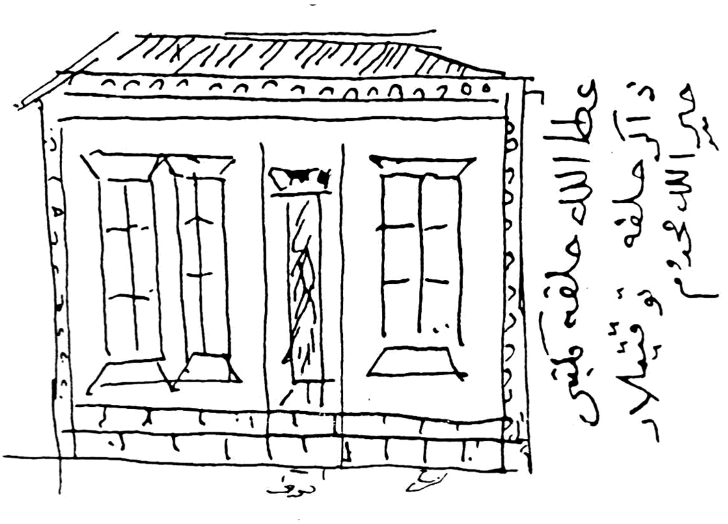

Гатаулла хәлфә мәдрәсәсе

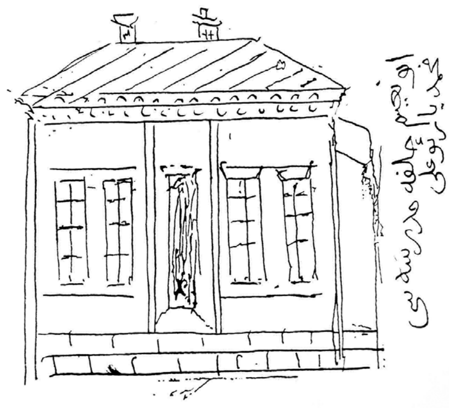

Әбүнәгыйм хәлфә мәдрәсәсе

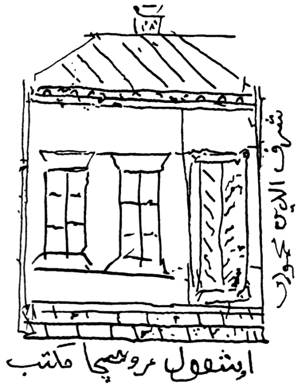

Рус мәктәбе

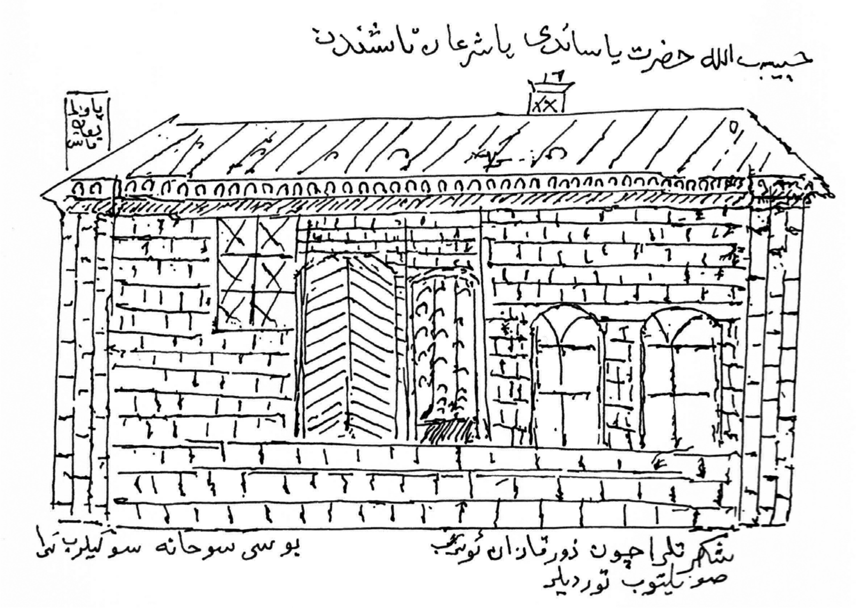

Суханә

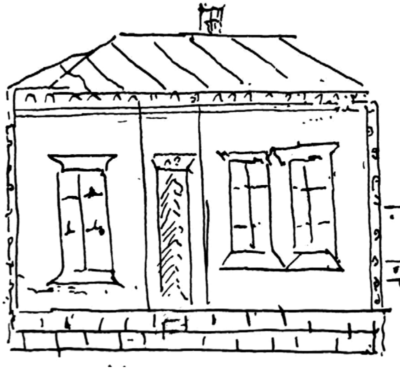

Мосафирханә

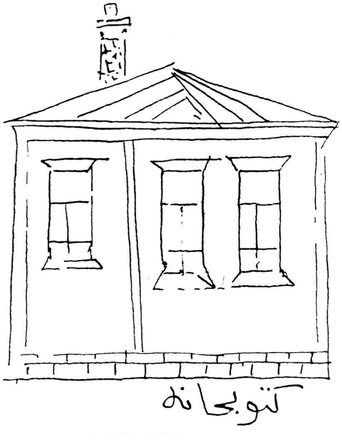

Китапханә

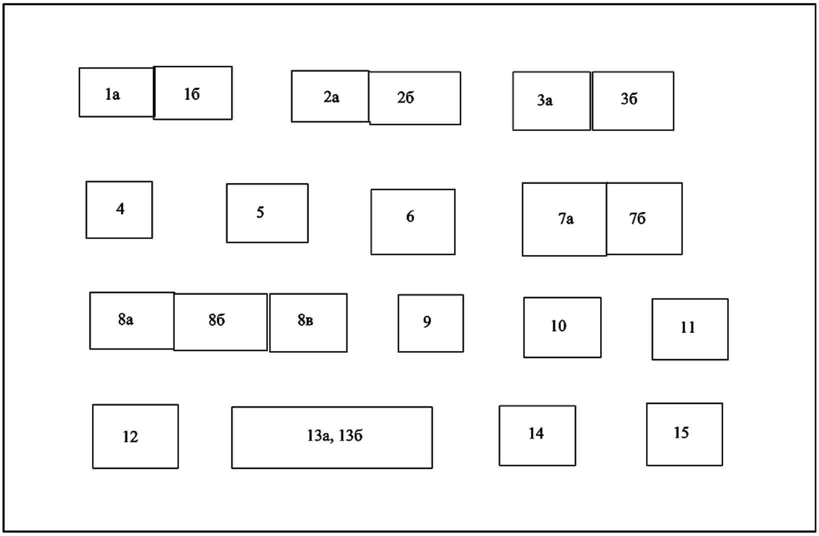

Стәрлебаш мәдрәсәсе биналарының урнашу тәртибе
(Уку йорты биләмәләре таш ихата белән уратып алынган)

1а. Гаид хәлфә Фазлулла улы (1819–1897) кибете.

1б. Гаид хәлфә мәктәбе (үз хисабына салдырган).

2а. Фәтхулла хәлфә Мортаза улы (1819–1890) мәктәбе.

2б. Габделкәбир хәлфә Динмөхәммәд улы әл-Арслани мәктәбе, (Тәтер-Арслан авылы кешесе).

3а. Бу мәктәптә Шәйхелислам хәлфә (1843–1918) бине Габделкадыйр бине Биктимер авыл балаларына гыйлем биргән.

3б. Мөхәммәдшакир Тукаев кибете.

4. Бу мәктәптә фәкыйрь картлар тәрбияләнеп укып ятканнар, ә мәдрәсә шәкертләре аларга төрле кирәк ярдәм күрсәтеп торганнар.

5. Габдеррәхим хәлфә Гобәйдулла хәзрәт улы Тукаев (1890–1929) мәктәбе.

6. Гали хәлфә (Мөхәммәдзариф улы Тукаев-?) мәдрәсәсе.

7а. Гатаулла хәлфә Әхмәд улы мәдрәсәсе.

7б. Бинаның бу өлешендә Мөхәммәдзакир хәлфә Мөхәммәдшакир улы Тукаев (1888–1921) һәм Хәйрулла Зәйнулла ишан улы Галикәев шәкертләргә гыйлем биргәннәр.

8. Казак шәкертләре өчен махсус салынган өч бүлмәле мәктәп, «Әхмәдгали хәлфә бине Баймөхәммәд мәктәбе» дип аталган.

9. Рус мәктәбе («Урысча мәктәп», «Ышкул»). Бу бинада Шәрәфеддин Җәләледдин улы Мәхмүдов («Шәрәфи учитель», Мөхәммәдшакир Тукаевның кияве) шәкертләргә дәрес биргән, ул Өфе губернасыннан 3 нче чакырылыш Дәүләт Думасының депутаты.

10а. Габделкәбир мәктәбе, бу сукыр («күзе юк») хәлфә Урта мәчеткә бәйле биналарның берсендә гомер кичергән.

10б. Гали хәлфә Ысанали улы әл-Казакый (?–1920) мәктәбе.

11. Мосафирханә (кунакханә).

12. Көтепханә (китапханә).

13а. Суханә. Мөхәммәдхарис хәзрәт Тукаев Яшерган ташыннан салдырган.

13б. Мәдрәсә (икенче катында), анда Мөхәммәдхәррас ишан дәресләр биргән.

14. «Хан мәдрәсәсе» – казак шәкертләренең уку йорты.

15. Әбүнәгыйм хәлфә Мөхәммәдьяр (1850–1931) мәдрәсәсе.

Искәрмә: 1) Мәдрәсәләргә бәйле шифаханә, ашханә һәм мунчаларның төгәл кайда урнашуы безгә мәгълүм түгел;

2) югарыда күрсәтелгән уку биналарының кайберләре әүвәлге (яисә элекке) мәшһүр мөгаллимнәрнең исемнәренә бәйле булган, мәсәлән: «Мөхәммәдьяр», «Мөхәммәдхафиз», «Хәлилулла» исемендәге мәдрәсәләр.

ХӘЗРӘТЛӘР КАБЕРЛЕГЕНДӘГЕ ТӨРБӘЛӘР ҺӘМ КАЙБЕР ТАШЪЯЗМАЛАР

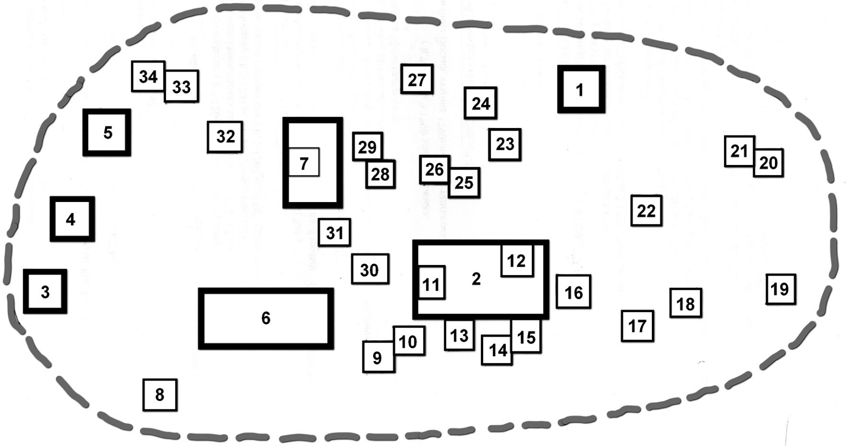

Хәзрәтләр каберлегендәге төрбәләр

1. Мулла Гаделшаһ Габдулла улына бәйле төрбә. 1812 ел.
2. Тукаевлар төрбәсе. Бу таш корылма Каргалы төрбәләре рәвешендә салынган.
3. Әбнәгыйм Мөхәммәдләтыйф улы Мәхмүдов төрбәсе, 1900 ел.
4. Һади бине Мөхәммәдьяр Монасыйпов төрбәсе, 1904 ел.
5. Хаҗи Гыйсмәтулла Мөхәммәдләтыйф улы Монасыйпов төрбәсе.
6. Гали хәлфә төрбәсе.
7. Зәйнулла ишан төрбәсе.
8. Гыйсмәтулла Биктимер улы Тукаевның кабер ташы, 1780–1844.
9. Фәтхулла хәлфә Мортаза улының кабер ташы, 1819–2.04.1890.
10. Таш язучы Габдеррәхим Галиевнең кабер ташы, 1867–1966.
11. Тукаевлар төрбәсенең көнбатыш диварындагы эпитафия.
12. Тукаевлар төрбәсенең төньяк диварындагы эпитафия.
13. Биби Маһитапның кабер ташы, 1871–2.08.1913.
14. Мөхәммәдзакир Тукаевның кабер ташы. 1888–1921.
15. Биби Файзаның кабер ташы.
16. Хәбибулла Тукаевның кабер ташы. 1856–20.01.1897.

17. Чынгали улы мулла Солтангәрәйнең кабер ташы, ?–1901.
18. Галиев Шангәрәйнең кабер ташы. ?–1899.
19. Еникеев мулла Габдрахманның кабер ташы, 1856–25.02.1885.
20. Мөхәммәдьяров Әбүнәгыймнең кабер ташы, 1850–1.02.1931.
21. Мөхәммәдьяров Әбүнәгыйм кызының кабер ташы, 1906–26.10.1927.
22. Нариман улы Хафизмөхәммәднең кабер ташы, ?–1872.
23. Биби Хәдичәнең кабер ташы,?–1877.
24. Котлугъзаман улы Габделкаһирнең кабер ташы, ?–1876.
25. Биби Газизәнең кабер ташы, ?–1885.
26. Фазлулла улы мулла Гаиднең кабер ташы, 1819–1897.
27. Әхмәдҗан улы Баймөхәммәднең кабер ташы, ?–1871.
28. Шәйхелислам хәлфәнең кабер ташы, 1843–1918.
29. Мулла Гобәйдулла Тукаевның кабер ташы, ?–23.02.1920.
30. Габделкәбир хәлфәнең кабер ташы, ?–1899.
31. Фәхреддин мулланың кабер ташы, 1847–3.12.1909.
32. Гаделшаһ улы хаҗи Мөхәммәдкәримнең кабер ташы, 1808–1872.
33. Монасыйпов Мөхәммәдләтыйф улы Әбүнәгыймнең кабер ташы, ?–1915.
34. Биби Хәдичәнең кабер ташы, ?–1904.

ТАШЪЯЗМАЛАРДА ТЕЛГӘ АЛЫНГАН ШӘХЕСЛӘР ИСЕМЛЕГЕ (хронологик тәртиптә)

1. Дамулла «купец» Хөсәен бине Габдрахман, 1708–1757 елдан соң.
2. Мулла Гаделшаһ Габдулла, 1732–1812.
3. Гыйсмәтулла бине Биктимер әл-Мәрхи Тукаев, 1780–1844.
4. Тукаевлар төрбәсенең көнбатыш диварына беркетелгән ташъязма.
5. Тукаевлар төрбәсенең төньяк диварына беркетелгән ташъязма.
6. Мөхәммәдхәррас Тукаев, 1814–1871.
7. Баймөхәммәд ибне Әхмәдҗан әл-Казакый әл-Җаекый, ?–1871/1872.
8. Шаһмөхәммәд бине Шаһ…, ?–1871.
9. Йосыф бине Хәсән, ?–1871.
10. Мөхәммәдләтыйф бине Монасыйб әл-Эстәрлебаши, 1796–1872.
11. Мөхәммәдкәрим хаҗи бине Гаделшаһ бине Габдулла бине Богдан, 1808–1872.
12. Хафиз-Мөхәммәд хәлфә бине Нуриман әл-Яхшый, ?–1872.
13. Габделкаһир вәләд Котлугзаман, ?–1876.
14. Биби Хәдичә бинте Исәнбай, зәүҗәте имам-хатыйб менла Габдулла әл-Эстәрлебаши, ?–1877.
15. Мулла Ләтыйфулла бине әш-шәех Мөхәммәдхәррас Тукаев, 1849–1877.
16. Талибел-галим Мотыйгулла ибне мулла Хафизеддин Кунакколый, ?–1880.
17. Гаделшаһ бине Исмәгыйль, ?–1883.
18. Мөхүбҗәмал бинте Монасыйп, ?–14.04.1884.
19. Маһитап бинте Гобәйдулла Бөрсуанбаши, 1849–ноябрь 1884.
20. Биби Газизә бинте Искәндәр Әгъляев, зәүҗәте ишан мулла Мөхәммәдхәррас, ?–5.12.1880.
21. (Хафизә) бинте Әхмәдшаһ мәзин, зәүҗәте Әбелгата, ?–1885.
22. Талибел-галим мулла Габдрахман бине Габдулла Кенәкәфи Еникеев. 1861–25.02.1885, чахотка авыруыннан вафат.
23. Менла Җәляледдин бине Сиражеддин, ?–1887.
24. Билаледдин бине Фәйзулла, 1828–1888.
25. Биби Маһишәһ бинте Хәйреддин, зәүҗәи Йосыф, ?–1887.
26. Әхмәдгали бине Ибраһим, «Салих авылыннан әл-Эстәрлебаши», ?–30.10.1888.
27. Габдрахман бине әш-шәех Мөхәммәдхәррас, 1860–1888.

28. Фәтхулла бине Мортаза әл-Казани (Чистай өязе Яңа Әлмәт авылыннан), 1819–2.04.1890.
29. Дамулла мәзин Габденнасыйр Хөсәен улы (Дашкин), Кенәз Яушы авылыннан, 1801–1890.
30. Әл-хаҗел-хәрәмәен Хөсәен бине Ибраһим Дашкин, ?–1892.
31. Бәһаведдин бине Җәляледдин, ?–3.12.1892.
32. Талибел-галим Сәяхеддин бине Шиһабеддин әл-Мәскәүи, 1874–1894.
33. Әбүнәгыйм бине Хөсәен, 1848–14.09.1894.
34. Гобәйдулла Әфлятун улы, 1840–17.09.1896.
35. Әл-хәлфәи менла Гаид бине Фазлулла, 1819–1897.
36. Хәбибулла бине әш-шәех Мөхәммәдхарис Тукаев, 1856–1897.
37. Әл-галим Габделкәбир бине Динмөхәммәд әл-Арслани, ?–1899.
38. Менла Җарулла бине Габдеррәшид әл-Карамалы, әл-Кенәли, ?–1899.
39. Шангәрәй бине Мөхәммәдгали Галиев, ?–1899.
40. Әбнәгыйм бине Мөхәммәдләтыйф Мәхмүдов, 1833–1900.
41. Талибел-галим менла Солтангәрәй ибне Чынгали әл-Казакый, ?–1901.
42. Биби Фатиха бинте Сәгъдеддин, 1826–1901.
43. Махибҗәмал бинте Габдеррәшид, Монасыйпов Мөхәммәдләтыйф хатыны, 1811–1901.
44. Зияд бине Гыйсмәтулла, ?–1901.
45. Биктимер хәлфә бине Галиәкбәр әт-Таймас, ?–1902.
46. Биби Мәрфуга бинте әл-хаҗ Шаһимәрдан, Әбүнәгыйм хәлфә хатыны, 1851–2.12.1902.
47. Мөгаллим Мөхәммәд бине Габденнасыйр әд-Дәвеки, ?–1902.
48. Биби Файза бинте Габдулла ибне әш-шәех Дәүләтшаһ, шәех Мөхәммәдхарис Тукаев хатыны, ?–1903.
49. Биби Мәрзия бинте Габделфәиз, Габделләтыйф хатыны, ?–1903.
50. Габдулла бине Мөхәммәдләтыйф, 1833–1903.
51. Биби Хәдичә Әбүнәгыйм кызы, ?–1904.
52. Хәбибулла бине Хәлилулла, 1838–22.08.1904.
53. Һади бине Мөхәммәдьяр, 1832–1904.
54. Ишан Зәйнулла бине Хосраушир Галикәев, 1810–17.09.1905.
55. Хаҗи Гыйсмәтулла бине Мөхәммәдләтыйф, ?–1905.
56. Урядник Мифтахеддин бине урядник Зәйнеддин бине Фәрхшад бине Богдан, 1826–1906.

57. Бәхтияр бине Хәлилулла, ?–17.05.1907.
58. Габдулла бине Биктимер хәлфә, 1844–20.08.1907.
59. Биби Зөһрә бинте Шәйхелислам, Ниязгали хатыны, ?–1907.
60. Мулла Фәхреддин бине Хөснемөтәвәллид әл-Мачтакый, 1847–3.12.1909.
61. Фәйзулла бине Мөхәммәдгали, ?–1910.
62. Гомәр бине Җәляледдин, ?–1911.
63. Исмәгыйль бине Ибраһим, ?–1911.
64. Талиб Гыйсмәтулла бине Ханмәҗид әл-Казакый әл-Бүкәи, 1890–1911.
65. Хәлилулла хәлфә бине Рәхмәтулла бине Хәсән.
66. Мәфтуха бинте Әхмәдгариф Дәүләтшин, ?–1911.
67. Маһикәмал бинте Нигъмәтҗан, Габдеррәхим бине Ибраһим Искәндәров хатыны, 1887–1912.
68. Кемгә куелганы мәгълүм булмаган кабер ташы, ?–1912.
69. Зәйнәб бинте әш-шәйх Әхмәджан, Фәхреддин хәлфә хатыны, ?–1913.
70. Фатыйма бинте Габделкадыйр бине әш-шәех Мөхәммәдхарис, ?–1913.
71. Маһитап Габделхалик хаҗи кызы, Мөхәммәдшакир Тукаев җәмәгате, 1871–2.08.1913.
72. Рәбига Хәлилулла кызы, Гали хәлфә Ысаналинең җәмәгате, 1843–1913.
73. Фатыйма Галиәкбәр кызы, ишан Зәйнулла Галикәевнең хатыны.
74. Биби Зәлифә Мөхәммәджан кызы, Габделгазиз хатыны, ?–1913.
75. Сабирҗәмал бинте Әбүнәгыйм, ?–1.04.1914.
76. Әбүнәгыйм Мөхәммәдләтыйф улы Монасыйпов, 1838–12.02.1915.
77. Мәхмүд Мөхәммәд хәлфә улы, 1892–3.12.1916.
78. Биби Гафифә бинте Нурмөхәммәд, Гали хәлфә улы Габдрахман мулланың җәмәгате, ?–5.01.1916.
79. Биби Зөһрә бинте Мөхәммәд, ?–1916.
80. Газизә бинте Мөхәммәди, Баймөхәммәд хәлфәнең җәмәгате, ?–1916.
81. Хаҗиәхмәд Хәлилулла хәлфә каберенә куелган таш, 1916 ел.
82. Габдулла мәзин бине Мөхәммәдгали, 1829–1.10.1917.
83. Биби Фәтхия бинте Сәйфулла, Һибәтулланың хатыны, ?–1917.
84. Мөгаллим Шәйхелислам бине Габделкадыйр бине Биктимер әл-Камали, 1843–1918.

85. Биби Мөгаллимә бинте Вәлиулла бине Рәхмәтулла, Шәйхелислам хәлфәнең җәмәгате, ?–2.05.1918.
86. Габдулла бине Мөхәммәдхарис Тукаев, 1844–15.10.1918.
87. Шәех Гобәйдулла ибне әш-шәех Мөхәммәдхарис, 1850–23.02.1920.
88. Хөснеҗәмал Хәмад хәлфә кызы, Габделкәрим җәмәгате, ?–1920.
89. Минһаҗеддин Исмәгыйль улы, ?–16.08.1920.
90. Хәдичә Габдеррәкыйб кызы, Хәбибулла җәмәгате, 1859–3.05.1920.
91. Габделкәрим Габдулла мәзин углы, 1862–10.08.1920.
92. Гали хәлфә бине Ысанали, ?–1920.
93. Мөхәммәдзакир Мөхәммәдшакир улы Тукаев. 1888–1921.
94. Хәнифә Ибраһим кызы, Әбүнәгыйм Монасыйповның хатыны, ?–1921.
95. Галиәхмәд Вәли улы, ?–13.06.1921.
96. Саляхеддин бине Насреддин, 1869–1922.
97. Фатыйма Ибраһим кызы, ?–1992.
98. Габдрахман Мөхәммәдләтыйф улы Монасыйпов, 1852–1922.
99. Габдеррәхим Ибраһим улы, ?–1.01.1922.
100. Газизулла бине Гыйззәтулла, ?–9.03.1923.
101. Фәйхүнә бинте әш-шәйх Гобәйдулла бине Корбангали әл-Мидйәки, дамулла Хәбибулла улы мулла Габделгалимнең хатыны. ?–1924.
102. Габделхәмид бине Әбүлмәлих, ?–1924.
103. Биби Сафия Сәйфел-Әбрар кызы, ?–27.02.1925.
104. Мәргубә Габделкаһир хәлфә кызы, Мөхәммәд хәлфәнең хатыны, 1869–1926.
105. Әбүлгата бине Хөсәен, ?–1927.
106. Габдеррахман Габдулла улы, 1856–1927.
107. Әбүнәгыйм Мөхәммәдьяровның кызы, 1906–26.10.1927.
108. Габдеррәхим мәхзүм Гобәйдулла Тукаев улы. ?–1929.
109. Хәйрулла [бине Хафиз] – Мөхәммәд, 1957–1929.
110. Габделмәҗид Габдессамад улы, ?–1919.
111. Мөхәммәдшакир Миһран улына куелган таш, 1930 ел.
112. Хатирә Билал кызы, Габдрахман хатыны, ?–11.01.1931.
113. Әбүнәгыйм хәлфә бине Мөхәммәдьяр, 1850–1.02.1931.
114. Мөхәммәдсабир Мөхәммәдйосыф улы, ?–5.01.1931.
115. Габделвахид Әбүнәгыйм улы Монасыйпов каберенә куелган таш, 1931 ел.

116. Шамил Габдешшөкүр улы каберенә куелган таш, 1936 ел.
117. Габдессабир суфый Габделкаһир улы каберенә куелган таш, 1932 ел.
118. Гафифә бинте Ногман, Хәйрулла хатыны, ?–1940.
119. Мөхәммәдфатыйх улы Габдуллага куелган кабер ташы, 1941 ел.
120. Мөнәвәрә Габдеррахман мулла кызы, ?–15.06.1943.
121. Искәрмә авылының Габдеррәхим улы Габдеррәфикъ, ?–1.05.1947.
122. Габделкадыйр Габдеррәхим улы, 1915–1952.
123. Гобәйдулла Минһаҗеддин улы, 1873–1954.
124. Фәйзуллин Сабит Габделкадир улы, 1919–1954.
125. Мәрхабә Әбүнәгыйм кызы, Шәйхелислам хатыны, ?–1956.
126. Мөхәммәдфатыйх Гыйззәтулла улы, 1873–1955.
127. Шәрифә Габдулла кызы, Габдулла хатыны, 1955 ел.
128. Бәхтегәрәй Әбүбәкер улы, ?–1957.
129. Гобәйдулла мәзин Габдулла улы, 1883–1957.
130. Ибраһим Хафиз улы, 1884–1962.
131. Хөбәйбә Фазлулла кызы, Хәлилулла хатыны, 1889–1961.
132. Кадыйров Габделмәҗид Шәйхелислам улы, 1881–1962.
133. Лотфрахман Хәбибрахман улы, ?–1963.
134. Габдеррәхим Гали хәлфә улы, 1867–1966.
135. Хөбәйбә Габдулла кызы, Мөхеддин хатыны, 1845–1968.
136. Мулла Габдрахман бине Гали хәлфә, 1881–1972.
137. Биби Һәдия бинте Мөхәммәдгали, Гобәйдулла җәмәгате.
138. Кемгә һәм кайчан куелганы мәгълүм булмаган тамгалы кабер ташы.
139. Хәйрулла Габдулла улы, 1864–?
140. Хисамеддин.
141. Мифтахеддин бине Вәһһаб.
142. Гобәйдулла кызы, Мөхәммәдхарис Тукаевның хатыны.
143. Мөфти Мөхәммәдҗан Хөсәен улы, ?–1824. Атҗитәр авылы.
144. Мөфти Габдессәлям бине Габдеррәхим, ?–1840. Уфа шәһәре.
145. Мөфти тархан Габделвахид Сөләйманов, ?–1862.
146. Акмулла (мулла Мифтахеддин), 1831–1895. Миас шәһәре.
147. Габделхәй ибне әш-шәех Габделһадый Ногаев, 1898–1919. Татар Каргалысы.
148. Өммегөлсем бинте әш-шәех Мөхәммәдхәррас, Стәрлетамакның Габделбасыйр Ногаев хатыны, 1854–1919. Татар Каргалысы.

ШӘХЕСЛӘР КҮРСӘТКЕЧЕ
(алфавит тәртибендә)

Акмулла – 146
Әбелгата – 21
Әбенәгыйм (Әбүнәгыйм) хәлфә бине Мөхәммәдьяр – 46, 107, 113, 125
Әбнәгыйм (Әбүнәгыйм) Мөхәммәдләтыйф улы (Мәхмүдов) – 40
Әбүлгата бине Хөсәен – 105
Әбүнәгыйм бине Хөсәен – 33
Әбүнәгыйм Мөхәммәдләтыйф улы Монасыйпов – 76, 94
Әгъляев Искәндәр – 20
Әхмәдгали бине Ибраһим, Салих авылыннан – 26
Әхмәдгариф Дәүләтшин – 66
Әхмәдҗан әл-Казакый әл-Җаекый – 7
Әхмәдҗан шәех – 69
Әхмәдшаһ мәзин – 21
Баймөхәммәд ибне Әхмәдҗан әл-Казакый әл-Җаекый – 7
Бәхтегәрәй Әбүбәкер улы – 128
Бәхтияр бине Хәлилулла – 57
Бәһаведдин бине Җәляледдин – 31
Биктимер (әл-Мәрхи) Тукаев – 3
Биктимер хәлфә ибне Галиәкбәр әт-Таймас – 45, 58
Билаледдин бине Фәйзулла – 24
Вәлиулла бине Рәхмәтулла – 85
Габделбасыйр Ногаев – 146
Габделкадыйр бине Биктимер әл-Камали – 84
Габделкадыйр Габдеррәхим улы – 122
Габделкаһир вәләд Котлугзаман – 13
Габделкаһир хәлфә – 104
Габделкәбир бине Динмөхәммәд әл-Арслани – 37
Габделкәрим Габдулла мәзин улы – 91
Габделмәҗид Габдессамад улы – 110
Габделхалик хаҗи – 71
Габделхәмид бине Әбүлмәлих – 102
Габделхәй ибне әш-шәйх Габделһадый Ногаев – 137

Габделһадый Ногаев – 137
Габденнасыйр дамулла мәзин бине хаҗи Хөсәен бине Ибраһим Дашкин – 29
Габдрахман бине әш-шәех Мөхәммәдхәррас Тукаев – 27
Габдрахман Габдулла улы – 106
Габдрахман, дамулла Хөсәеннең атасы – 1
Габдрахман Мөхәммәдләтыйф улы Монасыйпов – 98
Габдрахман мулла әл-Эстәрлебаши бине Гали хәлфә Айдабулов – 72, 78, 120, 136
Габдрахман талибел-галим мулла бине Габдулла Еникеев Кенәкәфи – 22
Габдрахман, Хатирә Билал кызының ире – 110
Габдеррәфикъ Габдеррәхим улы – 121
Габдеррәхим бине Ибраһим – 99
Габдеррәхим әл-мөнәккашь әл-хаҗи бине Гали хәлфә әл-Казакый – 36, 134
Габдеррәхим мәхзүм Гобәйдулла хәзрәт улы Тукаев – 108
Габдулла бине Биктимер хәлфә – 58
Габдулла бине Мөхәммәдләтыйф – 50
Габдулла мәзин бине Мөхәммәдгали мәзин – 82, 90, 91
Габдулла, мулла Гаделшаһның атасы – 2
Габдулла Тукаев, имам хатыйб, менла, әл-Эстәрлебаши – 14, 86
Гаделшаһ бине Исмәгыйль – 17
Гаделшаһ мулла Габдулла улы – 2, 11
Газизә биби бинте Искәндәр Әгъляев – 20
Газизә бинте Мөхәммәди, зәүҗәт Баймөхәммәд әл-Казакый – 80
Газизулла бине Гыйззәтулла – 100
Гаид әл-хәлфәи менла бине Фазлулла – 36
Галиәхмәд Вәли улы – 95
Галикәев – 55
Гали хәлфә бине Ысанали – 36, 72, 92
Гафифә биби бинте Нурмөхәммәд, Габдеррахман бине Гали хәлфәнең хатыны – 78
Гафифә бинте Ногман, зәүҗәи Хәйрулла – 118
Гобәйдулла Әфлятун улы – 34

Гобәйдулла, биби Һәдия Мөхәммәдгали кызының ире – 130
Гобәйдулла Минһаҗеддин улы – 123
Гобәйдулла мәзин бине Габдулла мәзин бине Мөхәммәдгали – 129
Гобәйдулла шәйх бине Корбангали әл-Мидйәки – 100
Гобәйдулла шәех бине Мөхәммәдхарис шәех Тукаев – 87
Гомәр бине Җәляледдин – 62
Гыйсмәтулла Биктимер улы Тукаев әл-Мәрхи – 3
Гыйсмәтулла бине Мөхәммәдләтыйф Монасыйпов – 55
Гыйсмәтулла бине Ханмәҗид әл-Казакый – 64
Дәүләтшаһ шәех – 49
Җарулла менла бине Габдеррәшид әл-Карамалы әл-Кенәли – 38
Җәляледдин мулла Сираҗеддин улы – 23
Зәйнәб бинте әш-шәех Әхмәдҗан, Фәхреддин хәлфә хатыны – 69
Зәйнулла ишан бине Хосраушир Галикәев – 54, 87
Зәлифә биби бинте Мөхәммәдҗан, Габделгазиз хатыны – 74
Зияд бине Гыйсмәтулла – 44
Зөһрә биби бинте Шәйхелислам, Ниязгали хатыны – 59
Зөһрә бинте Мөхәммммәд – 79
Ибраһим Хафиз улы – 130
Исәнбай, Хәдичә Исәнбаеваның атасы – 14
Искәндәр Әгъляев – 20
Исмәгыйль бине Ибраһим – 63
Йосыф бине Хәсән – 9
Кадыйровлар – 125
Кәмаледдин мулла – 34
Котлугъзаман, Габделкаһирның атасы – 13
Лотфулла әл-имам бине әш-шәех Мөхәммәдхәррас – 15
Лотфрахман Хәбибрахман улы – 133
Маһикәмал бинте Нигъмәтҗан, Ибраһим улы Габдеррәхим хатыны – 67
Маһитаб бинте Гобәйдулла Бөрсуанбаши – 19
Маһитаб Габделхалик хаҗи кызы, Мөхәммәдшакир мәхзүм җәмәгате – 71
Маһишәһ бинте Хәйреддин, Йосыф хатыны – 25
Мәҗид (Габделмәҗид) Шәйхелислам улы Кадыйров – 125

Мәргубә Габделкаһир хәлфә кызы, Мөхәммәд хәлфә хатыны – 104
Мәрзия биби бинте Габделфәиз, Габделләтыйф хатыны – 49
Мәрфуга биби бинте әл-хаҗи Шаһимәрдан, Әбенәгыйм хәлфә хатыны – 47
Мәрхабә Әбүнәгыйм кызы, Шәйхелислам җәмәгате – 125
Мәфтуха бинте Әхмәдгариф Дәүләтшин, Мөхәммәдхарис Тукаевның килене – 66
Мәхмүд Мөхәммәд хәлфә улы – 77
Минһаҗеддин Исмәгыйль улы – 89
Мифтахеддин бине Вәһһаб – 141
Мифтахеддин бине Зәйнеддин бине Фәрхшад бине Богдан – 56
Монасыйб әл-Эстәрлебаши – 10
Мөгаллимә биби бинте Вәлиулла бине Рәхмәтулла – 85
Мөнәвәрә Габдеррахман мулла кызы – 120
Мөхәммәдгали – 40
Мөхәммәдҗан мөфти бине Хөсәен – 136
Мөхәммәдзакир бине Мөхәммәдшәриф әл-Үргәнҗи – 37
Мөхәммәдзакир Мөхәммәдшакир улы Тукаев – 93
Мөхәммәдкәрим әл-хаҗи бине Гаделшаһ бине Габдулла бине Богдан – 11
Мөхәммәдләтыйф бине Монасыйб әл-Эстәрлебаши – 10, 40, 56, 97
Мөхәммәднияз Колый ән-Нәкышбәнди – 6
Мөхәммәдсабир Мөхәммәдйосыф улы – 114
Мөхәммәдфатыйх Гыйззәтулла улы – 126
Мөхәммәдхарис бине Нигъмәтулла бине Биктимер әл-Эстәрлебаши – 4, 7, 12, 36, 48, 54, 70, 73, 86, 87
Мөхәммәд (хәлфә) мөгаллим бине Габденнасыйр әд-Дәвеки – 47, 77, 103
Мөхәммәдхәррас бине әш-шәех Нигъмәтулла әл-Эстәрлебаши – 6, 15, 20, 27, 55
Мөхәммәдшакир мәхзүм Тукаев – 71, 92
Мөхәммәдьяр хәлфә – 34, 106, 111
Мөхеддин, Хобәйбә Габдулла кызының ире – 128
Мөхүбҗәмал бинте Монасыйб – 18

Нигъмәтулла шәех бине Биктимер әл-Эстәрлебаши – 4, 5, 6, 36, 45, 48, 54
Ниязгали – 60
Ниязколый әт-Төркмани – 4, 55
Нияз-Мөхәммәд мәнд Ниязколый әт-Төркмани әл-Бохари (Мөхәммәднияз Колыйән-нәкышьбәнди) 4, 6
Өммегөлсем бинте әш-шәех Мөхәммәдхәррас, Эстәрлетамактагы Габделбасыйр Ногаевның хатыны – 138
Рәбига бинте Хәлилулла, Гали хәлфә әл-Казакыйның хатыны – 72
Сабирҗәмал бинте Әбүнәгыйм – 75
Сабит Габделкадыйр улы Фәйзуллин – 124
Саляхеддин бине Насреддин бине Шаһигазыйм бине Зәбир бине Габдулла – 96
Сафия биби Сәйфел-Әбрар кызы – 103
Сахибҗамал бинте Габдеррәшид, Мөхәммәдләтыйф Монасыйпов хатыны – 43
Сәяхеддин талибел-галим бине Шиһабеддин әл-Мәскәви – 32
Солтангәрәй талибел-галим менла ибне Чынгали – 41
Файза биби бинте Габдулла ибне әш-шәех Дәүләтшаһ – 48
Фатиха биби бинте Сәгъдеддин – 42
Фатыйма бинте Габделкадыйр бине әш-шәех Мөхәммәдхарис Тукаев – 70
Фатыйма Гали кызы Кадыйрова – 125
Фатыйма Ибраһим кызы – 97
Фәйзулла бине Мөхәммәдгали – 61
Фәйзуллин Сабит Габделкадыйр улы – 118
Фәйхүнә бинте әш-шәех Гобәйдулла Корбангали әл-Мидйәки, дамулла Хәбибулла улы мулла Габделгалимнең хатыны – 101
Фәтхия биби бинте Сәйфулла, Һидиятулла хатыны – 83
Фәтхулла бине Мортаза әл-Казани (Яңа Әлмәт авылыннан) – 28
Фәхреддин (хәлфә) мулла мөдәррис бине Хөснемөтәвәллид әл-Мачтакый – 60, 69
Хафизеддин Кунакколый – 16
Хафиз-Мөхәммәд бине Нуриман әл-Яхшый – 12
Хатирә Билал кызы, Габдеррахман хатыны – 112

Хәбибулла – 89
Хәбибулла бине әш-шәех Мөхәммәдхарис бине әш-шәех Нигъмәтулла әл-Эстәрлебаши – 36, 45
Хәбибулла бине Хәлилулла – 52
Хәдичә биби бинте Әбүнәгыйм Монасыйпова – 1
Хәдичә бинте Исәнбай, имам хатыйб менла Габдулла Тукаевның хатыны – 14
Хәдичә Габдеррәкыйб кызы, Хәбибулла җәмәгате – 90
Хәйрулла бине Хафиз-Мөхәммәд – 109
Хәйрулла Габдулла улы – 139
Хәйрулла, Гафифә Ногман кызының ире – 113
Хәлилулла, Хөбәйбә Фазылулла кызының ире – 124
Хәмад хәлфә – 87
Хәнифә Ибраһим кызы, Әбүнәгыйм Монасыйпов хатыны – 94
Хәсән, Йосыфның атасы – 9
Хисамеддин – 140
Хөбәйбә Габдулла кызы, Мөхеддин җәмәгате – 135
Хөбәйбә Фазлулла кызы, Хәлилулла җәмәгате – 131
Хөсәен дамулла бине Габдрахман, купец – 1
Хөсәен әл-хаҗел-хәрәмәен бине Ибраһим Дашкин – 29, 30
Хөснеҗәмал Габделкәрим җәмәгате, Хәмад Хәлфә кызы – 88
Һади бине Мөхәммәдьяр Монасыйпов – 53
Һәдия биби бинте Мөхәммәдгали, Гобәйдулла хатыны – 137
Һидиятулла, Сәйфулла кызы Фәтхиянең ире – 82
Шангәрәй бине Мөхәммәдгали Галиев – 39
Шаһимәрдан хаҗи – 46
Шаһмөхәммәд – 8
Шәйхелислам (хәлфә) мөгаллим бине Габделкадир бине Биктимер әл-Камали – 84, 85, 125

ШӘХЕСЛӘРНЕҢ ДӘРӘҖӘ-ВАЗИФАЛАРЫ, ТИТУЛ ВӘ КӘСЕПЛӘРЕ КҮРСӘТКЕЧЕ

Галим (әл-галим) – 12, 37
Дамулла – 1, 29, 101
Имам (әл-имам) – 4, 15
Имам-хатыйб – 14
Ишан – 20, 73
Купец – 1
Мәхдүм – 71, 108
Менла – 14, 23, 38, 41
Мәзин – 21, 29, 82, 91, 129
Мөгаллим – 47, 84
Мөдәррис – 36, 60
Мөнәккаш – 36
Мөрид – 45
Мөфти – 143
Мулла – 2, 16, 20, 22, 23, 34, 73, 101, 120
Нәккашь (таш язгучы) – 72
Талиб – 64
Талибел-галим – 16, 22, 32, 42
Таш язгучы – 10706
Теләнче мөрид – 7
Хаҗел-хәрәмәен – 12, 30, 55, 865
Хаҗи (әл-хаҗ) – 11, 37, 47, 71
Хәзрәт – 108
Хәлфә (әл-хәлфәи, хәлифәт) – 4, 5, 6, 36, 46, 58, 69, 72, 73, 78, 85, 87, 104, 113
Хәлифәһү – 44
Шәех (әш-шәйх) – 4, 5, 6, 7, 12, 15, 27, 36, 45, 48, 54, 66, 69, 70, 86, 87, 101

ТӨРБӘЛӘР ТУРЫНДА БЕЛЕШМӘ

1. Габдулла улы мулла Гаделшаһның төрбәсе, 1732–1812, кабер ташы юк.
2. Тукаевлар каберлеге. Бу таш корылма Каргалы төрбәләре рәвешендә салынган.
3. Әбнәгыйм Мөхәммәдләтыйф улы Мәхмүдовның төрбәсе, 1833–1900.
4. Һади Мөхәммәдьяр улы Монасыйповның төрбәсе, 1832–1904.
5. Хаҗи Гыйсмәтулла Мөхәммәдләтыйф улы Монасыйповның төрбәсе, ?–1905.
6. Гали хәлфә Ысанали улының төрбәсе, ?–1920.
7. Зәйнулла ишан Галикәевнең төрбәсе, 1810–1905.

ТАШ ЯЗУЧЫ ОСТАЛАР ИСЕМЛЕГЕ

Габделвахид бине Әбүнәгыйм Монасыйпов – 51
Габделмәҗид бине Әбүнәгыйм Монасыйпов – 76, 93, 94, 99
Габдрахман мулла Гали хәлфә улы Айдабулов – 78, 92
Габдеррәхим Гали хәлфә улы Галиев – 36, 107
Габдулла Тукаев – 10, 12, 14
Гарифулла Дәүләтьяров – 89, 91, 100
Ләтыйфулла мулла бине шәех Зәйнулла Галикәев – 73
Хәлим Габделмәҗид улы Монасыйпов – 124

КАБЕР ТАШЫ КУЙДЫРУЧЫЛАР ИСЕМЛЕГЕ

Зәйнулла ишан Рәсүлев – 146
Кафия – 107
Миңлегали, Мөдәррис – 139
Нурия – 124
Саляхеддин Гафиятулла улы – 108
Хөснулла бине Габдеррәфикъ бине Габдеррәхим – 121

ГЕОГРАФИК АТАМАЛАР

Арслан (әл-Арслани) – 37
Болгар (әл-Болгари) – 143
Бохара (әл-Бохари) – 4, 5
Бөрсуанбаш – 19
Бүкәй хан иле (әл-Бүкәйле, әл-Бүкәи) – 64, 72, 92
Дәвек – 47
Җаек (әл-Җаекый) – 7
Җәбагый тайфәсе, Кәрдари ругы – 7
Искәрмә авылы – 121
Казак (иле), әл-казакый – 7, 41, 64, 72, 80, 92
Казан – 289
Камал (әл-Камали) – 84
Карамалы – 38
Кенәкәфи – 22
Кенәле – 389
Кунаккол – 16
Күзкәй авылы Минзәлә өязе – 77
Мачтак – 60
Мәрхи – 3
Мәскәү – 32
Мидйәк – 101
Салих авылы – 26
Таймас – 45
Төркмани әл-Бохари – 4, 55
Үргәнҗ – 36
Эстәрлебаш – 1, 4, 5, 6, 10, 13, 14, 36, 47, 60, 72, 92, 101
Эстәрлетамак – 138
Яуш авылы – 29
Яхшый авылы – 12

ФАЙДАЛАНЫЛГАН ӘДӘБИЯТ

Баттал Г. Казан төркиләре. – Казан, 1996.
Бигиев З. Зур гөнаһлар. – Казан, 1991.
Гайнетдинов А.М. Әтнә районы эпиграфик истәлекләре. – Казан: ТР ФА Ш. Мәрҗани исем. Тарих институты, 2017.
Кол Гали. Кыйссаи Йосыф. – Казан, 1983.
Миңнегулов Х. «Бу «Гөлестан» даимә(н) күңел ачар» // Мирас. – 1996. – № 7–8.
Мәхмүтов М.И., Хәмзин К.З., Сәйфуллин Г.Ш. Гарәпчә-татарча-русча алынмалар сүзлеге. – Казан, 1993.
Мәрданов Р.Ф., Һадиев И.Г. Әтнә төбәгенең ташъязма истәлекләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2018. – 595 б.
Сәйф Сараи. Гөлестан бит-төрки // Мирас. – 1997. – № 3.
Сергеев В. Дорогами старых мастеров. – М., 1982.
Тукаев М.-Ш. Тарихе Эстәрлебаш. – Казан, 1899.
Фәхреддин Ризаэддин. Асар. 1 т. – Казан: Рухият, 2006.
Червонная С.М. Искусство Татарии – М., 1987.
Юсупов М.Х. Шигабутдин Марджани как историк. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1981.

ЭЧТӘЛЕК

Кереш 3
Стәрлебаш ташъязмалары 11
Кушымта 170
Төрле төбәкләрдә Стәрлебаш авылында туган яки укыган күренекле шәхесләргә куелган ташъязма истәлекләр 170
Стәрлебаш мәдрәсәсе турында материаллар 182
Хәзрәтләр каберлегендәге төрбәләр һәм кайбер ташъязмалар 190
Ташъязмаларда телгә алынган шәхесләр исемлеге (хронологик тәртиптә) 192
Шәхесләр күрсәткече (алфавит тәртибендә) 197
Шәхесләрнең дәрәҗә-вазифалары, титул вә кәсепләре күрсәткече 203
Төрбәләр турында белешмә 204
Таш язучы осталар исемлеге 204
Кабер ташы куйдыручылар исемлеге 204
Географик атамалар 205
Файдаланылган әдәбият 206

Научное издание

Усманов Венер Мударрисович

ТАТАРСКИЕ ЭПИГРАФИЧЕСКИЕ ПАМЯТНИКИ РЕСПУБЛИКИ БАШКОРТОСТАН
Стерлибашево

(на татарском языке)

Корректор *А.А. Давлетова*
Компьютерная верстка *Н.Т. Абдуллиной*
Дизайн обложки *А.Б. Шляпкина*

Подписано в печать 14.12.2020.
Формат 60×84 1/16. Гарнитура «Таймс». Бумага офсетная.
Усл.-печ. л. 13. Уч.-изд. л. 11,5. Тираж 500 экз. Заказ

Оригинал-макет подготовлен в Институте языка, литературы
и искусства им. Г. Ибрагимова АН РТ
420111, Казань, ул. К. Маркса, 12